

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KENT ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

**KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN MEKÂNSAL VE TOPLUMSAL YANSIMALARI:
GAZIANTEP NURİ PAZARBAŞI MAHALLESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HALİL ECER

GAZIANTEP

KASIM 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KENT ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN MEKÂNSAL VE TOPLUMSAL YANSIMALARI:
GAZİANTEP NURİ PAZARBAŞI MAHALLESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HALİL ECER

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi M. Ragıp KALELİOĞLU

GAZİANTEP

KASIM 2019

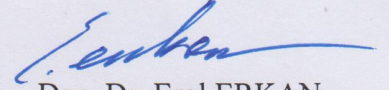
T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KENT ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

**Kentsel Dönüşümün Mekânsal ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep Nuri
Pazarbaşı Mahallesi Örneği**

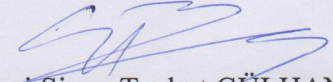
HALİL ECER

Tez Savunma Tarihi: 01.11.2019

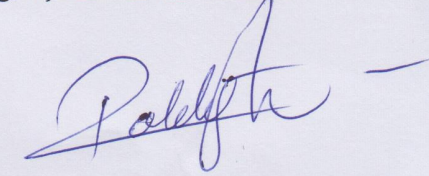
Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı


Doç. Dr. Erol ERKAN
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.


Dr. Öğr. Üyesi Sinan Tankut GÜLHAN
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek
Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.


Dr. Öğr. Üyesi. M. Ragıp KALELİOĞLU
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora
tezi olarak kabul edilmiştir.

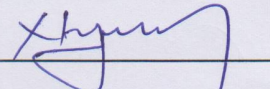
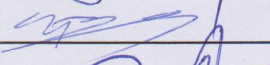
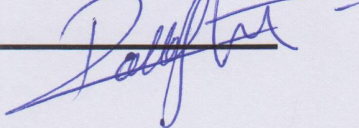
Jüri Üyeleri:
(Unvanı, Adı ve SOYADI)

İmzası

Doç. Dr. Nuri YAVAN

Dr. Öğr. Üyesi Sinan Tankut GÜLHAN

Dr. Öğr. Üyesi M. Ragıp KALELİOĞLU

ÖZET

KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN MEKÂNSAL VE TOPLUMSAL YANSIMALARI: GAZİANTEP NURİ PAZARBAŞI MAHALLESİ ÖRNEĞİ

ECER, Halil

Yüksek Lisans Tezi, Kent Çalışmaları ABD

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi M. Ragıp KALELİOĞLU

Kasım 2019, 133 Sayfa

Dünya nüfusunun yarısından fazlasını barındıran kentlerde, nüfus artışına paralel olarak yapılı çevre üretimi hızlanmıştır. Yapılı çevre üretiminin sermaye ile olan ilişkisi, toplumsal ve mekânsal olarak bir dönüşümün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle neo-liberal ekonomi politikaları ile birlikte sermayenin ulus ötesi dolaşımının sağlanması, kent mekânının sürekli yeniden üretime tâbi tutulmasını gerektirmiştir. Kentlerde yapılı çevrenin inşası kentsel dönüşüm projeleri ile yoğunluk kazanırken soylulaştırılma ve yerinden edilmeler ile sonuçlanmaktadır. Kentleşme süreci, sermaye ve yapılı çevre üretimi bağlamında ele alındığında ‘sermaye çevrimlerinin’ ekonomik krizleri ötelemesi kent-sermaye ilişkisinde büyük öneme sahip olmuştur. Bu bağlamda, bu tez çalışması kentleşme sürecinde yapılı çevrenin inşasında önemli bir yere sahip olan kentsel dönüşüm projelerinin Gaziantep özelinde toplum-mekân çerçevesinde ele almayı amaçlamaktadır. Bu araştırma, Gaziantep Nuri Pazarbaşı Mahallesinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projesinin soylulaştırma, yerinden edilme, mekânsal dönüşüm, toplumsal dönüşüm ve rant boyutları ile tartışmaktadır. Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat ile gerçekleştirilerek Nuri Pazarbaşı Mahallesinden veriler elde edilmiştir. Elde edilen bulgular, Nuri Pazarbaşı mahallesinde mekânsal dönüşüm ile birlikte yerinden edilme ve rant olgusunun ortaya çıktığını ve toplumsal dönüşümün gerçekleştiği sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Kentsel Dönüşüm, Sermaye Çevrimleri, Toplumsal Dönüşüm, Soylulaştırma

ABSTRACT

SPATIAL AND SOCIAL REFLECTIONS OF URBAN TRANSFORMATION: THE CASE OF GAZİANTEP NURİPAZARBAŞI NEİGHBORHOOD

ECER, Halil

M. A. Thesis, Department of Urban Studies

Supervisor: Asst. Prof., M. Ragıp KALELİOĞLU

November 2019, 133 Pages

In cities hosting more than half of the world's population, built environment production has accelerated in parallel with the population increase. The relationship between built environment production and capital has led to a social and spatial transformation. Particularly with the neo-liberal economic policies, the transnational circulation of capital has necessitated the continuous reproduction of urban space. The construction of the built environment in cities is intensified by urban transformation projects, resulting in gentrification and displacement. When the process of urbanization is taken into account in the context of capital and built environment production the shifting of the economic cycles by capital cycles has a great importance in the relationship between city and capital. In this context, this thesis aims to address urban transformation projects, which play an important role in the construction of the built environment in the urbanization process, in the context of society-space in Gaziantep. This research discusses the urban transformation project in Nuri Pazarbaşı neighborhood of Gaziantep with the dimensions of gentrification, displacement, spatial transformation, social transformation and rent. This study was conducted through in-depth interviews of qualitative research methods and data were obtained from Nuri Pazarbaşı neighborhood. The findings revealed that displacement and rent have emerged with the spatial transformation in Nuri Pazarbaşı neighborhood and that social transformation has taken place.

Keywords: Urbanization, Urban Transformation, Capital Cycles, Social Transformation, Gentrification

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
ŞEKİL TABLOSU	vi
FOTOĞRAF LİSTESİ	vii
TABLO LİSTESİ	viii
1. GİRİŞ	1
1.1 ARAŞTIRMANIN KONUSU, BAĞLAMI VE GEREKÇESİ	4
1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE LİTERATÜRE OLAN KATKISI ...	6
1.2 ARAŞTIRMANIN SORULARI VE HİPOTEZLERİ	7
1.3 ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	8
1.4 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	10
1.4.1 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	10
1.4.2 Veri Elde Etme Kaynakları ve Sınırlılıkları.....	10
1.4.3 Veri Toplama Süreci ve Analizi.....	11
1.5 Literatürün Değerlendirilmesi.....	13
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	21
2.1.KENT VE KENTLEŞME.....	21
2.2. KURAMLARDA KENT VE KENTLEŞME	25
2.2.1. Emile Durkheim.....	25
2.2.2 Karl Marks- Friedrich Engels: Kent Sorunu ve Üretim Araçları.....	26
2.2.3.Max Weber: Kentin Çok Yönlülüğü.....	27
2.2.4.Henri Pirenne: Tüccar ve Kent.....	28
2.2.5 Chicago Okulu Perspektifi	28
2.2.5.1 Kentin Doğası: Kentsel Ekoloji Yaklaşımı	30
2.2.5.2 Bireyin Kente Yenilmesi: Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme	31
2.2.6 Ekonomi Politik Yaklaşımda Sermaye ve Kent.....	32

2.2.6.1 Castells: Kentsel Mekânın Kolektif Tüketim İle İlişkisi	33
2.2.6.2 Lefebvre ve Mekânın Üretimi.....	34
2.2.6.3 David Harvey: Sermaye Çevrimleri İle Şekillenen Kentsel Alan.....	36
2.2.7 Toplumun Değişim ile İmtihanı: Pierre Bourdieu ve Habitus	38
2.2.8 Kentsel Dönüşüm.....	40
2.2.9 Soylulaştırma	45
3. TÜRKİYE'DE KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN ARKA PLANI	52
3.1 GELİŞMİŞ BAZI ÜLKELERDE KENTSEL DÖNÜŞÜM	52
3.2 TÜRKİYE'DE KENTSEL DÖNÜŞÜM	54
3.2.1 İlk Kentsel Dönüşüm Faaliyetleri	55
3.2.2 Yeni Kurulan Cumhuriyetin Kentleşme Hamleleri (1923-1950)	56
3.2.3 Mevzuata Aykırı Yapıların Dönüşümü (1950-1980).....	58
3.2.4 Serbest Piyasa Koşullarında Kentleşme Hamleleri (1980-2000).....	61
3.2.5 Kentin Ticarileşmesi (2000 ve Sonrası).....	66
4. BULGULAR.....	72
4.1 NURİ PAZARBAŞI MAHALLESİ.....	75
4.1.1 Nuri Pazarbaşı Mahallesinde Kentsel Dönüşüme Giderken	78
4.1.2 Nuri Pazarbaşı Mahallesinde Mekânsal Dönüşüm	82
4.1.3 Nuri Pazarbaşı Mahallesi Yerinden Edilme Süreci.....	86
4.1.4 Nuri Pazarbaşı Mahallesinde Kentsel Dönüşüm ile Birlikte Ortaya Çıkan Sermaye Dolaşım Alanı: Rant.....	92
4.1.5 Değişen Mekânın Ürettiği Toplum: Nuri Pazarbaşı Mahallesindeki Toplumsal Dönüşüm	98
4.1.6 Nuri Pazarbaşı Mahallesinde Soylulaştırma	104
4.2 BÖLÜM TARTIŞMASI	106
SONUÇ.....	111
Kaynakça	117
EKLER.....	128
Ek 1: Görüşme Formu	129
ÖZGEÇMİŞ.....	133

KISALTMALAR

Avrupa Birliği	:AB
Adalet ve Kalkınma Partisi	:AKP
Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi	:ESDP
Görüşmeci	:G.
Kentsel Gelişme Stratejisi	:KENTGES
Merkezi İş Alanı	:MİA
Toplu Konut İdaresi Başkanlığı	:TOKİ
Türkiye İstatistik Kurumu	:TÜİK

ŞEKİL TABLOSU

Şekil 1: Tez Çalışmasının Literatür Haritası.....	14
Şekil 2: Nuri Pazarbaşı Mahallesinin Gaziantep'teki Konumu ve Yerinden Edilenlerin Yoğunlaştığı Mahalleler	74
Şekil 3: 1938 Gaziantep İmar Planı	76
Şekil 4: 1955 Tarihli Gaziantep İmar Planı	77
Şekil 5: Nuri Pazarbaşı Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi (yıkım öncesi).....	80
Şekil 6: Nuri Pazarbaşı Mahallesinde Kentsel Dönüşümün Uygulamasının Başlaması	81
Şekil 7: Kentsel Dönüşüm Sonrası Nuri Pazarbaşı Mahallesi	86
Şekil 8: Kentsel Alanın Değerlenmesi.....	94

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: Nuri Pazarbaşı Mahallesi Gecekondu Yapılaşması	83
Fotoğraf 2: Nuri Pazarbaşı Mahallesi Apartman ve Gecekonduunun Biraradılığı	83
Fotoğraf 3: Yerel Yönetim Tarafından Nuri Pazarbaşı Mahallesinde Kurulan Satış Ofisi.....	95
Fotoğraf 4: Nuri Pazarbaşı Mahallesinde Ekonomik Hareketlilik İşaretleri.....	96
Fotoğraf 5: Nuri Pazarbaşı Mahallesinde Habitus Yansımaları	100

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Nuri Pazarbaşı Mahallesinde 2011 ile 2018 yılları arasındaki nüfus değişimi	73
Tablo 2: Görüşmeci Profili	78
Tablo 3: Kentsel Dönüşüm Sonrası Toplumsal Temas –Mahalleli-	102
Tablo 4: Kentsel Dönüşüm Sonrası Toplumsal Temas 2 –Konutta Yaşayanlar-	103
Tablo 5: Şahinbey Belediyesi kentsel dönüşüm modeli ve beklentiler.....	107

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Kent, Uzunca Bir Kış Gibi...

Kentlerin gelişimi, sanayi devriminin gerçekleşmesinden sonra hız kazanarak günümüze dek devam etmesi özellikle son yarım asırda sosyal, siyasal ve ekonomik olarak yaşamın her alanında en önemli olgu haline gelmesine neden olmuştur. Özellikle dünya nüfusunun kentsel mekânlara doğru bir eğilim göstermesi hem kent sayısını hem de kentte yaşayan nüfus miktarı ve yoğunluğunu artırmıştır. Bu eğilim ile birlikte kent nüfusunda ortaya çıkan artışlar kentleri bir gelişim-dönüşüm sürecine itmiştir. İnsanların çeşitli nedenlerle kente yönelmesi ve kentin nüfus kesafetinin artması kenti mekânsal olarak dönüştürmekle beraber kentte yaşayan kitlelerinde dönüşmesine sebep olmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde ele alındığında kentler, Tunç Çağında ortaya çıkmış ve gelişimi Sanayi Devrimine kadar düşük yoğunlukta olmuştur. 1850 ve 1945 yılları arasında geçen süreçte kentin gelişiminde ve dönüşümünde genellikle savaşlar ve sanayi hamleleri etkili olmuştur. Sanayi ve savaşlar (1. ve 2. Dünya Savaşları) tarafından çerçevelenen kentler bazı dönemlerde tamamen yıkılmış bazı dönemlerde ise hızlı bir gelişme göstermiştir. Özellikle silah teknolojisinin yaygınlaşması ve ülkelerin çoğunun dâhil olduğu dünya savaşları sürecinde kentlerde hem yıkım hem de savaş sonrası teknolojik hamleler ile kentsel mekânın üretimi hızlı olmuştur. İkinci dünya savaşından sonra teknolojinin hızlı gelişimi ile birlikte kentlerin canlanması yine aynı hızda gerçekleşmiştir.

Kentlerin tarih sahnesine çıkması gerek toplumsal gerek fiziksel boyutuyla birçok farklı disiplinin ilgi alanına girmiştir. Tarihsel süreçte kentlerin fiziki boyutu, bulunduğu coğrafi konuma, iklimsel koşullara ve tarihsel arka belleğe (inanç, kültür,

kurumsallaşma vs.) göre şekillenmiştir. Farklı kültür bölgelerinde Avrupa kentleri, Amerika kentleri, İslam kentleri gibi fiziksel farklılıkları içerisinde barındıran kent tipleri var olmuştur. Aynı zamanda kentlerin gelişimi ülkelerin ekonomik durumuna bağlı olarak teknolojik gelişmelerle de paralellik göstermesi, dünyanın farklı bölgelerinde farklı kent tiplerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak ekonomik koşulların yani sermaye akışlarının da kentler üzerinde belirleyici bir rol üstlendiği görülmektedir. Sermaye-kent ilişkisi üzerine geliştirilen teoriler aynı zamanda kentlerin gelecekte geçireceği dönüşüm ve formları da ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla kentlerin gelişim ve dönüşüm ihtiyacı hiç kuşkusuz artan nüfusa ve kentlerde değişen fonksiyonel koşulların bir sonucu olmuştur.

Var olan kentler, artan nüfusa ve fonksiyonel değişikliğe cevap vermek için zamanla kendi içerisinde bir ‘yenilenmeye’ ve ‘yeniden üretilmeye’ ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyacın ortaya çıkmasında nüfus ve fonksiyonel yapı üst başlığının altında gecekondulu olgusu, çöküntü alanları, kültürel miras alanları, riskli yapılar gibi alt başlıkta olgular var olmuştur. Kentsel değişim ve gelişim bir dönüşüm teması altında gerçekleştiği için kentsel dönüşüm faaliyetleri, değinilen alt başlıklar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Kentsel dönüşüm faaliyetleri dünyanın farklı bölgelerinde farklı zamanlarda hızlanma veya yavaşlama eğilimi gösterebilmektedir. Sanayi devrimi sonrasında İngiltere ve Fransa’da ilk ortaya çıkan kentsel dönüşüm faaliyetleri, sanayi neticesinde kentlere yığılan işçiler için iskân alanları yaratma ve var olan mekânları onarma mantığıyla tamamen kentin fiziksel çehresini dönüştürecek faaliyetler olarak ortaya çıkmıştır (Kaygalak & Işık, 2007). Bu durum sonraki süreçlerde de diğer batı ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletleri’nde de yaygınlık kazanmıştır.

Türkiye’de ise kentsel dönüşüm serüveninin başlangıcı sayılabilecek gecekondulu olgusu, ilk 1930’larda Ankara’nın idari merkez konumundan dolayı aldığı göç ile gecekondulu örneklerine rastlanılsa da yaygın olarak ortaya çıkması 1950’lerden sonrasına dayanmaktadır (Bektaş & Yücel, 2013). Genelde Türkiye’nin batı şehirlerine doğru gerçekleşen iç göçün bazı büyük kentlerde yığılması neticesinde ortaya çıkan gecekondulu olgusu ve zamanın koşullarına bağlı olarak kentlerde var olan planlama eksikliği sonraki süreçlerde kentsel dönüşüm ihtiyacını doğurmuştur (Tekeli, 2010a; Genç, 2014).

Türkiye'nin kentsel dönüşüm uygulamalarıyla tanışması kentlerin çeperlerine yayılmış gecekonduların, süreç içerisinde kentlerin büyümesiyle merkezde kalarak görünürlüğünün arttığı 1970'lere dayanmaktadır (Erman, 2004). Bu dönemlerde yavaş yavaş uygulamaya başlanılan kentsel dönüşüm uygulamaları 1980'lerde küreselleşmenin yaygınlaşması ve neo-liberal politikaların –serbest piyasa ekonomisi- yaygınlık kazanması, bu projelerin uygulanmasını hızlandırmıştır. (Pınarcıoğlu, Kanbak, & Şiriner, 2013)

Kentsel dönüşüm uygulamalarının yasal alt yapısının hazırlanması ve uygulanış şekilleri gerek toplum içerisinde gerek akademik mecralarda bazı eleştirilere konu olmuştur. Özellikle kentsel dönüşüm uygulamalarının Türkiye siyasal yaşamından çokça etkilenmesi, bazı hükümet politikaları ve seçimlerin gecekondu olgusu ve dönüşüm projeleri üzerinden yapılması çokça görülmüştür. Kentsel dönüşüm uygulamalarının fiziksel dönüşümünün yanında toplumsal etkileri de göz önünde bulundurulduğunda kent-toplum ilişkisi kaotik bir duruma sebebiyet vermektedir.

Kent-toplum ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda mekân¹ ile bireyin karşılıklı ilişkileri ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında kentsel dönüşüm faaliyetleri ile birlikte toplumsal yer değiştirmeler de ortaya çıkmaktadır. Bu yer değişimleri ile birlikte farklı toplum formlarının ortaya çıkması ve buna bağlı olarak toplumsal kırılmaların gerçekleşmesi mekânsal dönüşümün toplumdan ayrı tartışılmayacağı ve uygulanamayacağı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Kentlerin şekillenmesi ve gelişiminde önemli bir yere sahip olan sermayenin (Harvey, 2019) kent içerisindeki hareketlerinin artması neo-liberal politikalar ile kolaylaşmaktadır. Neo-liberal politikaların sermayeye kazandırdığı özgür dolaşım hakkı, sermayenin kendini kentte gerçekleştirmesine ön ayak olmaktadır (Harvey, 2012b). Sermaye akışkanlığının sürdürülmesi adına 'yapılı çevre' üretiminin artması kentte yaşayanların etkilenme düzeyini rant ve soylulaştırma eksenine taşımaktadır. Rant ve soylulaştırma sonucu ortaya çıkan yerinden edilmelerin ya da yer

¹ Mekân kavramı, Henri Lefebvre'ye (2014) göre yaşanan, tasarlanan ve algılanan olarak sınıflandırılmıştır. Yaşanılan mekân fiziksel yani gerçek olan mekân, tasarlanan mekân zihinsel ve algılan mekân toplumsal olana işaret etmektedir. Bu çalışmada kullanılacak olan mekân, yaşanan mekân olmuştur. Yani bireyin gündelik yaşam pratiklerini sürdürdüğü gerçek mekândır.

değiřtirmenin² doğal sonucu olarak toplumun farklı ekonomik katmanlarında gerçekleşen yoğun temasın ortaya çıkarttığı arpıklık sınıfsal çizgiyi keskinleştirmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasındaki en önemli etken bireyin sahip olduğu toplumsal konum ve aidiyetin farklılığı olmaktadır (Bourdieu, 2015). Bu hususta ortaya çıkan mekân aidiyetinin toplumsal karşılığı ve uzlaşı alameti olan kent, kentleşme ve kentsel dönüşüm bağlamında tartışılmaktadır

1.1 ARAşTIRMANIN KONUSU, BAğLAMI VE GEREKÇESİ

Bu bağlamda araştırmanın konusu, gündelik yaşamın çoğunu kendi içerisinde barındıran kent olgusunun gelişimini ve değişimini irdelerken kentsel dönüşüm projelerinin toplumsal yansımasını ve mekânsal değişimini ön plana çıkartmaktır. Kentsel yaşam içerisinde var olan problemlerin (sınıfsal ve mekânsal statünün kent içerisindeki konumu, kent hakkından yararlanma biçimi vs.) mekânsal üretimde yansıtılış biçimi ve bu üretilen mekânda insanların yaşam pratikleri üzerinde durulmaktadır. Türkiye'nin köklü kentlerinden biri olan Gaziantep'te kentsel dönüşüm projelerinin toplumsal yansımalarını eleştirel yaklaşım bağlamında ele alınıp anlaşılması ve ardından yorumlamacı yaklaşıma dayalı bir yöntem seçilmesi araştırmanın konusu ile bütünlük içermektedir. Eleştirel kent teorisini, kapitalist birikim süreçlerinde kentin gelişimi ve dönüşümü çerçeve alınarak sermaye-kent perspektifiyle harmanlanması, araştırma bağlamını sorgulayıcı ve önerici bir pozisyona konumlandırmaktadır. Buna göre kentlerin hem fiziki hem de toplumsal anlamda dönüşümünün bir kalkınma aracı olarak benimsenmesi ve bu dönüşümün sermaye ile olan bağlantısının özölüp kent üzerine yapılan çalışmaların pratikte karşılık bulup bulmadığı, buldu ise toplumsal ve mekânsal yansımalarının nasıl gerçekleştiği, karşılık bulmadı ise buna sebep olan ölçütler esas alınmaktadır. Bu minvalde araştırma, kentsel dönüşüm projelerinin merkezi idare menēeili veya yerel yönetimlerin inisiyatifi ile uygulanması mekânsal ve toplumsal yansımalarının fayda-zarar maliyeti ekseninde ön plana çıkarılmasına ilişkin bir çalışma da sunmaktadır.

Çalışma sahası olarak seçilen Nuri Pazarbaşı, yaklaşık 2.500 konutun yıkıldığı kentsel dönüşüm projesinden sonra hem mekânsal hem de toplumsal çarpıklığın bir

² Yerinden edilme, kentsel dönüşüm uygulaması sonucu yerinden edilenleri kapsamaktadır. Yer değişirme ise kentsel dönüşüm ile birlikte orta sınıfın yerini değiştirip alt gelirli grupların bölgesine yerleşme ve yerleştiği bölgenin soylulaşmasını sağlayan süreci kapsamaktadır. (Sönmez, 2014)

arada bulunduğu bir mahalledir. Çalışma sahası olarak bu mahallenin ele alınması söz konusu çarpıklıkların toplumsal kırılmalara sebep olması önemli bir etken olmuştur. Öte yandan gecekondü tipi birkaç katlı evler ve apartmanların bir arada bulunması, bu mekânsal görünümün burada yaşayanların davranışları üzerindeki etkileri araştırılması gereken bir diğer husus olmaktadır. Yerel gazetelerde kentsel dönüşüm projesine yönelik tepkilerin (Keskindimur, 2014) yerinden edilme ve ranta dayalı olduğu görülmektedir.

Araştırmanın yapılmasına neden olan durum, belirlenen alanda (Nuri Pazarbaşı Mahallesi) uygulanan ve uygulama aşamasında olan kentsel dönüşüm projelerinin uygulamaya konu olmuş bireyleri/hane halkını yerinden etmesi veya uygulamaya konu olmuş mekânların değer kazancı/kaybı ölçüğünde toplumsal değişime sebebiyet vermesi olmuştur. Genel anlamda kentsel dönüşüm alanında yapılan çalışmaların bu tarz uygulamalara eleştirel bir yaklaşım içerisinde oldukları görülmektedir (Akalin, 2016; Akın, 2007; Bahçeci, 2017). Fakat karar alıcı mekanizmaların dikkatlerini bu alana henüz çekilememesi bazı hususlarda eksikliğin var olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda çalışma yerel yönetimlerin çatısı altında yer alan kentsel dönüşüm birimlerini ve kentsel dönüşümden etkilenen/etkilenecek olan bireylerin buluşma alanı olma hedefindedir.

Genel bir değerlendirme ile çalışmanın gerekçeleri ele alındığında, ilki son yıllarda kentsel alanda yaşanan toplumsal-mekânsal değişim ve dönüşümleri anlamak ve buna bağlı olarak yapılan uygulamaları yerinde irdelemektir. İkinci gerekçe, söz konusu seçili alanda var olan problemlerin derinine inmek ve proje uygulayıcılarına bir araştırma ve geliştirme taslağı sunmaktır. Üçüncü gerekçe, bu alanda yapılan bilimsel çalışmalara katkı sağlamak amacıyla kentsel dönüşüm projelerinde etkin rol oynayan aktörler ile uygulamadan etkilenen bireyler arasında köprü görevi üstlenmektir. Son olarak kentsel dönüşüm projelerinden gerek maddi anlamda gerek manevi anlamda etkilenen bireylerin kentsel dönüşüm olgusuna bakışını ortaya çıkartmaktır. Bu bakış açısının literatüre kazandırılıp sosyolojik ve mekânsal ihtiyaç analizlerinin ön plana çıkartılması bir başka gerekçe konusu olmaktadır.

1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE LİTERATÜRE OLAN KATKISI

1980’li yılların başında Türkiye’de değişen ekonomik sistem (ithal ikameci politikalarından –içe dönük ekonomi politikaları- neoliberal politikalara geçiş) en çok kentlerde kendini hissettirmiştir. Bu durumun sebeplerinin başında üretimin ve tüketimin yoğun olarak kentlerde gerçekleşmesi olmuştur. Kent, içerisinde arz edilenin ve talep edilenin buluşma alanı olması itibariyle bir sermaye akışının gerçekleştiği yer olarak görülmektedir. Buna bağlı olarak kentlerde sürekli artan nüfus beraberinde ihtiyaç duyulan yapısal çevrenin inşası nihayetinde kentlerde bir değişim ihtiyacı doğurmuştur. Bu değişimler Türkiye’de mekânsal olarak farklılık göstermişse de genel olarak var olan kentlerin hepsinde bir değişim emaresi görmek mümkün olmuştur. Ülkenin batı kentlerinde bu değişim yoğun olarak gerçekleşirken geri kalanında görece daha yavaş gerçekleşmektedir. Bu değişim ve dönüşümde kentlerin fonksiyonel özellikleri de ön plana çıkmıştır. Sözü edilen batı kentleri haricinde ülke sınırları içerisindeki bazı bölgelerde nispeten daha hızlı bir değişim görülmektedir. Sanayinin var olduğu ve emek göçünün gerçekleştiği kentlerden biri olan Gaziantep gibi, Liman özelliği ile ön plana çıkan ve hinterlandı genişlemekte olan Mersin gibi bazı kıyı kentleri; tarımsal üretimin, ticaretin, sanayinin yüksek olduğu Konya gibi kentsel değişimlerin hızlı yaşandığı diğer yerler olmuştur. Bu bağlamda, fiziksel değişim geçiren kentlerin toplumsal ölçekte değerlendirilmesi, kentsel dönüşüm faaliyetlerinin yaşandığı kentlerde sermaye akışkanlıklarının kentsel değişime olan etkisi, kentsel dönüşüm projelerinin söz konusu yerlerde yaşayan insanların yaşamları üzerindeki etkisi gibi kentleşme faaliyetleri içerisinde birbiri ile bağlantılı olan bu olguların Gaziantep kentinin Nuri Pazarbaşı mahallesi özelinde incelenmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanması, araştırmanın amacını ortaya koymaktadır.

Çalışmanın önemi ve literatüre olan katkısı üzerinde durulduğunda ise, kent hiç şüphesiz birçok disiplinin uğraş alanına girmektedir. Kentsel gelişim, kent sosyolojisi, kent mimarisi gibi alanların çokça irdeleme ihtiyacı yaşamın en önemli parçasını oluşturmasından ileri gelmektedir. Araştırma kentsel dönüşüm projelerinin Türkiye’de vuku bulmasından başlayıp günümüze değin uzanan serüvenini konu alıp incelerken, söz konusu inceleme alanında (Nuri Pazarbaşı

mahallesi) ortaya çıkan yansımaları üzerinde durmaktadır. Bir başka önemli husus ise yine araştırmanın yapıldığı alanda tamamlanmış ve devam eden kentsel dönüşüm projelerinin etapları kısa zaman içerisinde aynı yerde gerçekleşmiş ve gerçekleşiyor olmasıdır. Söz gelimi kentsel dönüşümün uygulandığı alanda tamamlanmış konut etaplarının olumlu ve olumsuz yönleri değerlendirilmeye tabi tutulmadan ikinci etaba başlanması uygulamaya konu olmuş bireylerin tepkilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öte yandan kentsel dönüşüm projesinin uygulanmasıyla değerlendirilen bölgenin çevresine göre avantajları ve dezavantajları ortaya çıkmıştır. Bir yandan ekonomik anlamda arazi/konut değerlendirilmesi gerçekleşirken öte yandan toplumsal tepki görmesi bir çelişki oluşturmuştur. Çalışma bu ve buna benzer çelişkilerin kaynağına inmesi bakımından yapılacak olan çalışmalar için motivasyon kaynağı olmaktadır. Aynı zamanda yerel yönetimlerin mekânsal alan üzerindeki tahakkümünü ortaya çıkarıp olması gerekeni (mevzuat ve kentsel planlama pratikleri) ortaya koymaktadır. Bu yanı sıra literatüre, teorideki ve pratikteki uyumsuzlukların çözümüne yönelik olarak Gaziantep özelinde bir yanıt vermektedir. Öte yanında çalışmanın literatürde ele alınmayan kentsel dönüşüm projeleri ve habitus kavramını aynı çerçevede ele alması ekstra bir katkı olarak ele alınmaktadır. Yani mekânsal dönüşümün toplumsal dönüşüme sebep olur yargısından ziyade böyle bir dönüşüm neden problem yaratır sorusuna bir cevap aramaktadır.

1.2 ARAŞTIRMANIN SORULARI VE HİPOTEZLERİ

Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nin bir bölümünde gerçekleşen kentsel dönüşüm projesi 2011 yılı itibariyle araştırma alanındaki konutların yıkımlarının başladığı, 2014 yılı sonu itibariyle anahtar tesliminin yapılmaya başlandığı bir kentsel dönüşüm bölgesidir. Saha araştırmasında amaçlanan sonuca ulaşabilmek adına saha öncesi belirli soru kalıpları çizilmiştir. Söz konusu sorular tasarlanırken araştırma öncesi belli savlar öne sürülmüştür. Bu savlar hem teorik arka planının hem de pratikteki karşılığı nasıl gerçekleşmiştir sorusunu sistematikleştirmektedir. Her ne kadar nitel araştırma yöntemlerinde hipotez tercih edilmese de, bu çalışmada saha çalışması yapılmadan önce literatürde problem olarak ortaya konulan olguların yerel düzey yansımalarını belirlemek için temel savlar ile sahaya gidilmiştir. Ve bu hipotezlerin sınanması ise yapılan görüşmecilerle sınırlı tutulmuştur.

Bu amaçla, kentsel dönüşüm sürecinde ve sonrasında yaşanan dönüşümü anlamlandırabilmek için üç ana hipotez öne sürülmüştür. Bu hipotezler;

- 1) Kentsel dönüşüm projeleri, David Harvey'in kavramsallaştırdığı sermaye çevrimlerinden ikinci çevrimin ürettiği yapılı çevre için bir araç olmaktadır.
- 2) Kentsel dönüşüm projelerinde fiziksel mekânın soylulaştırılması ile soylulaştırılan bölgede yaşayan insanların seçkinleşmesi arasında paralellik vardır.
- 3) Kentsel dönüşüm projelerinde, mekânda yaratılan rantın büyüklüğü ile mekânın eski sakinlerinin yerinden edilmesi arasında doğrusal bir ilişki vardır.

Çalışmanın dayandığı kuramsal çerçeveye ve hipotezler ışığında sahanın bütünü görmek ve mevcut sorunsalı yeterince ortaya koyabilmek adına araştırmanın soruları da şu şekilde belirlenmiştir:

- 1) Sermaye çevrimlerinin gelişmekte olan ülkelerin yapılı çevre üretimindeki rolü nedir?
- 2) Sermayenin ikinci çevriminin yeniden ürettiği kentsel yapılı çevre içerisinde insanlar yerlerinden ediliyor mu?
- 3) Kentsel dönüşüm projelerinin ortaya çıkarttığı mekânsal dönüşüm nasıl gerçekleşti ve bu durumdan toplum nasıl etkilenmektedir?
- 4) Kentsel dönüşüm faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan kentsel rantın bölüşümü nasıl gerçekleşmektedir?

1.3 ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın kapsamı kentsel alan içerisindeki Nuri Pazarbaşı Mahallesi dönüşüm uygulamasını içermektedir. Bu dönüşüm alanlarından biri olan Nuri Pazarbaşı mahallesini içerisinde barındıran Şahinbey Belediyesi'nde kentsel dönüşüm uygulamalarına dair hazırlanan raporların elde edilememesi bu çalışmanın hazırlanmasında önemli bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır. Buna alternatif olarak hali hazırda kentsel dönüşüm uygulamaları üzerinde bağımsız olarak çalışan bir firmadan bilgiler edinilmeye çalışılmıştır. Belediye yönetiminin gerçek manada hangi sebeple böyle bir kentsel dönüşüm projesi kararı aldığı bilinmemektedir. Riskli alanların dönüşümü hakkındaki kanuna dayalı olarak faaliyet gösterdiklerini dile getirirler de yazılı bir rapor sunmadıklarından bu durum bu çalışma için bir

kısıtlılık doğurmuştur. 2012 yılı tarihli ‘6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşümü’ hakkındaki yasaya dayalı bir kentsel dönüşüm projesinin uygulanmış olduğu iddia edilse (yapılan görüşmelerde bu iddia edilmiştir) de kentsel dönüşüm uygulaması söz konusu yasadan önce yani 2011 yılının ortalarında başlamıştır. Belediyenin bu çelişkiyi dile getirmemesi bazı noktaların belirsiz kalmasına sebep olmuştur.

Öte yandan nitel verilerin elde edilmesi için doğrudan kentsel dönüşümden etkilenenler (evleri yıkılanlar), dolaylı olarak etkilenenler (evleri yıkılmayıp kentsel dönüşüm etkisiyle konutları değer kazananlar veya kaybedenler) ve bir başka dolaylı etkilenen grup (o mahallede yaşamayıp kentsel dönüşüm sonrası inşa edilen konutlara kentin başka bir yerinden taşınanlar) ile görüşmeler tasarlanmıştır. Ancak bu hususta kentsel dönüşümün uygulandığı mahalle, mahalle kültürüne içkin olarak görülen dışarıdan gelen bireyi hemen kabul edilmemesi eğilimini ve çekingenliğini göstermiştir. Dışarıdan yabancı birinin gelip mahalle içerisinde gözlem yapması, mülakatlar gerçekleştirilmesi hoş görülmemiştir. Bu yabancılığı gidermek adına bir hafta boyunca her gün mülakat yapılmadan mahalle esnafları ile konuşmalar ve mahalle kahvesinde zaman geçirilerek çeşitli gözlemlerde bulunulmuştur. Bu süre zarfında Gaziantep mahalle kültürü açısından önemli olan fırın, kasap ve bakkal gibi yerlerde her gün temaslar sağlanmaya çalışılmıştır. Mahallenin bu kapalı tutumu görüşmeler sırasında sınırlılıklar doğurmuştur. Öte yandan kentsel dönüşüm projesi sonucu yapılan konutlarda yaşayan bireyler site yaşamının bireyselliğine uymuş ve gelenekçi mahallenin içerisinde olan dışarıya kapalı olma hali burada da kendini göstermiştir. Başlangıçta 50 kişiyle planlanan derinlemesine mülakatlar 32 kişiyle sınırlı kalmıştır. Bu bakımdan bu durum da başka bir kısıtlılık doğurmuştur. Kısaca ortaya çıkan kısıtlılık halleri mahalle kültürü, site yaşam kültürü ve yerel yönetimin tavırları olmuştur.

1.4 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

1.4.1 Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışma Gaziantep Kenti idari sınırları içerisinde yer alan Şahinbey Belediyesine bağlı Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nin bir bölümünde gerçekleşen kentsel dönüşüm projesi sonucunda ortaya çıkan mekânsal ve toplumsal dönüşümü incelemektedir. Bu minvalde çalışmanın evreni Nuri Pazarbaşı Mahallesi'dir. Örneklem grubunu ise, kentsel dönüşümden doğrudan ve dolaylı etkilenen bireyler oluşturmaktadır. Bu gruplar, kentsel dönüşüm sonucu evleri yıkılıp mahallede yeni inşa edilen Çamlıca Konutlarına taşınanlar, mahallede yaşayıp kentsel dönüşüm kapsamına alınmayanlar ve mahalle ile herhangi bir aidiyet bağının olmayıp kentsel dönüşüm sonucu mahalleye taşınanlardan oluşmaktadır. Bu örneklem grubu içerisinde 32 kişiyle derinlemesine görüşme yapılmıştır.

1.4.2 Veri Elde Etme Kaynakları ve Sınırlılıkları

Bu çalışmada kentsel dönüşüm uygulamasının hem mekânsal hem de toplumsal dönüşümü anlayabilmek adına en uygun yöntem olan nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Görüşmecilerden en ayrıntılı şekilde sağlamak adına derinlemesine mülakat yönteminden yararlanılmıştır. İzlenen bu yöntem netice itibari ile bizlere daha ayrıntılı bir veri imkânı sağlamış ve araştırma boyunca neden, nasıl sorularını daha sağlıklı bir şekilde yöneltmemize olanak tanımıştır.

Nitel araştırma yöntemi sosyal olan olguları, mevcut araştırma sahası ile anlamayı ön planda tuttuğundan kentsel dönüşümü ve beraberinde toplumsal dönüşümü daha iyi anlamlandırmamıza imkân tanımıştır. Öyle ki sosyal olan hiçbir zaman durağan değildir, kendi içerisinde bir dinamizme sahiptir. Arada yaşanan süreç ise dönüşüm ile alakalı olduğundan nitel yöntem o dönüşüm sürecinde toplumsal yapının nasıl dönüştüğünü görüşmeciler sayesinde anlamamıza olanak sağlamıştır. Çünkü sürecin başından beri dönüşümün içinde olan görüşmecilerin değişimleri beraberinde bütün olarak toplumun değişimine işaret etmektedir. Bu yaşanan süreci anlamlandırmak ise nitel yöntem ile ancak mümkün olmaktadır. Çünkü Punch'a (2006) göre, bir olayın, olgunun gelişimini ve olay, olgudan etkilenenlerin çözümlenmesi için nicel olanın ötesine geçmek gerekmektedir.

Araştırmanın sosyolojik, psikolojik ve ekonomik yönünün ağır basması ve verilerin tek bir sayıya indirgenemeyecek kadar hassas olması nitel yöntem tekniklerini araştırma açısından faydalı kılmıştır. Özellikle kent ve toplum gibi iki dinamik ve kaotik işleyen kurum içinde yapılacak görüşmenin bütünsel olarak ele alınması önem taşımaktadır. Bu nedenle nitel yöntem sözel veriler içinde bir bütünlük sağlamamıza da olanak sağlamıştır. Keza yine nitel yöntem sayesinde araştırma boyunca konu tüm gerçekliği ile gözler önüne serilmektedir. Eleştirel bir perspektifle ele alınan mevzunun karar alıcılar ve etkilenenler arasında doğru çıkarımı yapabilmek için nitel araştırmayı kendine gönderme yaparak, yani sorulan sorulara yönelik geliştirilen sorular ile olaylar ve bireyler arasındaki ilişkinin daha anlamlı değerlendirilmesi sağlanmıştır (Glesne, 2013).

Nitel yöntemin araştırma boyunca bir takım sınırlılıkları da söz konusu olmuştur. Öyle ki sorulan sorular ile araştırmada temas sağlanan görüşmeciler arasında; kültürel ve sosyo-ekonomik farklılıkların olması soruların algılanması açısından bir takım kısıtlılıklara neden olmuştur. Nitekim kimi zaman sorulan sorular örneklem grubu tarafından çarpıtılır hale geldiğinden verileri analiz etme konusunda problemler yaşanmıştır. Bu problemin aşılması için görüşmecilerin aynı soruya verdiği cevaplar karşılaştırılıp sonuca gidilmiştir.

1.4.3 Veri Toplama Süreci ve Analizi

Çalışmada uygulanan nitel araştırma yöntemi, kendi içerisinde bulgunun sürekliliği ve çapraz karşılaştırılmasına dayanması itibariyle elde edilen verinin sınanmasını sağlamaktadır (Neuman, 2012). Bu yanı sıra saha bulguları elde edilmeden önce literatür ışığında hazırlanan yarı yapılandırılmış sorular ile görüşme formu kapsam ve bağlam bakımından doyurucu bir nitelik göstermesi gerekmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2013). Buna bağlı olarak literatür alt yapısı ile hazırlanan görüşme formu, asıl görüşmelerden önce pilot uygulamaya tabi tutulmuştur (10-17 Ekim 2018, 6 görüşmeci). Pilot görüşmeleri neticesinde ortaya çıkan eksiklik ve hatalar giderilmiş olup asıl görüşme formu hazırlanmıştır. Saha çalışmasında yapılan görüşmelere ek olarak gözlem ve yerel yönetimin kentsel dönüşüm ofisinde bulunan söz konusu sahanın dokümanlarından (belediyenin faaliyet raporu, hedef ve planlama raporu) yararlanılmıştır. İkincil verileri elde etmek amacıyla sahadaki görüşmeler üç

farklı tarih aralığında kartopu yöntemiyle yapılmıştır. Birinci dönem 4-13 Ocak 2019, ikinci dönem 2-9 Nisan 2019 ve son olarak 13-17 Mayıs 2019 tarihlerinde yapılmıştır. Yapılan görüşmeler kayıt altına alınıp görüşmeler tamamlandıktan sonra deşifreleri yapıp tematik olarak sınıflandırılmıştır. Görüşmelerin süresi 30 dakika ve 1 saat aralığında olup saha gözlemi ile desteklenmiştir.

Veri analizi yapılırken ses kayıtlarının deşifresi yapıp metne dönüştürülmüş, söylem ve içerik analizi ile görüşmecilerin dile getirmedikleri hususları (özellikle bürokrasi ile ilgili olan ya da yerel yönetimde çalışanların mahalleye bakışı ile ilgili sorularda) nedenleri ile birlikte anlaşılmaya çalışılmıştır. Bunun için betimsel ve içerik analizinin saha ile uyumluluğu test edilmiştir. Elde edilen verinin literatür ve saha kapsamında değerlendirilmesi basit görünen fakat olgunun çarpıklığında önemli sayılan bazı verilerin elde edilmesini sağlaması açısından önemli olmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Görüşmeler yapılırken görüşme yapılan kişilerin davranış ve söylemleri göz önünde bulundurulmuş ve her görüşme sonrası not edilmiştir. Bunun yapılmasının nedeni, Punch'a göre (2006, s. 214), insanların gündelik yaşam pratiklerini yerine getirirken söylem ve eylemlerindeki her kod aynı zamanda yaşama bakışı ve olaylardan etkilenme durumunu yansıttığı için önemli olmaktadır. Çünkü söylemler gizlenen bir durumun açıklanan ile ilişkili olması ve istenilenin elde edilmesini sağlaması açısından ipuçları taşımaktadır (Çelik & Ekşi, 2008, s. 100).

Görüşmecilere hazırlanan yarı yapılandırılmış sorular ile araştırma problemlerinin kesiştiği noktalar çerçevesinde temalar oluşturulmuş ve elde edilen verinin kuramlar ile olan ilişkisi tespit edilmiştir. Bunun yanında sahadan veri elde edilmesini sağlayan bir diğer teknik türü olan gözlem tekniği etkin bir şekilde kullanılmıştır. Bu kapsamda bir gözlem tekniği olan katılımcı gözlem tekniğinin önemsenmesini sağlayan durum ise söz konusu alanda mekânsal dönüşümün yanında gerçekleşen toplumsal dönüşümün yorumlama ve anlamlandırma adına olmuştur (Karasar, 2005; Merriam, 2013).

Gözlem yolu ile veri elde etmek, belirlenen problematiğin belirlenmiş ve çerçevelenmiş olmasına bağlı olmaktadır. Bu bağlamda yapılan pilot görüşmeler sonrasında söz konusu sahanın mekânsal dönüşümünü anlayabilmek için Google Earth Pro aracılığıyla mahallenin 10 yıl önceki görüntüsünden başlanarak günümüze

değin geçirdiği belirli tarihlerdeki dönüşümler tespit edilmeye çalışılmıştır. Mahallenin 10 yıl öncesine ait görüntülerine ulaşmak, günümüzde uygulanmakta olan imar planının 10 yıl sonraki durumu hakkında bilgi vermesi açısından önem arz etmektedir. Gözlemin hem görüşmelerde hem de mekânsal analizde kullanılması elde edilen verilerin güvenilirliğini artırmıştır.

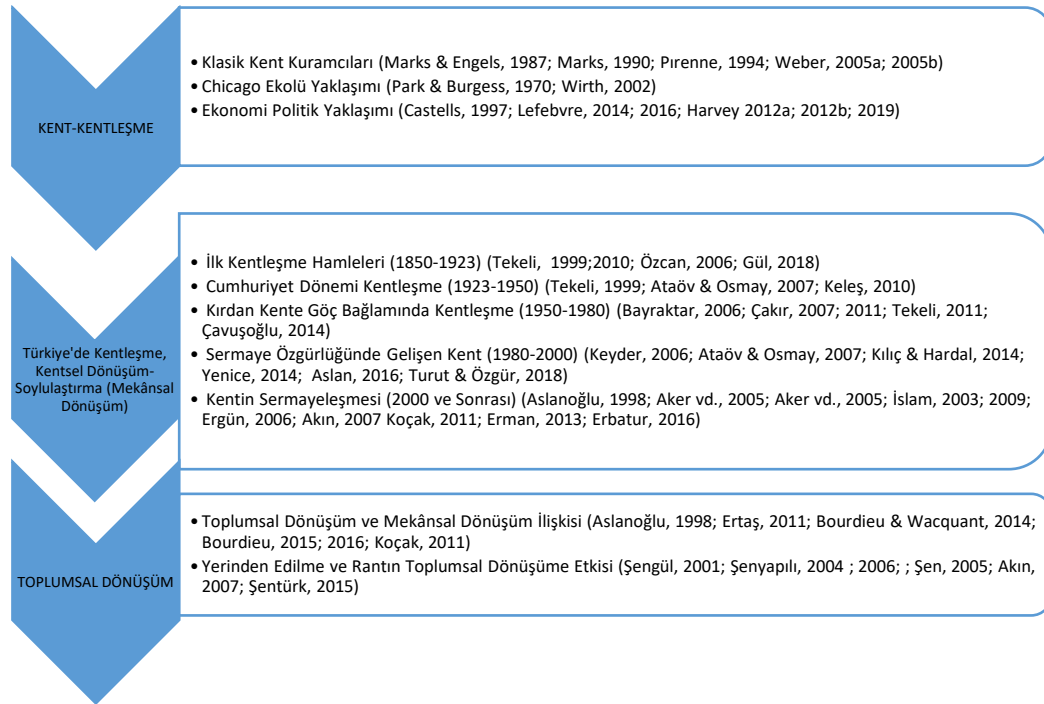
1.5 Literatürün Değerlendirilmesi

Bu çalışma konu bakımından kent ve toplum ilişkilerinin temas noktasına değindiği için sosyolojiden siyasete, kent planlamadan coğrafyaya kadar geniş bir yelpazede değerlendirilmeyi gerekli kılmıştır. Bu geniş yelpaze literatür taramasını derinleştirmiş ve kentsel dönüşüm olgusunun çok yönlü ele alınmasını sağlamıştır. Fakat bu geniş yelpazenin iki tema altında değerlendirilmesi bu araştırmanın amacını ve gerekçesini daha açık ortaya koyacağı düşünölmektedir. Çünkü her ne kadar mekân ve toplumu birbirinden keskin çizgilerle ayıramasak da birbirini besleme kanallarının ortaya çıkarılması bakımından iki farklı noktadan (fiziksel ve toplumsal) değerlendirilmesi daha uygun olacağı düşünölmüştür. Bu durum tez çalışmasının ikiye bölünmesi anlamını taşımamaktadır. Sadece toplumsalı anlamak için fiziksel yapıyı arka plana atmak ya da fiziksel olanı anlamak için toplumsalı arka plana atmak anlamına gelmektedir. Birbirini beslemeleri hususunda destekleyici güç olarak değerlendirilmektedir.

Bu minvalde literatür değerlendirmesi yapılırken konu hakkındaki basılı kitaplar, yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları, makaleler, raporlar ve bildiri metinleri olmak üzere online veri tabanları üzerinden (YÖK tez tarama kataloğu, Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM), Google akademik, Google ve dönemsel bazda gazete arşivleri) bir tarama gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra çeşitli süreli yayınların (Praxis Dergisi, Mülkiye Dergisi, Birikim Dergisi, İdeal Kent Dergisi, Toplum ve Bilim Dergisi vb.) hem güncel hem de arşivler üzerinden çalışması yapılmıştır. Ayrıca söz konusu Nuri Pazarbaşı Mahallesinin gerek belediyeveki gerek muhtarlıktaki arşivlerine ulaşılmıştır. Bu literatür taramasında, kentsel dönüşüm projelerinin uygulanması ile ilgili çalışmalar, yasal mevzuatın tartışıldığı yazın eserler, uygulama öncesi ve sonrası üzerine yazılan

raporların İstanbul, İzmir, Ankara gibi nüfusun yoğun olduğu kentlere odaklandığı görülmüştür. Son yıllarda diğer illerin örneklem olarak seçildiği çalışmalar olmakla birlikte nicelik bakımından eksik kalmıştır. Bu bağlamda kent-kentleşme, Türkiye’de kentleşme ve soylulaştırma, toplumsal dönüşüm temasının işlendiği bu tez çalışmasında genel çerçeve aşağıdaki şekilde gösterilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1: Tez Çalışmasının Literatür Haritası



Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir

Kentin teorik arka planına değinirken daha çok Marksist kuramların ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında sermayenin kenti yeniden inşa etmede üstlendiği aktif rol hali etkili olmuştur. Bu minvalde kent ele alınırken sermaye ile geliştirdiği ilişki göz önünde bulundurularak kentin iktisadi yanı ön plana çıkartılmıştır (Marks & Engels, 1987). Bunun yanında kent-kır ayırımına Engels ve Marks'ın yaklaşımı olan nüfus faktörü kentleşme süreçleri boyunca etkili olmuştur (Aslanoğlu, 1998). Kente kapsamlı bakış açısı geliştiren, özellikle Hristiyan dünyası ve kenti bütünlük içerisinde ele alan Weber'in (2005b) kente dair olmazsa olmaz diye saydığı adalet sistemi, pazar yeri gibi kentin gündelik yaşamında önemli olan özellikler de göz önünde bulundurulmuştur. Kentin idari yapısı Weber (2005b) için her zaman önemli bir gösterge olmuştur. Klasik tarihçilerden biri olan Henri Pirenne (1994) kentin hem

sermaye yönü hem de üretim tarafına değinerek, sanayi ve ticaret olgusunun bir kent için gerekliliğini ortaya koymuştur. Klasik kent teorilerinin daha çok kentin fiziki boyutunu ele alarak geliştirdikleri yaklaşımlara karşı, Chicago Okulunun iki dünya savaşı arasında araştırma alanı olarak kent sosyolojisini ve toplumun mekânsal bağlamda hareketliliğini ön plana çıkardıkları görülmektedir. Bu okulun kurucularının da aralarında bulunduğu araştırmacıların, özellikle Park, Burgess ve Mckenzie'in (1970) geliştirdiği 'Ekolojik Kuram'da (Sertar, 2013) kent içerisindeki gelişimin, toplumun eğilimleri ile yakından ilişkili olduğu gösterilmiştir (Pınarcıoğlu, Kanbak, & Şiriner, 2013). Chicago Ekolünün içerisinde yer alan Louis Wirth (2002) toplum-kent ilişkisini geliştirerek kent içerisinde yaşayan insanların yaklaşımlarını ön plana çıkartarak 'bir yaşam biçimi olarak kentleşme' yaklaşımını geliştirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası teknolojik hamleler ve refah ortamının 1970'lerde yaşanan küresel krizler ile sekteye uğraması kent yaklaşımlarının özellikle Marksist kentçilerin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Henri Lefebvre, David Harvey, Manuel Castells ve Ray Pahl gibi sermayenin birikimine bağlı olarak gelişen kent mekânı üzerinde irdelemelerde bulunmuşlardır. Bu doğrultuda Lefebvre (2016) mekânın üretiminde ortaya çıkan safhaların 'kent hakkı' olarak işaret ettiği toplumun gündelik yaşamının birçok parçasını oluşturan hakların durumu ve kentleşme sürecinin kapitalist sistem içerisindeki rolü üzerinde durmaktadır. Öte yandan Lefebvre (2014), mekânsal inşa ve gündelik hayat pratiği sürecinde sermayenin rolü arka planda kalmaktadır fakat mekânın üretim tarihselliği incelediğinde sermayeye özellikle mekân ve zaman analizlerinde değinmektedir. Mekânın üretilmesi ve sermaye ile olan ilişkisi üzerinde duran bir diğer sosyal bilimci Harvey olmuştur. Özellikle sermaye çevrimleri diye nitelediği sermaye akışkanlıklarının kentsel yapılı çevre oluşumunda etkili olan faktörlerin analizi, kent üzerinde çalışan birçok isme altlık oluşturmuştur (Harvey, 2019; 2003). Harvey, sermayenin ön plana çıkması ve özellikle neo-liberal ekonominin benimsendiği dönemlerde kenti, sermayenin oluşturduğu mekânlar olarak ele almaktadır. Sermaye birikimine bağlı olarak kenti ele alan bir diğer sosyal bilimci olan Castells (1997), 1968 yılında dünya genelinde ortaya çıkan toplumsal hareketleri de göz önünde bulundurarak 'kollektif tüketimin' kent içerisindeki rolü üzerinde durmaktadır. Ona göre

kolektif tüketim alanları (okul, hastane, yol vb.) devlet tarafından yapılmalıdır. Aksi takdirde toplu tüketimin aksadığı alanlarda toplu başkaldırılar ortaya çıkmaktadır. Kolektif tüketim alanları aynı zamanda kentin özellikleri arasında olup ayırıcı faktör olarak ön plana çıkmaktadır (Bıçkı, 2006; Slattery, 2010).

Kent teorileri ile birlikte Türkiye’de kent ve kentleşme serüveni ele alındığında kentleşme faaliyetlerinin Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda XIX.yüzyılın sonlarında İstanbul için düzenlenen çalışmaların ‘Ebniye Kanunu’ altında toplandığı görülmektedir (Gül, 2018). Bu kanunun düzenlenmesinde İstanbul içi ahşap konutların mevcudiyetine dayalı olarak ortaya çıkan yangınların önüne geçmek ve kentsel alanın geliştirilmesi etkili olmuştur (Yenice, 2014). Kentleşmenin bir süreç içerisinde ele alınması, cumhuriyetin ilk yıllarında da bu yasal düzenlemenin devamlılığı ile sağlanmıştır (Tekeli, 2010b). Yeni kurulan cumhuriyet ile birlikte başkentin Ankara olarak belirlenmesi kentsel yatırımların buraya doğru kaydığını göstermektedir (Keleş, 2015). 1923 ile 1950 yılları arasında geçen dönemde gerek İkinci Dünya Savaşının etkisi gerek Türkiye Cumhuriyetinin istenilen düzeyde sanayi hamlesini gerçekleştirememesi, kentleşme alanındaki gelişmelerin genelde Ankara özelinde yaşandığını göstermektedir. Bu bağlamda ‘Ebniye Nizamnamesi’ kaldırılarak yerine ‘Ankara Şehremaneti Kanunu’ düzenlenmiştir. Bu yolla Ankara Belediyesi kurulmuş, imar ve iskân hareketleri bu kanuna göre düzenlenmiştir (Şenyapılı, 2004)

1950 sonrası döneme gelindiğinde Türkiye’de kırdan kente doğru yaşanan göç, göç sonucunda ortaya çıkan gecekondu olgusu ve gecekondu alanlarına müdahale biçimleri ile kentsel dönüşümün yaygınlaştığı görülmektedir (Erman, 2013; Kıray, 1972). Kentsel dönüşüm projelerinin, çöküntü bölgelerinin yenilenmesi için geliştirilen bir formül olduğu yazılmıştır (Akkar, 2006; Özden, 2006). Buna göre kentsel dönüşüm uygulamalarının amaçları arasında kentsel yenileme, kent ekonomisini canlandırma, kent planlamasını yeniden üretmek gibi kentin çehresini değiştirecek uygulamalar bütünü olarak ele alınmasını sağlamıştır (Akalin, 2016; Genç, 2014; Bilgin , 2013; Tekeli, 2006).

1980 ve sonrası kentleşme tarihinde önemli değişimler gerçekleşmiştir. Neo-liberal ekonomi modelinin '24 Ocak Kararları'³ ile Türkiye'de yaygınlık kazanması kentsel dönüşüm uygulamalarında da kendini hissettirmiştir (Ertürk & Sam, 2011; Turut, 2018). Özellikle sermaye birikimine dayalı teorilerin haklılığını ön plana çıkaran uygulamalar geliştirilmiştir. Bu uygulamalarda sermayenin kent alanında daha özgürce dolaşması hem toplumsal dönüşümü sağlamış hem de mekânsal dönüşümün sermaye tarafından belirlendiğini göstermiştir (Turut & Özgür, 2018; Pıncıoğlu, vd., 2013). 1990'lara gelindiğinde kentsel alanın yeniden üretilmesi için yerel yönetimlere yasal dayanaklar oluşturulmuş, yetkileri artırılmıştır (3030 sayılı Kanun, 3194 sayılı İmar Kanunu).

Kentsel mekânın sermaye tarafından belirlenmesi toplum nezdinde iki şekilde karşılık bulmuştur; birincisi 'yerinden edilme' ikincisi 'rant'. Rantın kent içerisinde ortaya çıkması ve teorik alt yapısı için Marx'ın (1990) rant kavramına olan yaklaşımı incelenmiştir. Kentsel arsa ve arazinin değerlendirilmesi sınıfsal eşitsizlikler doğurmuş, sermaye sınıfının daha da güçlenmesini sağlamıştır (Harvey, 2003; Ertürk & Sam, 2011). Sınıfsal eşitsizliklerin ortaya çıktığı bir diğer alan ise 'soylulaştırılan' mekânlarda gerçekleşmiştir. Soylulaştırma ile birlikte kentin mevcut yapısında yapılan iyileştirmeler hem kentsel alanı değerli kılmış hem de toplum yapısında 'iyileşme' sağlamıştır (Smith & Williams, 2015; Şen, 2005; Ergün, 2006; Özden, 2002). Ancak kentsel dönüşüm ve soylulaştırmanın gerçekleştiği alanlarda yeni mekânın maliyetini karşılayamayan, yenilenen alanın değişen sınıfsal yapısına psikolojik olarak direnemeyen, soylulaştırılan mekânın değerlendirilmesi ile ekonomide rekabeti sağlayamayan bireyler yerinden edilmiştir (Akalin, 2016; Uysal, 2006; İslam, 2009).

2000 yılı ve sonrasına gelindiğinde kentsel dönüşüm uygulamalarının ön ayak olduğu inşaat faaliyetleri yaygınlık kazanmıştır (Erbatur, 2016) ve buna bağlı olarak yerinden edilmeler hızlanmıştır (Kurtuluş, 2003). 2004 yılında '5216 sayılı Büyükşehir Yasası ile kentsel dönüşüme ivme kazandıran dönemin iktidarı, 2012 yılında '6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun' ile kentsel dönüşüm uygulamalarının yasal altyapısını tamamlamıştır.

³ Bu kararlar ile ithal ikame ekonomi terk edilip Neo-liberal sisteme geçiş başlamıştır.

Günümüzde uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin büyük çoğunluğunun dayandığı mevzuat 6306 sayılı kanundur.

Türkiye’de kentsel dönüşüm üzerine yapılan çalışmaları genel bir şekilde değerlendirildiğinde, kent planlama açısından kentin fiziki boyutu üzerinde yaşanan dönüşümlerin ön planda tutulduğu, siyaset bilimi alanında yapılan çalışmalarda yerel yönetimler ve merkezi hükümet kararları bağlamında ele alınan kentin daha çok idari yönü ağır basmaktadır. Sosyoloji alanında yapılan çalışmalarda ise toplumsal çarpıklık ön görülmüş fakat bunun mekânsal boyutu göz ardı edilmiş ya da çok az değinilmiştir. Ayrıca yapılan çalışmalarda kentsel dönüşümün yaşadığı değişimlerde ortaya çıkmaktadır. Öte yandan coğrafya alanında yapılan çalışmalar, Coğrafi Bilgi Sistemleri ağırlıklı bir haritalandırma ve görüntüleme gibi bir yaklaşım içerisinde olmuştur. İktisat alanında yapılan çalışmalarda ise kentsel alanın rant ile olan ilişkisi ön planda tutulmuştur.

Türkiye’de kentsel dönüşüm üst başlığında ve yerinden edilme, toplumsal dönüşüm, soylulaştırma, rant alt başlığında yapılan ampirik çalışmalar ele alındığında; Türkiye’nin cumhuriyetin ilk yıllarında (1923-1950) ilk kentsel hareketliliği (iç göç ile) ve ortaya çıkan gecekondu olgusunun kentsel dönüşüme giden durumunu epistemolojik anlamda ortaya koyan Sağlam (2016), kentsel dönüşüm serüveninin oluşun ilk zemini üzerinde durmuştur. Akalın (2016), kentsel dönüşümün toplumsal yansımada ortaya çıkan tahribatın yerinden edilmeler ve soylulaştırma bağlamında değerlendirmesi, kentsel dönüşüm uygulamalarının toplumsal çarpıklığı üzerinde durmuştur. Bunun yanında Turut (2018), kentsel dönüşüm projelerinin neo-liberal politikalar bağlamında değerlendirilmesi ve ideolojik anlamda farklı kesimleri temsil eden iki kentin (Eskişehir-Konya) karşılaştırılması, kentsel dönüşüm uygulamalarının farklı bakış açısına sahip yerel yönetimlerde farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Neo-liberal politikalar ve kentsel dönüşümün ilişkiselliğini çalışan bir başka isim Bahçeci (2017) ise, kentsel dönüşümün sermaye için bir araç konumunda olduğunu dile getirmiştir. Aslan (2016) kentsel dönüşümün, gecekondu ile olan ilişkisi ve gecekondu yerinden edilmeye giden sürecin İstanbul’un bir mahallesi özelinde işlemiştir. Türkiye’de kentsel dönüşümün başlangıcı olarak kabul edilen gecekondu mahallelerinin yıkımı ve sonrasında ortaya çıkan mekânsal dışlanma üzerinde duran Şentürk (2015), Ankara’nın Mamak özelinde

kentsel dönüşüm ve gecekondu serüvenini ele almıştır. Ankara kentinin ön planda tutulmasının en büyük nedeni ülkenin başkenti konumunda olması ve buna bağlı olarak aldığı göçlerden etkilenmesidir. Bu minvalde Ankara ve Londra'nın kentsel dönüşüm deneyimlerini çalışan Ertaş (2011), Türkiye'nin kentsel dönüşüm çalışmalarında dünya örnekleri ile karşılaştırma imkânı sağlamıştır. Ataöv ve Osmay (2007) ise, Türkiye'deki kentsel dönüşüm örnekleri ve yasal düzenlemelerin dönemsel bazda değerlendirilmesi, kentsel dönüşüm yasal dayanakları, teorik yaklaşımların ortaya konulması ile kentsel dönüşüm projelerine giden yolun bütüncül bir şekilde ortaya konmasını sağlamıştır.

Kentsel dönüşüm deneyimlerinin tarihsel olarak ele alınmasını ortaya koyan Yenice (2014), kentsel dönüşüm uygulamalarının dün ve bugün üzerinde durarak geçirdiği değişimleri ortaya koymuştur. Öte yandan kentsel dönüşüm sonucu ortaya çıkan problemlerden biri olan rant üzerinde duran Akın (2007), kentsel gelişmenin rant ile olan ilişkisi üzerinde durmuştur. Rant ve yerinden edilmenin en önemli nedenleri içinde yer alan soylulaştırmanın kentsel alandaki gelişimi üzerinde duran Şen (2006) yerinde edilme ve soylulaştırma ilişkisini ortaya koymuştur.

Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamalarının literatürde yer edinim biçimine bakıldığında genellikle eleştirel bir yaklaşımın hâkim olduğu görülmektedir. Ankara Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesinin yerinden etme ve sınıfsal çelişkiler boyutu ile ele alan Bal (2017), rant doğuran kent mekânı üzerinde durmuştur. 1991 yılında alınan kentsel dönüşüm kararı sonrasında Ankara Portakal Çiçeği Kentsel Dönüşüm Projesi ile birlikte ortaya çıkan çevresel yaratım örneği üzerinden çalışma gerçekleştiren Uslu ve Yetim (2006), yapı çevre inşa edilirken ortaya çıkarttığı çevresel çarpıklıklar üzerinde durmuştur. 2012 yılında çıkarılan '6306 sayılı' kentsel dönüşüm yasası sonrasında gerçekleştirilen Yeni Mamak Kentsel dönüşüm Projesinde Göközkut (2016) sosyo-mekânsal analiz çalışması yapmıştır. İzmir Bayraklı Kentsel Dönüşümü üzerine çalışma yapan Karadağ ve Miroğlu (2015), kentsel dönüşüm üzerine coğrafi bir analiz gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalar genel olarak benzer problemler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu problematikler yerel yönetim ve kentsel dönüşüm, gecekondu ve kentsel dönüşüm, kentsel dönüşüm ve kent planlaması gibi çerçeveler ile veriler elde etme yoluna gitmişlerdir. İstanbul'da

gerçekleştirilen kentsel dönüşüm pratiklerini ve eleştirilerini sistematik bir biçimde çalışan Kılıç ve Hardal (2014; 2019) İstanbul Sarıgül Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmadan dört sene sonra kentsel dönüşümün genel bir eleştirisi üzerinde çalışma gerçekleştirmiştir. Adana Belediye Evleri Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesinin sosyal sürdürülebilirlik bağlamında ele alan Akalın (2015), kentsel dönüşüm projelerinin salt fiziki kaygı gözetilerek uygulamaya dönüşmesini sürdürülebilirlik üzerinden ele almakta ve eleştirel bir yaklaşım içinde değerlendirmektedir.

Bu çerçevede dört bölüm ve sonuç kısmından oluşan tez çalışmasının birinci bölümü, araştırmanın amacını, gerekçesini ve önemini açıklayarak, çalışmanın literatür karşılığı üzerinde durmaktadır. İkinci bölümde kent ve kentleşmeyi ele alarak kavramsal ve kuramsal bir çerçeve çizmektedir. Bu bölümde kent olgusundan hareketle sosyal bilimler alanında eleştirel kuramcılar olarak da bilinen teorisyenlere yer verilip kentin ortaya çıkışı ve gelişimine getirilen yaklaşımları konu almaktadır. Bu amaçla klasik kuramcılardan başlanıp çizilen kuramsal çerçeve, ekonomi politik yaklaşıma dayandırılmaktadır. Kent olgusu ve kentleşme serüveni yine aynı bölümde ele alınırken kentte toplumun konumu üzerinde tartışma gerçekleştirilmektedir. Daha sonra kentsel dönüşüm ve soylulaştırma üzerinde durularak mekânsal dönüşüm, toplumsal dönüşüm, rant ve yerinden edilmeler bu bölümde açıklanarak tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde Türkiye'deki kentleşme serüveni, Osmanlı'nın son zamanlarından günümüze kadar olan durumu tartışılmaktadır. Bu kapsamda yasal düzenlemeler, hükümet politikaları ve toplumun buna yaklaşımı 1800'lü yılların sonlarından başlayıp 2019 yılına kadar olan süre zarfında tartışılmaktadır. Dördüncü bölüm yani bulgular bölümünde ise, sahadan elde edilen birincil verilerin kuramsal çerçeve ışığında değerlendirilmesi yapılarak analiz edilmektedir. Yine aynı bölümde, sahadan elde edilen verilerin kuram tartışması ve Türkiye'de bu alanda yapılan çalışmaların karşılaştırılması yapılmaktadır. Bu bölüm sonucunda tartışma alt başlığı altında Nuri Pazarbaşı Mahallesinde gerçekleşen kentsel dönüşüm faaliyetleri yerel yönetim bağlamında değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise, çalışmanın genel hatları yeniden oluşturularak saha ile karşılaştırmalara gerçekleştirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde kentle ilgili temel kavramsal ve kuramsal boyut üzerinde durulmaktadır. Kentin ne anlam ifade ettiği ve nasıl ele alınması gerekliliği üzerine kuramcıların yaklaşımına değinilmektedir. Genel anlamda kent üzerine kapitalist çözümler yapan Marks'tan ekonomi politik yaklaşımı altında 'Sermayenin Çevrimleri' ile ön plana çıkan David Harvey'e uzanan bir kent olgusunu barındırmaktadır. Bunun yanında kent ile birlikte dönüşen toplum yapısının anlamlandırılması adına Bourdiue'nun 'habitus' kavramı ele alınıp kentsel dönüşüm ve soylulaştırma kavramları anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmanın temel dayanağını oluşturan mekânsal ve toplumsal dönüşümün sırasıyla Harvey ve Bourdieu'ya dayandırılması kuramsal bölümün rotasını belirlemektedir. Çalışmada Harvey ve Bourdieu dışında değinilen kuramcılar, bu iki kuramcının arka planını yansıttıkları için tek tek ele alma zorunluluğunu doğurmuştur. Bu amaçla kent ve kentleşme kavramları ele alındıktan sonra kuramcıların yaklaşımı ve daha sonrasında kentsel dönüşüm ve soylulaştırma kavramları üzerinde durulmaktadır.

2.1.KENT VE KENTLEŞME

Kent tarih boyunca sahip olduğu dinamik yapısı sebebiyle farklı dönemlerde farklı anlamlar içermiştir. Buna bağlı olarak kentin tek bir tanımını yapmak, kenti tarihsel süreç içerisinde eksik bırakmak anlamına gelmektedir. Kentlerin farklı anlamları ve tarih içerisinde üstlendikleri farklı roller bakımından tek bir çerçeveye sığdırmak zor olmuştur (Karaman, 1998, s. 5; Falay, 2011, s. 91). Yine de literatürde üzerine hemfikir olunmuş tanımlamalar mevcuttur. Kentlerin gelişiminin aynı zamanda toplulukların gelişimiyle paralellik gösterdiği için uygarlık kavramıyla yakın ilişki içerisinde olmuştur ve kent tanımlamasında uygarlık kavramı göz önünde

bulundurulmuştur (Ertürk & Sam, 2011, s. 42). Farklı dönemlerde farklı coğrafyalarda tanımlamalar yapılırken yine uygarlık kavramının ele alınması, farklı coğrafyalardaki dillerin de etkili olduğunu göstermektedir. Örneğin, *Latince kökenli dillerde 'civilization' kent anlamına gelen 'civitas'tan türetilmiştir* (Topal, 2004, s. 277). Aynı şekilde Ortadoğu coğrafyasında hâkim olan Arapçada, uygarlık kavramını karşılayan 'medeniyet' kavramı da 'Medine' kentinden mülhemle ön plana çıkmaktadır (Erten, 1999, s. 31; Topal, 2004, s. 277; Demirkıran, 1996, s. 33). Yine kent kavramının farklı coğrafyalarda ele alınış biçimi tarihsellik ile ilgili bir durum olmuştur. Buna bağlı olarak *Kentler uygarlıklarda doğmuş, uygarlıkları doğurmuştur* (Uğurlu, 2013, s. 25) yaklaşımları da ortaya çıkmıştır. Kentlerin tarih ile olan ilişkileri ve aynı zamanda toplumla olan ilişkisi onu daima önemli bir olgu yapmıştır. İnsanlığın kentler ile tanışması her anlamda bir gelişimin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yine de kentlerin uzun geçmişine ve eski kente dair kanıtların arkeolojiye dayanması onun tanımlanmasını zorlaştırmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde, Harvey'in (2003, s. 27) deyiimiyle *kent kuşkusuz karmaşık bir şeydir. Onunla uğraşırken karşılaştığımız zorlukların bir kısmı onun kendine özgü karmaşıklığına bağlıdır*. Bu bağlamda kent, toplumsallığın içerisindeki herhangi bir gelişmenin veya herhangi bir kırılmanın tahlilini ortaya çıkarmak için bir çalışma sahası olarak ele alınmıştır (Aslanoğlu, 1998, s. 58).

İnsan topluluklarının göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçmesiyle birlikte kümelenmiş yapılar ortaya çıkmıştır. Bu kümelenmeler genellikle; arazi yapısı, ekilebilir alanlar, su kaynakları ve iklim şartları gibi coğrafi şartların göz önünde bulundurulmasıyla oluşturulmuştur. Yerleşik yaşamın ilk zamanlarında nüfusun az olması ve bakir toprakların mevcudiyeti ile dağınık bir şekilde kümelenmeler ortaya çıkmıştır. Bu ilk zaman kümelenmeleri beraberinde bir nüfus stoku oluşturmuş ve üretimi sürekli olarak artırmıştır. Küçük gruplar halinde yaşayan topluluklar, tarımı geliştirmelerine paralel olarak artı ürün elde etmişlerdir. Artık ürün, ilk zaman topluluklarının hayatlarını idame ettirebileceklerinden fazla ürüne sahip olma durumunu göstermektedir (Aslanoğlu, 1998, s. 17). Kentlerin ortaya çıkmasının temel şartı olarak görülen artı değer kavramı aynı zamanda Marksist bakış açısı ile ele alındığında, *kentlerin kökeni yorumunda temel alınan bir iktisadi kavramdır* (Falay, 2011, s. 98). Kentlerin oluşum serüvenleri farklı disiplinlerde de ele alınarak arkeoloji, sosyoloji, mimarlık, şehir ve bölge planlama ile coğrafya gibi disiplinlerin

laboratuvarı olmuştur. Dolayısıyla kent, tarihin akışı içerisinde yüklendiği farklı misyonlar ile farklı kent tanımlamalarını ortaya çıkartmıştır.

Kıray'ın (1998, s. 17) '*... tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve daha önemlisi hem tarımsal hem de tarım dışı üretimin dağıtımının kontrol fonksiyonlarının toplandığı*' yer olarak tanımladığı kentin fonksiyonel özelliklerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Tarıma dayalı bir üretim sonucunda ilk nüvelerini veren kent, gelişim sürecine bağlı olarak tarım dışı bir üretime evrilmiştir. Fakat tarımla olan bağlarını üretim noktasında kesmesine rağmen tarım üretiminin gerek işlenmesi gerek dağıtımında önemli bir fonksiyona sahip olmuştur. Kentin bu dağıtım ve kontrol mekânizması toplumsal gelişim açısından da önem arz etmektedir. Buna bağlı olarak kent tanımlamasında toplumsal gelişimlerin ele alındığı tanımlamalar da mevcuttur.

Sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidişgeliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşlarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimidir (Keleş, 1998, s. 75).

Keleş'in bu kent tanımlamasında, kent içi ilişkilerin belirleyici bir rolde olduğu görülmektedir. Kentin toplumsal yapısı, nüfusun yoğunluğu ve üretim biçimi onu kendine özgü bir noktaya konumlandırmaktadır. Bu özelliklerin tek başına kent tanımlamasında kullanıldığı da görülmektedir. Farklı coğrafyalarda farklı şekilde belirlenen nüfus limitinin üstüne çıkan yerlere kent, altında kalanlara ise köy denilmiştir (Keleş, 2015, s. 97). Fakat Weber, kentleri nüfus büyüklüğüne göre nitelemenin eksiklik yarattığını öne sürmüştür ve gerekçe olarak bazı kent dışı yerleşimlerin nüfusu, kentlerden daha fazla olabildiğini söylemiştir (2003, s. 86; 2005a, s. 102). Weber'in kent tanımlaması *Avrupa'ya, Hristiyanlığa özel bir vurgu yapar* (Pınarcıoğlu, vd., s. 76) ve Weber (2003, s. 92; 2005b, s. 119-120) bir kentten söz edebilmek için kent içerisinde olması gereken özellikleri şöyle sıralar; *1-bir kale; 2-bir Pazar; 3- kendine ait bir mahkeme ve hiç değilse özerk bir hukuk; 4- ilgili birlik biçimi; ve 5- en azından kısmi bir özerklik*. Bu kent tanımlamasında diğerlerine nazaran daha kurumsallaşmış bir kent görülmektedir. Kentin bir başka tanımlaması, kentin fonksiyonları içerisinde en önemlisi ve fonksiyonun sürekliliği bakımından

'sanayi kenti, liman kenti, ticaret kenti, rekreasyon ve turizm kenti, maden ya da petrol kenti...' (Özer, 1997, s. 2) gibi fonksiyonlara dayalı olmuştur. Sözü edilen bu fonksiyonlar kentin gelişimi veya büyümesinde de etkili olmuştur (Uğurlu, 2013, s. 29).

Kentlerin oluşumunda ve tanımlamasında bazı ölçütlerin gerekliliği söz konusu olmuştur. Herhangi bir yerin kent olarak nitelenebilmesi için tarihsel bir sürece dayanmasının yanında, o yerin iç dinamikleri, içerisinde var olan ve o yerin hangi nitelikleri arasında sayılması gereken ölçütler bir yerin kent mi değil mi cevabını vermesi bakımından önemli olmuştur. Kentleri kendi özgül yapıları içerisinde değerlendirip, toplum ile olan ilişkileri ve tarihsel süreç içerisinde ele alma gerekliliği *oluşum ve gelişimine ilişkin kuralları ve yasaları belirlemek için* (Pınarcıoğlu, vd., 2013, s. 72) kentin birçok farklı özelliğini ele alan kent kuramlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Kent kuramlarının genelde sanayi sonrası döneme tekabül etmesi yani kentlerin sanayi devrimi ile birlikte geçirdikleri değişimler beraberinde problemlerin ortaya çıktığını göstermektedir. Sanayi sonrası kentlerde artan karmaşıklık, kent sosyolojisini önemli hale getirmiştir. Kentin geleneksel formlarından sıyrılıp daha dinamik ve karmaşık bir durum alması beraberinde 'kentleşme' kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Kentleşme, kent ve toplum ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda kapsam bakımından çizilen çerçevede basit, mekân-toplum ilişkisi bakımından ise kompleks bir tanımlama ile karşımıza çıkmaktadır. (Koyuncu, 2011, s. 32). Basit anlamda kentleşme, kentlerin nicelik anlamda artması ve nüfus açısından yoğunlaşmasını (özellikle ABD'de bu şekilde tanımlanmaktadır) ifade etmektedir (Sezal, 1992, s. 23). Bu tanımlama kentlerin nicelik anlamda ön plana çıkmasının bir sonucu olmuştur ve kent sosyolojisi içerisinde eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Eksiklik boyutu, kentin toplumsal yanı ile ilişki kurmamasından ileri gelmektedir. Kentleşme, içerisinde barındırdığı toplumsallaşma ile birlikte ele alındığında, tarihsel bir gelişimin izlerini yansıtmaktadır. Kentleşmenin daha kapsamlı tanımlaması ise; sanayi faaliyetleri ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak ekonominin gelişmesi, bu gelişmenin ortaya çıkardığı etkiler sonucunda kent sayısında artmaların görülmesi ve yine ekonomik gelişme ile var olan kentlerin büyümesi, toplum yapısında 'örgütlenmenin, iş bölümünün ve uzmanlaşmanın' önemli oranda artmasıyla beraber toplum davranışlarında kent etkisinin görülme sürecidir (Keleş, 2015, s. 22).

Kentleşmenin bu tanımı, kenti sadece fiziki ya da nicel anlamıyla değerlendirmeyip, kent içi ilişkilerin ve toplumsal ilişkiler bağlamında da değerlendirilmesi bakımından daha kapsayıcı olmuştur. Öte yandan Tekeli (2011), Kent olgusunu artı ürün ve toplumsal formla açıklamaktadır. Kenti sermaye birikim sürecinin yansıması ve doğurduğu sonuçlar itibariyle sermayenin kent içerisindeki hareketliliğinin birçok yönüyle kenti var eden etmen olduğunu dile getirmektedir. Kentleşmenin farklı girdi ve çıktılar ile değerlendirilmesi, toplumsal ve kültürel gelişmelerin, sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda yaşanan değişimlerin mekân-toplum açısından değerlendirilmesine olanak sağlamıştır. Bu değişim ve gelişiminin zeminini hazırlayan olgular ise değişkenlik göstermektedir. Bazen devlet eliyle, bazen sanayi ve ticaret sonucunda pazar arayışındaki özel teşebbüslerin de etkileri görülmektedir (Kartal, 1978, s. 5; İsbir, 1982, s. 8; Bookchin, 1999, s. 9-10).

2.2. KURAMLARDA KENT VE KENTLEŞME

19.yy itibariyle hem yönetsel hem de toplumsal alanda feodal üretim tarzının ortadan kalkmaya başlamasıyla beraber ekonomik ve sosyal yaşamda büyük değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerin kendini her alanda belli ettiği yerlerin başında kentler gelmiştir. Kentin tarihsel süreçte tanımlaması 19.yy'a kadar çoğunlukla fiziksel yapı üzerinden olmuştur. Feodal üretimden kapitalist üretim tarzına geçişte ortaya çıkan gelişmeler ve değişimler, teorilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İlk kapitalist üretimlerin Avrupa'da gerçekleşmesi, araştırmacıları bu sahaya yönlendirmiş ve üretim tarzının değişmesini kent üzerinde açıklamaya çalışmışlardır. Yani kent perspektifinde kapitalizmin sebep olduğu sosyal, siyasal ve ekonomik değişimleri ve bu değişimlerin gerçekleştiği zemin üzerinde sistematikleştirme çabasında olmuşlardır (Pınarcıoğlu, vd., 2013, s. 72). Kenti ve üretim biçimi üzerinde kapitalizmi anlamlandırmak birçok araştırmacının temel hedefi olmuştur. Bu minvalde Durkheim, Marks ve Engels, Max Weber ve Henri Pirenne gibi araştırmacılar geliştirdikleri klasik teorilerle kapitalizm çerçevesinde kenti anlamaya çalışmışlardır.

2.2.1. Emile Durkheim

Durkheim'in kentsel alana bakışı, toplumsallığın el verdiği ölçüde olmuştur. Ana öznenin toplum olduğunu ve toplum açıklanırken kentlerin önemli bir rol

üstlendiğini vurgulamıştır. Bu vurgunun dayanağı olarak, toplumsal iş bölümü ve dayanışmanın kenti var eden olgular arasında sayılması olmaktadır. Durkheim buna göre *kentleşmenin işbölümünü artıracığından bahseder* (Pınarcıoğlu vd., 2013, s. 74). Kentleşmenin beraberinde getirdiği çeşitlilik hali işbölümünde önemli bir rol üstlenmiştir. Fakat kentte işbölümünün artması toplumsal düzlemde, toplumun kendinden menkul problemlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Yani gelişen işbölümü artışının toplum içerisinde var olan bazı kırılmalıkların daha da şiddetli görünmesini sağlamıştır (Keleş, 2015, s. 132-134; Pınarcıoğlu, Kanbak, & Şiriner, 2013, s. 74).

2.2.2 Karl Marks- Friedrich Engels: Kent Sorunu ve Üretim Araçları

Her iki düşünürün üzerinde çokça durduğu kapitalizm ve ilişkileri, kentlerin açıklanmasını sağlamıştır. Kente dair yaklaşımları kapitalizmin gelişimini ortaya çıkarırken elde ettikleri bulgular ile mümkün olmuştur. Holton'a göre Marks, kenti açıklarken; "işbölümü ve özel mülkiyetin temel dayanak noktası olduğu toplumlar içerisinde özerk bir genel yapı olarak ele almıştır" (1999, s. 34). Ve devamında üretim normlarının farklı olması bakımından kent ve kent dışı oluşumlar arasındaki *üretim süreçlerini* tanımlamak için kente değinmiştir (Holton, 1999, s. 64; Pınarcıoğlu, vd., 2013, s. 75). Marks ve Engels'in kente dair çerçevesi, birbiriyle sıkı ilişki içerisinde bulunan kır ve kent karşılaştırılmasına dayanmakla beraber kentin içerisinde üretim ilişkileri ve toplumsal değişimin yarattığı, konut problemi ve kentin diğer sorunlarını da kapsamaktadır. Marks ve Engels' (1987) göre kent, "nüfusun, üretim aletlerinin, sermayenin, zevklerin, gereksinimlerin bir merkezde toplanması olayıdır, oysa kır tam tersi bir olayı, ayrı ayrı olmayı ve dağınıklığı ortaya koyar" (s. 87). Kentin, bir aradalığı hem onu kırdan ayırmıştır hem de toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması beraberinde nüfus birikim mekânları olmasının önünü açmıştır. Bunun yanında Ortaçağda ticaretle uğraşan sınıfın kentler arasında kurduğu bağ kent-kır ayrımını keskinleştirmiştir, bu ayrım aynı zamanda nüfusun yoğunlaştığı alanların belirlenmesinde de önemli rol oynamıştır (Aslanoğlu, 1998, s. 58). Bu nüfus birikiminin yanında konut sorununu ve devamında altyapı, yapıların sıkışıklığını ve en nihayetinde 19. yy kentinin genel sorunlarına zemin hazırlamıştır. Marks ve Engels'in kent görüşlerini sınırlandırmak istediğimizde karşımıza üç ana başlık çıkmaktadır; *1-kır/kent ayrımı, 2-kent sorunları, 3-konut sorunu* (Pınarcıoğlu, vd.,

2013, s. 74). Bu sorunların çözülmesi aynı zamanda kenti geliştirdiği göz önünde bulundurulursa, Marks kenti bir *ilerletici* güç olarak ele almıştır (Holton, 1999, s. 60).

2.2.3.Max Weber: Kentin Çok Yönlülüğü

Weber'in kente bakışı coğrafyayı da içine almaktadır. Gerek kapitalizmin Batı dünyasında gelişme zemini bulması gerek kent-toplum çalışmalarının ilk defa batı kentlerinde ortaya çıkması Weber'in kent tanımlamasında Batı ve Hristiyanlığın önemli bir gösterge olduğunu göstermektedir. Ve bu bağlamda bir kentten söz ederken akla gelecek olanın batı kürede bir kent olması gerektiğini dile getirmiştir (Pınarcıoğlu, vd., 2013, s. 76; Güllüpinar, 2012, s. 6). Kenti, batı ile özdeşleştirmesinin sebebini kente dair tüm faktörleri bir araya getirerek yapmıştır. Doğu ve uzak doğu kentlerinde mevcut olan pazar ve kale figürünün tek başına kenti var edemeyeceğini söyleyerek; '*... sonuçta gerçek bir kentsel topluluğu oluşturan elzem unsurlardan pek çoğu (ama hepsi değil) mevcuttu. Ancak şehri, sakinleri tarafından özerk bir şekilde seçilen özel hukuk mahkemelerine sahip olmak, Asya şehirlerinin bilmedikleri bir şeydi...*' (Weber, 2003, s. 92). Fakat Weber başka bir çalışmasında doğu ve batı kenti arasındaki farkları dile getirirken *Kentliler için özerk yasaların oluşturulması bile ortaktır. Tek farklılık özerklik derecesindedir* (Weber, 2005b, s. 131) demiştir. Tam manasıyla bir kentin varlığından söz edebilmek için özerklik derecesinin önemli olduğu görülmektedir. Ve doğu kentlerinin gelişmesinin önündeki engelleri sıralarken; *totem kültü, ata kültü ve klan örgütlemesi* (Weber, 2005a, s. 141) gibi faktörlere bağlamıştır. Kent içerisindeki sosyal ve siyasal yaşamın, kentin içinde yaşayan toplulukların genel kültür özelliklerinin de istenilen anlamda bir kentin ortaya çıkıp çıkmamasında önemli rol aldığı belirtilmektedir (Aslanoğlu, 1998, s. 59). Dolayısıyla kent, üretim tarzıyla ve içerisinde var olan toplumun elinde bulunan haklar ile değerlendirilmiştir. Batı kentinin doğu kenti üzerindeki zaferi olarak da tanımladığı 'özerk bir şekilde seçme' hakkı ile kent olgusunu fiziksel yapının ötesinde değerlendirmiştir. Kapitalizme geçiş süreci ve sonrasında Weber'in kent algısı kendisinden sonra gelen düşünürlerin veya kent sosyologlarının dikkatini çekmiştir. Weber'in Kent literatüründe önemli olmasını sağlayan en önemli yaklaşımı 'çok yönlülük' olmuştur. Kenti tarım dışı üretim olarak tanımlarken tek başına yeterli olmayacağını, ekonomik yönde ele alırken pazarın

yeterli olmayacağını, askeri açıdan ele alırken kalenin yeterli olmayacağını, siyasi-idari yönde ele alırken kent yönetiminin de tek başına bir eksiklik oluşturduğunu öne sürmüştür (Weber, 2005a, s. 101-129; Gül & Ergun, 2016, s. 53). Weber, bir kent tanımlamasında mekân-toplum ilişkisini göz önünde bulundurmuş ve salt kentin fiziki veya tarihi süreciyle ilgilenmemiştir. Kapitalist gelişmenin, toplumsallıkla olan ilişkisi üzerinde kente yaklaşmıştır. Bu bağlamda kentlerde yaşayan toplumların mekânsal yerindeliği ile birlikte bir kent söylemini ortaya çıkarmıştır.

2.2.4. Henri Pirenne: Tüccar ve Kent

Pirenne kenti ele alırken değişmez iki gerekliliğe atıf yapmıştır; tüccarlar ve tüccarlar arasındaki karşılıklı ilişki. Kentlerin en önemli özelliği, ticarete konu olması olmuştur. Kent, kır ayrımı yapılırken yine tüccar sınıf ve faaliyetleri üzerinde durmuştur. Kentin özerk yanı özgürlüğe eş değer kılınmış ve kırsalın, kente bağımlı olmasının kent ticareti olduğunu söylemiştir (Holton, 1999, s. 69-71; Pınarcıoğlu, vd., 2013, s. 79-80). *'Hiçbir uygarlıkta, kent yaşamı, ticaret ve sanayiden bağımsız olarak gelişmemiştir...'* (Pirenne, 1994, s. 103). Kentin ekonomik faaliyetleri her ne kadar Weber'in pazar kentleri için dile getirdiği şarta benzeşse de Weber için pazar veya ticaret, bir gereklilikti fakat tek başına kenti oluşturmada yeterli olmadığını dile getirmiştir. Pirenne'ye göre ise mutlak gereklilik tüccar sınıfının faaliyetleri etrafında düzenlenen toplumsal gelişmelerdir. Yine kent yönetimi için tüccar sınıfın siyasal yaşama katılması gerektiği hususunda görüş belirtmiştir (Pirenne, 1994, s. 105). Kenti ve kentleşme sürecini orta sınıf tüccarlarının etkinliklerine göre değerlendirmesi, kapitalizm sürecine geçişte önemli bir husus olmuştur. Tarımsal üretimin azalmaya başladığı dönemlerde tarımsal ürün ihtiyaçlarını sağlayan sınıf olarak tüccarlar, kentin tedarikçileri olmuştur. Bu tedarikçilik hali tüccarları önemli kılmış ve siyasal yaşamda da etkili olmuşlardır. Tam da Pirenne'nin istediği husus olan siyasal otoritenin, tüccarlar eliyle sürdürülmesi ve kent politikalarının tüccarlar inisiyatifinde yürütülmesi hususu ortaya çıkmıştır (Pınarcıoğlu, vd., 2013, s. 81).

2.2.5 Chicago Okulu Perspektifi

Kapitalizme geçişteki kent kuramları incelendiğinde, kent ya toplumsal ilişkileri açıklamada ya da ticaretin, üretimin ve tüketimin açıklanmasında bir araç olarak

kullanıldığı veya bu doğrultuda tanımlandığı görülmektedir. Chicago Okulunun kent üzerine yaptığı araştırmalar ve ortaya sunduğu çıktılar incelendiğinde, ilk defa kent bir araç olmaktan sıyrılıp amaç olmuştur. Bireyin kent içerisindeki davranışlarının gözlemlenmesi ve bunun arka planı üzerinde araştırmaların yapılması, bu okulun önemini artırmıştır (Sertar, 2013, s. 69; Gül & Ergun, 2016, s. 53). Kentin, kendi işleyişi içerisindeki yasalara dayalı ilk kuramsal çerçeve, iki dünya savaşı arasında Robert E.Park ve Ernest W. Burgess tarafından ortaya çıkartılmıştır (Pınarcıoğlu, vd., 2013, s. 83). Birinci dünya savaşından ikinci dünya savaşına uzanan bu çalışmalar, aynı zamanda kent sosyolojisinin kurucu konumunda olan Chicago Okulu tarafından geliştirilmiştir ve daha kuramsal bir boyut olarak sosyal bilimler alanına kazandırılmıştır. Chicago Okulunun var olmasını sağlayan ve disiplin olarak kentin ele alınmasını sağlayan düşünürlere bakıldığında çalışmaları ile kent sosyolojisinin temellerini atan; Ernest W. Burgess, Robert E. Park, R. D. McKenzie ve Louis Wirth olduğu görülmektedir (Duru & Alkan, 2002, s. 11). Chicago Okulunun belli bir sisteme oturmasını sağlayan çalışmalar, Chicago kentinin incelenmesiyle olmuştur (Aslanoğlu, 1998, s. 59). Bu kentin bir araştırma sahası olarak ele alınması, kent çalışmalarının gelişmesi ve sonraki yıllarda ortaya çıkacak olan teoriler için bir otorite halini almıştır. Chicago okulunun kent sosyolojisinin temelini oluşturmuş olan ve birbirleri ile ilişki içerisinde olan iki yaklaşım, kentin anatomisinin açıklanmasında önemli olmuştur. Birincisi, *kentin mahallelerinin dağılımına yönelik olarak* (Giddens, 2005, s. 92) ele alınması ile *kentsel ekolojik kuram* olmuştur (Pınarcıoğlu, vd., 2013, s. 83). Mahallelerin oluşumlarını, bunun insan davranışlarıyla olan ilgisi ve kentin şekillenmesini, insanın doğasında var olanın mekânsal yansıması olarak değerlendirmişlerdir (Sertar, 2013, s. 70). İkincisi; kentlerin nüfus yoğunlukları veya ticari kapasitesinin yanında, çevresine karşı bir çekicilik sergilemesi yani bir yaşantı sunarak merkezi konum olması bakımından '*yaşam biçimi olarak kentleşme yaklaşımı*' olmuştur (Sertar, 2013, s. 72). Bu yaklaşım, kent içerisindeki problemleri orada yaşayan kişilerin kültürel geçmişi ve zihin dünyalarıyla ilgili olarak ele almış ve kentleşme olgusunun önemine değinilmiştir (Özyurt, 2007, s. 116-117; Sertar, 2013, s. 73; Pınarcıoğlu, Kanbak, & Şiriner, 2013, s. 88)

2.2.5.1 Kentin Doğası: Kentsel Ekoloji Yaklaşımı

Kentsel ekoloji yaklaşımının kurucusu ve geliştiricileri olan Park, Burgess ve McKenzie'in üzerinde durdukları husus; kentin gelişimi ve mevcut görünüşü insan doğasıyla ilintili ve bazı değiştirilemeyecek ve sabit yasaların mevcudiyeti olmuştur. Kenti, uzun tarihsel süreç içerisinde kendi kendini kontrol edebilen bir denge-denetleme mekânizması gibi görmüşlerdir, bu yanılla bir '*ekosistem*' ya da '*organizma*' olarak kabul etmişlerdir (Sertar, 2013, s. 70). Buradaki organizma ve ekosistem, Park'ın Darwin'in organizma yaklaşımından mülhemle biyolojik süreçlerin kente uyarlanması ile gerçekleşmiştir (Pınarcıoğlu vd., 2013, s. 85). Darwin'in '*yaşama ağı dediği*' tüm inisiyatiflerin birbiri ile bağlantılı ve bağımlı olduğu bir süreçler evresi olan (Aslanoğlu, 1998, s. 27) bu yaklaşımın dayandığı nokta, canlılar arasındaki etkileşimin var olduğu ve bu etkileşimin yansıması olarak belirli bir düzenin ortaya çıktığı yönünde olmuştur. Başka bir deyişle her insanın asgari yaşam olanağını elde edebilmek için ömrü boyunca mücadele ettiği bir sürecin ortaklık teşkil etmesi ve bu ortaklık durumunda her bireyin '*iş bölümü*' ve '*uzmanlaşma*' yolunda bir eğilim göstereceği, en nihayetinde tüm bu ortak eğilimler neticesinde ortaya çıkan denge halini tanımlayan '*ekolojik düzen*' ortaya çıkmaktadır (Yörükan, 1968, s. 47-48). Park, bu dengenin ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığını ve dışsal çevreden gelecek olan bir müdahalenin sınırlı olduğunu belirtmiştir (Martindale, 2005, s. 49). Bu durumda kentin her mahallinde var olan kültürel kodlar, tarihsel bellek ve yaşam formları, toplumsal ilişkilerin her biri *kendine özgü kurumları, grupları ve kişilikleri* (Alkan, 2005, s. 31) olan alanlar yaratmıştır ve kent düzeyine farklı alanlar olarak yansımıştır. Bu yansıma, bireylerin yaşamlarını idame ettirebilmek için içerisine girdiği rekabetin getirdiği düzenlemeler, kent içerisinde '*farklı semtler*' olarak ortaya çıkmıştır (Sertar, 2013, s. 70).

Bu ekolojik düzen yaklaşımının yanında, üzerinde durulması gereken bir diğer faktör '*ekolojik süreçlerdir*' (Pınarcıoğlu vd., 2013, s. 86). McKenzie, '*The Ecological Approach to the Study of the Human Community (İnsan Toplulukları Çalışmalarına Ekolojik Yaklaşım)*' isimli çalışmasında bu süreçleri beş madde altında açıklamıştır. Bunlar; 'yoğunlaşma, merkezileşme, ayırım, istila/işgal ve yerini alma'(Pınarcıoğlu vd., 2013, s. 86) olarak değerlendirmiştir. Bu süreçlerin kentte karşılığı, kentsel ekoloji yaklaşımının da teorik alt yapısını oluşturan Burgess'in

(1970, s. 51) '*Ortak Özekli Çemberler Kuramında*' somutlaştırılmıştır (Aslanoğlu, 1998, s. 29).

Kentin fiziksel görüntüsünü beş ortak özekli çemberler halinde birbirinden farklılaşmış ve her çemberin farklı kullanım alanından oluşmuştur (Keleş, 2015, s. 121). Bu çemberlerin birinci, yani en merkezdeki çember kent ticaretinin hareketli olduğu ve iş merkezlerinin yoğunlukta olduğu merkezi iş alanı (MİA) olmuştur. Bir sonraki çember, merkezi iş alanlarının çeperinde var olan nitelik bakımından daha az işlevli ve mekânsal olarak çöküntüye uğramış alandır ve genellikle meskun alan olmuştur. Üçüncü çember, merkeze ve kent çevresine mesafe bakımından eşit uzaklıkta olan bu alan genellikle '*sanayide çalışan işçiler*' tarafından kullanılmıştır (Harris & Ullman, 2002, s. 66). Dördüncü çember, yüksek gelirliilerin merkeze ulaşım sıkıntısının olmadığı, güzergâhlar boyunca lüks konutların olduğu yerleşim bölgesi olmuştur. Son çember ise kentin çeperini de kapsayan, dördüncü çemberle ulaşım açısından sıkı ilişkisi olan ve üst sınıfın kullandığı yöre kent alanları olmaktadır (Aslanoğlu, 1998, s. 29-30; Keleş, 2015, s. 121; Pınarcıoğlu, vd., 2013, s. 87; Harris & Ullman, 2002, s. 66).

2.2.5.2 Bireyin Kente Yenilmesi: Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme

Louis Wirth tarafından geliştirilen bu kuram, Chicago ekolünün bir diğer önemli yaklaşımı olmuştur. Wirth, bu kuramın gelişmesindeki temel sorunu şu şekilde açıklamıştır; 'toplumsal bir varlık olarak kentle ilgili işe yarar bilgilerden oluşan, dizgesel bakış açısına sahip bir kentlileşme kuramı bugüne değin geliştirilebilmiş değil' (Wirth, 2002, s. 85). Wirth, kent içerisinde yaşayan insanların, kenti hem kişilik bakımından hem de zihniyet olarak belirlediğini iddia etmiştir (Özyurt, 2007, s. 116). Bir kentin şekillenmesinde, kent içerisinde yaşayanların sayısı, nüfusun yoğunluğu ve farklılığı (ırkları, ekonomik sınıfları, kişisel beğenileri vs.) belirleyici etken olmuştur (Pınarcıoğlu, vd., 2013, s. 88). Bu etkenler göz önünde bulundurularak kent yaşantısının bir tarz olduğunu ve insanların bir arada kalarak bu tarzı öğrenmesi, ona göre davranışlar belirlemesi '*yaşam biçimi olarak kentleşmeyi*' oluşturmuştur (Giddens, 2005, s. 92-93). Ve bu yaşam tarzının kendisine has bazı eğilimleri olmuştur. Nüfusun belirli bir yerde yoğunlaşması, kentin farklı bölgelerinde yerleşim alanlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Wirth, bu durumun gerçekleşmesine yüzde yüzlük bir oranla bakmıştır. Bu durum, ekolojik

bakışın değindiği, kentin farklı bölgelerinde ortaya çıkan semt olgusuna dayandırılmıştır (Wirth, 2002, s. 94-95).

Bir yaşam tarzı olarak kentleşme, oluştuğu zemin açısından farklılıkları içinde barındıran bir mekânizma olmuştur. Bu mekânizma '*rekabetin*', '*ilerleme güdüsünün*' ve '*karşılıklı sömürünün*' (Wirth, 2002, s. 94-95) daha fazla görünür olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla kentin heterojen durumu ve kentsel nüfus birikimi insanları daha fazla bireysel bir yapıya dönüştürmüştür. Bu bireysellik hali kentin gelişimine katkı sağlayarak hem fiziksel açıdan gelişmesini sağlamış hem de kenti çekici hale getirmiştir. Öte yandan insanların birbirleri ile olan ilişkileri zayıflamış, yerleşim yerlerinin birbirine yakın olmasıyla ortaya çıkan yoğunluk, bireyleri birbirinden daha da uzaklaştırmıştır. Kent genelinde hâkim olan bu ruh hali beraberinde eşit bir düzlem yaratmıştır (Wirth, 2002, s. 89-95; Giddens, 2005, s. 93; Pınarcıoğlu vd., 2013, s. 88-89).

2.2.6 Ekonomi Politik Yaklaşımda Sermaye ve Kent

İkinci dünya savaşından itibaren dünyanın her tarafında kent inşasının ya da gelişimin hız kazanması mekânsallık ve toplumsallık kavramlarının ön plana çıkmasını sağlamıştır. Avrupa'nın, savaşlarda zarar gören kentlerinin inşası ve bu inşanın toplumsal bağlamda değerlendirilmesi önemli hale gelmiştir. 1950'lerin son çeyreğinde gündemde önemli bir yer tutan '*mekân analizi*' hem kavramsal hem de deneysel birçok çalışmanın gelişmesine katkı sağlamıştır. Sermaye birikim süreci üzerinde kenti ele alıp, mekânın kuramlar içerisinde görünür olmasını sağlayan bazı düşünürlerin, mekân-toplum ve toplum-mekân ilişkilerinde yeniden üretilen değerlerin hem toplumsal hem de mekânsal analiz bakımından dikkate değer olduğunu dile getirmişlerdir (Pınarcıoğlu vd., 2013, s. 89; Kaygalak, 2007, s.15). Bu yaklaşım altında toplanan düşünürler yapılacak olan mekân analizinin, özünde kapitalist birikim süreç analizinin içerisinde önemli bir yerde olduğunu belirtmişlerdir (Işık, 1994, s. 18).

1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında Henri Lefebvre, Manuel Castells, David Harvey ve Ray Pahl gibi düşünürler sermaye birikim süreçleri içerisinde kenti analiz etmiş ve mekânsal üretimin toplum/toplumsal üretimin mekân ile ilgili olan ilişkilerine dikkat çekmişlerdir. Bu yaklaşımın üzerinde durduğu husus toplum ve

mekânın birbirleri ile olan ilişkileri bağlamında üretilen somut/soyut değerlerin birbirinden bağımsız olmadığıyla ilgili olmuştur. Bu yaklaşım perspektifi ile kentlere bakmak, hem kentleşme süreçlerinin iyi analiz edilmesine hem de genel ekonomik sistem içerisinde arz-talep çerçevesinin çizilmesi hususunda yol gösterici olmuştur (Pınarcıoğlu vd., 2013, s. 89).

Chicago ekolünün ‘kentin doğası’ dediği müdahale edilemezlik hali, 1970 toplumsal olayları ile birlikte sorgulanmaya başlanmıştır. Bu minvalde Castells; kent ve emek arasındaki yeniden üretime, Lefebvre; mekânın üretim aşamalarını ve bu aşamalar arasındaki çelişkilere, Harvey’in ise; sermaye birikim sürecinde ortaya çıkan krizin aşılması noktasında bir çözüm olarak kenti ele alması, kentin Ekonomi-politik çerçevesiyle tahlilini mümkün kılmıştır (Turut & Özgür, 2018, s. 3).

2.2.6.1 Castells: Kentsel Mekânın Kolektif Tüketim İle İlişkisi

Castells 1968 yılında yaşanan toplumsal olaylar üzerine kentin, ekonomi ile olan ilişkisini ele almaya başlamıştır. Kent düzeyinde ekonominin ele alınması beraberinde sosyal, siyasal ve toplumsal eğilimler düzeyinde bir kent zemini sunmaktadır. Ve bu zemine Louis Althusser’in epistemolojisini de katarak kentsel sistemin hem ekonomik tarafına hem de emek üretim tarafına, köklerini sermaye birikim sürecinden alan bir kavramsallaştırma ortaya koymuştur (Gottdiener, 2001, s. 251). Castells’in, kenti ekonomik düzeyde ele almasının başlıca nedeni toplum ve ekonomi arasındaki ilişki olmuştur. Bu bağlamda kentsel problemlerin siyasi erk yerine mekânsal planlama ile çözülmesi fikrini ön plana çıkartarak ekonomik bağlamın, planlamayı da içine alan bir çerçeveden *üretim*, *dağıtım* ve *tüketim* ilişkilerinin de dâhil olduğu bir olgu olduğunu belirtmiştir (Castells, 1997, s. 17; Pınarcıoğlu vd., 2013, s. 90).

Castells, özerk ve bağımsız bir şekilde kenti ele alan yaklaşımların aksine kentin, içerisinde bulunduğu toplum ile açıklanması gerekliliği üzerine durmuştur. Kent ile kurulan toplumsallık bağı, *kolektif tüketimin* ve *emeğin* yeniden üretilmesi analizi üzerine bir okuma gerçekleştirmiştir. Kente yönelik sorularında mekânın ve kentsel problemlerin nasıl üretildiğiyle ilgili bir odaklanma olmuştur. Kolektif tüketim (okul, hastane, yol, ev vs.) ihtiyacı karşılandığında, emek yeniden üretilir ve bu yeniden üretimin mekânı kentler olmaktadır. Bu yeniden üretim hali süregelen eşitsizliğin

sürdürülmesinin anlamını taşımaktadır. Kent içerisinde var olan problemlerin kaynağı kolektif tüketim ve emeğin yeniden üretilmesi ile ilgili olmuştur (Turut & Özgür, 2018, s. 11). Castells'e göre tüketimi tüm toplum tarafından yapılan 'şeyler' devlet tarafından karşılanmaktadır ve bu ihtiyacın giderilmesi emeği yeniden üretmektedir. Şayet kolektif tüketim ihtiyacı karşılanmazsa, kentte yaşayan insanlar kolektif bir şekilde bu duruma hoşnutsuzluklarını toplumsal hareketler ile göstermektedirler (Turut & Özgür, 2018, s. 11).

Castells, *kentleri üretim süreçlerinde değil; kolektif tüketim merkezleri olarak ayırıcı bir rolü olduğunu ileri sürmüştür* (Bıçk1, 2006, s. 120; Slattery, 2010, s. 291). Ayrıca kolektif tüketimin kendiliğinden bir yeniden üretimi ortaya çıkarttığını düşünmüştür. Bu yeniden üretimin gerçekleşmesini sağlayan en önemli unsurun devlet olduğunu savunmuş ve kolektif tüketim alanını sağlayan devletin aynı zamanda kentteki sermayenin geleceğini de garanti altına aldığını vurgulamıştır. Devlet, kolektif tüketimin en sağlıklı biçimde gerçekleştiği yer olarak kenti seçmektedir. Bu seçimi kolektif tüketim alanları etrafında kümelenen kitlelerin aynı zamanda emeği yeniden üreten kitleler olduğunu savunmuş ve en nihayetinde modern kentin işte bu emeğin yeniden üretimi ve kolektif tüketimin merkezi olduğunu vurgulamaktadır (Castells, 1997, s. 32; Bıçk1, 2006, s. 10; Merrifield, 2012, s. 253-252).

2.2.6.2 Lefebvre ve Mekânın Üretimi

Sermaye birikim sürecinde sermayenin nesnesi olan kentin, kapitalizmin gelişimiyle beraber kapitalist sürecin öznesi olma serüveninin ele alınması, Lefebvre'nin çabaları ile mümkün olmuştur. (Gottdiener, 2001, s. 254). Kentin, bu süreçte özne haline gelmesi, Castells'in kolektif tüketimi ve emeğin yeniden üretimiyle sıkı bir ilişki taşımaktadır. Kolektif tüketimin olduğu mekânlar etrafında kümelenen kitleler emeğin yeniden üretilmesi için gerekli olan kitleleri oluşturmuştur. Öte yandan kentin kapitalist gelişmenin öznesi haline gelmesi, emeğin yeniden üretilmesi, mekânının sermayeye konu olmasıyla mümkün olmuştur. Kapitalizm kendine uygun zemini, tüketimin ve yeniden üretimin mümkün olduğu alanları seçmiştir ve bu durum da kentin özneleşmesini hızlandırmıştır. Bu özne aynı zamanda yeniden üretilenin dahi yeniden üretilmesini sağlayıp kapitalist canlılığın sürekliliğini sağlayan '*sermayenin mekânı*' olarak ortaya çıkmaktadır (Güllüpinar,

2012, s. 70). ‘*Tüketimin yeri ve yerin tüketimi*’ (Lefebvre, 2016, s. 30) sermayenin hareketliliği ve sürekliliği açısından bir bütünsellik oluşturmuş ve önemli olmuştur. Tüketim mekânları ve mekânın üretimi birbiri ile ilişkili ve süreklilik ya da devinim sağlaması, sermayenin en ufak kırılğanlığında denge-denetleme aracı olarak faaliyet gösterip sermayeyi güçlendirmiştir (Merrifield, 2012, s. 185-186). Mekânın metaya dönüşmesi tam bu noktada gerçekleşmektedir ve artık kent mekânı ‘*sermaye için ekonomik bir değer*’ anlamına gelmektedir (Turut & Özgür, 2018, s. 10).

Lefebvre, kapitalizmi kendinden menkul krizleri ile ele alıp bu krizlere rağmen süregiden bir büyüme durumu üzerinde durmuştur. Lefebvre, kapitalizmin güç kazanma durumunu, mekânı kendi boyunduruğuna alması ve onu yeniden üretmesine bağlamıştır (Şengül, 2001a, s. 14). Bu mekânı, sermayedarların kazanç sağladığı ve yeniden üretime sahne olan alanı soyut, kolektif tüketimin gerçekleştiği, gündelik yaşamın icra edildiği ve toplumsallığın ön planda olduğu alanı ise somut olarak ele almaktadır (Turut & Özgür, 2018, s. 11). Ve doğal olarak kapital akışkanlıklar için önemli olan soyut mekânlar olmuştur. Lefebvre sermaye hareketlerinin mekân üzerindeki bu kontrolü ve üretimi, toplumsal ilişkilerin üretilmesi manasına geldiğini dile getirmiştir (Turut & Özgür, 2018, s. 11). Ve kapitalistlerin fark ettiği hem kentsel mekânın üretimi hem de toplumsal üretim karşısında sosyalistlerinde istedikleri toplumu var etmeleri için inisiyatif sahibi olmaları gerektiği hususunda görüş geliştirmiştir (Şengül, 2001a, s. 16).

Lefebvre mekânın üretimi ve üretimin mekânı olarak kenti ele alması kent sakinlerinin tüm bu süreçler içerisinde hangi konumda olduğu ve hangi konumda olması gerekliliği üzerine mekân-toplum tartışmaları yürütmüştür. Ona göre, *teorik düşünüm, şehrin biçim, işlev ve yapılarının yanı sıra, kent toplumuna için toplumsal ihtiyaçları da yeniden tanımlamak zorundadır* (Lefebvre, 2016, s. 119). Lefebvre, kent içerisindeki toplumsal ilişkilerin ve gündelik yaşamda yapılan/yapılması gereken faaliyetlerin bir ‘hak’ olduğunu dile getirmiştir. Bu hakka sahip olmanın tek gereği orada yaşam icra edilmesi olduğunu savunmuştur. Bu haklar; ‘*güvenlik ve serbestlik ihtiyacı, kesinlik ve macera ihtiyacı, çalışmanın ve oyunun örgütlenmesi ihtiyacı, öngörülebilirlik ve öngörülemezlik, birlik ve farklılık...*’ (Lefebvre, 2016, s. 119) olarak sıralanmıştır. Hak ve ihtiyacın aynı potada eritildiği görülmekle beraber bu ihtiyaçların gündelik yaşam deneyimlerinde var olması gereken haklar olduğunu dile getirmiştir.

Lefebvre'nin kenti ele alış biçimi kapitalist birikim süreçlerinin kentte nasıl alan bulduyuyla ilgili olmuştur. Kentin sermaye aracı olma konumundan sıyrılıp amaç haline dönüşme serüveniyle ilgilenmiştir. Bu süreçte mekânın üretimi ve üretimin mekânı kıskacında gündelik yaşamın durumuyla ilgili bir takım haklara sahip olma gerekliliğinden söz etmiştir. Ve bu hakların aslında kentin, sermaye birikimi ve sermaye hareketliliğinin yarattığı kaotik ortamdan soyut olarak nisbi bir kurtuluş olduğunu vurgulamaktadır. Kent hakkının kullanılması ve kullanılırken maddi veya manevi bir anlamda herhangi bir engelin olmaması gerekliliğini de vurgulamaktadır. (Lefebvre, 2016, s. 119-133)

Lefebvre göre, genel olarak kentsel gelişmeler sermaye hareketliliğini sağlarken başka alanlarda problemlere neden olmaktadır. Bu problemler kentin gelişim sürecinin son evrelerinde ortaya çıkmaktadır. Gelişim aşamasında merkezi cazibe haline getirip çekici bir güç yaratan kent, belli bir doygunluktan sonra merkeze çektiği emek, mal ve sermayeyi çevreye doğru itmektedir. Kent merkezinden ayrılan bu etmenler yerine sadece yönetim ve ekonomik kontrol mekânizmaları yer almaktadır. Bu durum da toplumsal ilişkilerin yeniden üretiminin sekteye uğramasına neden olmaktadır. Toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmemesi, kapitalizmin sürekliliği ve hareketliliği bağlamında kentsel krizlere yol açabilmektedir. (Pınarcıoğlu vd., 2013, s. 93; Aslanoğlu, 1998, s. 68-69)

2.2.6.3 David Harvey: Sermaye Çevrimleri İle Şekillenen Kentsel Alan

Aslen bir coğrafya disiplini kökeninden gelen Harvey, kenti kuramsal anlamda sermaye birikim süreçleri çerçevesinde ele almıştır. Özellikle Chicago Okulunun kenti bağımsız bir erk olarak ele almasını eleştirmiştir. Harvey'in kent anlayışı hem kenti kuşatıcı bir pencereden ele almasını sağlamış hem de kapitalist krizlerin ertelenme mantığını ortaya çıkarmıştır. Kentleşme olgusunun sermaye birikiminden ayrı ele alınamayacağını savunmuş ve kentin statik yapıdan sıyrılıp dinamik olmasını sermaye akışının bir sonucu olduğunu dile getirmiştir. Kentin bu hareketli yanını kentsel yapılı çevre bağlamında ele almıştır (Şengül, 2001a, s. 17). Kentlerin süreç içerisinde form değiştirmesi veya gelişmesini aynı zamanda sermayenin hareket kabiliyeti ile paralellik göstermekte olduğunu belirtmiştir (Şengül, 2001b, s. 12-13; Harvey, 2003, s. 198; Doğan, 2001).

Harvey sermaye hareketlerini incelerken, sermayenin piyasaya girişi ve tekrar sermaye sahiplerine ulaşma sürecini kent üzerinde ele almıştır. Bu minvalde sermaye döngüsü (çevrim) dediği, sermayenin tarihsel süreçte kendine alan yaratma kıvraklığını ortaya çıkarmıştır. Kapitalizmde var olan rekabet ve yüksek kârlılık mantığı doğal olarak bir birikimi ortaya çıkartmaktadır. Bu kârlılığın devamı ve daha büyük birikim adına sermayenin yatırıma dönüştürülmesi gerekmektedir (Akın, 2007, s. 47). Ve bu yatırımlar genelde üretim araçları ve türevlerine yönelik olmuştur. Sermayenin bu hareketi birinci döngü olarak değerlendirilmiştir. Bu döngüde de sermaye kaçınılmaz olmuş ve sermaye birikim krizinden kurtulmak için Harvey'in ikinci döngü dediği sürece geçiş başlamıştır. Sermayenin ikinci çevrimi direkt kentsel alan ile ilgili olup yapılı çevre oluşumunda en büyük etkisi olan olgudur. Yani ikinci çevrim kentte yapılı çevrenin üretimi ve geliştirilmesi üzerine olan yatırımlar olmaktadır. Yapılı çevre denilen fabrikalar, konutlar, çevrenin fiziksel çehresini değiştirecek faaliyetler gibi kentsel alanın üretilme faaliyetleri olmuştur (Harvey, 2019, s. 86-102). Aynı zamanda kentsel alan, sermayenin en hareketli olduğu alan olmuştur. Bu bağlamda kentleşme hareketliliği sermayenin ikinci çevriminde hız kazanmaktadır. Yapılı çevrenin üretilmesi beraberinde Castells'in kolektif tüketim mekânları dediği mefhumun da altını doldurmaktadır (Pınarcıoğlu vd., 2013, s. 93-94; Şengül, 2001b, s. 13-16).

Sermayenin ikinci çevrimi de tıpkı birincisinde olduğu gibi bir birikim sağlamaktadır. Bu bağlamda Harvey bu başka sermaye krizinden kurtulmanın yolunu üçüncü çevrim dediği teknoloji ve bilim alanına yapılan yatırımlarda görmektedir. Krizden kaçış yolları olarak değerlendirilen bu yollar bir süreklilik gösterememektedir. Doğal olmayan ve her defasında tükenen çözüm yolları olmaktadır (Harvey, 2019). Bu çözümlerin süreklilik gösterememesi kentsel mekâna yansırken yıkım ve inşayı beraberinde getirmektedir. Yani ikinci çevrimde yapılı çevreye yoğunlaşan sermaye, yapı üretirken başka bir tarafta da yıkmaktadır (Şengül, 2001b, s. 13). Harvey'in '*Postmodernliğin Durumu*'nda değindiği '*yaratıcı yıkım*' kavramı (1996, s. 29-30), bu sermaye hareketliliğinde bir kent yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Harvey kentsel mekânı ele alırken, mekân üretiminin bu deviniminde önemli bir etki olarak sermaye birikimleri üzerinde dururken salt fiziksel çevre üzerinde durmamıştır. Ayrıca sermaye birikiminin bir diğer etkisi olarak da toplum içerisinde

sınıfsal eşitsizlik yarattığını ifade etmiştir (Şengül, 2001b, s. 14; Pınarcıoğlu, vd., 2013, s. 94). Bu eşitsizliğin yarattığı çelişkiyi, kent mekânı içerisinde görünür olmamasının sebebini ise kent formuna bürünen sermayenin yanı sıra kentin bu gelişimiyle birlikte duyarlılığın da kentleşmesine bağlamaktadır. Bu bağlamda *bir yaşam biçimi olarak kentleşme* kuramının kurucusu olan Wirth'in, Chicago Ekolü bağlamında incelediği, kentli insanın doğası, Harvey'in bu yaklaşımını destekler nitelikte olmuştur.

Sermaye birikimine göre şekillenen söz konusu yaklaşımların mekânsal dönüşümü yansıtması büyük oranda başarı göstermiştir. Harvey'in sosyal eşitsizlik bağlamında ele aldığı toplumsal yapının okunması nispi şekilde okunabilir olsa da, toplumsal dönüşümün hem yapı hem de bulunduğu çevre ile geliştirdiği etkileşimler bakımından çalışmayı çevresel etken ve bireyler tarafından şekillenen toplumsal yapıya itmektedir. Bu bakımdan mekânsal dönüşümün yarattığı problemlerin nedenine inildiğinde Pierre Bourdieu'nun 'Habitus' 'Sermaye' ve 'Alan' analizine değinmekte fayda görülmektedir. Bourdieu'nun Habitus tahlili araştırmanın bu kısmına kadar olan kuramcılarının (Durkheim, Marks, Weber) yaklaşımlarını toplumsal alanda analiz etmede kolaylık sağlayacaktır.

2.2.7 Toplumun Değişim ile İmtihani: Pierre Bourdieu ve Habitus

Mekânsal dönüşümün sermaye ile girdiği ilişkisellik toplumun dönüşümünü ön plana çıkartmaktadır. Söz gelimi kentsel dönüşüm sonucunda ortaya çıkan yerinden edilme ve toplumsal dönüşümün bir probleme sebep olup olmadığından ziyade ortaya çıkan değişim halinde etkili olan dinamikleri anlamlandırmak için Bourdieu'ya ihtiyaç vardır. Kentleşmenin toplum ile kurduğu karmaşık etkileşimler, kentsel alanda toplumun yaşayış tarzını, kültürel itkiyi, bireysel eğilim ve davranışları yeniden üretmektedir. Aynı zamanda kentsel alanda toplum tarafından yeniden üretilmektedir. Bu karşılıklı ilişkinin toplumsal boyutu ele alındığında Bourdieu'nun 'Habitus' yaklaşımı ön plana çıkmaktadır. Fakat Bourdieu'nun kavramsal yaklaşımına geçmeden önce Habitusun Tıbbi Terimler Sözlüğünde karşılığına bakmak, sosyolojik kavramsallaştırması hakkında ipucu vermesi bakımından önemli olmaktadır. Bu sözlüğe göre; *Kişinin belli bir hastalığa karşı*

*eğilimini gösteren işaret ve belirtilerin eşlik ettiği vücut görünümü*⁴ olarak tanımlanmıştır. Bundan hareketle habitusun bir yansıma veya farklı etkileşimlerin sonucu olduğu fikri ortaya çıkmaktadır. Bourdieu, bu kavramı sosyolojiye kazandırırken; tarihsel süreçte edinilmiş deneyim ve bilgilerin alt yapı olarak kullanılıp üst yapısının geliştirilmesinde ortaya konulan yaratıcılık hali olarak tanımlamıştır (Bourdieu, 2015, s. 253-261; 2007, s. 48; Tatlıcan & Çeğin , 2007). Genel anlamda kültürel birikim sonucu gündelik yaşam stilini belirleyen bir ‘şey’ olarak ele alınmasının yanında yaratıcılık boyutu ile alışkanlığın ötesine geçme hali olarak ele alınmıştır (Palabıyık, 2011). Habitusun gündelik yaşam içerisindeki rolü toplumun mevcut yaşantısı ile ilintili olup geçmişi referans olarak ele almaktadır. Buradaki geçmiş, yaşantının tümünü (kültür, iktidar, toplum) içine alarak elde ettiği verileri gündelik yaşama uygularken aynı zamanda onu yeniden üretmektedir (Türk, 2011). Bourdieu, habitusu mevcut formuyla ortaya koymaya çalıştığında aklında geçen bazı sorular olmuştur. Toplum normlarını belirleyen şey nedir? Birey bu normların neresindedir? Esasında Bourdieu, gündelik yaşam içerisinde üreten ve üretilen arasındaki bağlantı üzerinde durmaktadır. Zaten hem üreten hem de üretilen olan habitus kendine göndermelerde bulunmuştur. Geçmişini hatırlayıp geleceği ön görme hali olarak da ele alınabilmektedir (Bourdieu, 1996). Habitusun sosyolojide yer edinmesini sağlayan Bourdieu, kuramsal alt yapısını Marks’ın ‘Sınıf’ yaklaşımını, Weber’in ‘Anlamli İnsan’ analizini ve Durkheim’in ‘toplumsal olgular’ savından hareketle ortaya koyduğu eleştirel ve yapıcı ele alışıyla ifade etmiştir (Arlı, 2007, s. 142; Palabıyık, 2011, s. 126).

Bourdieu’nun (2007; 2006) habitus ile beraber andığı ‘sermaye’ ve ‘alan’ kavramları ile olan karmaşık ilişkisini basitleştirmek için çeşitli yöntemlere başvurmuştur. Buna göre sermayeyi salt ekonomik olarak ele almamış ve sosyal olanı da (kültür, siyaset, bürokrasi vs) sermaye içerisinde değerlendirmiştir. Yani Marks’ın sermayenin ekonomik boyutunu ön plana koymasını eksik bulmuş fakat sermayenin toplumsal boyutunu ele alırken de Marks’tan yararlanmış (Palabıyık, 2011). Aynı zamanda ekonomik ve sosyal sermayelerin birbirini beslediğini dile getiren Bourdieu, (2015, s. 16) bu tarz etkileşimlerin habitusu belirlediğine değinmiştir. Habitusun işlerlik kazandığı ve süreklilik sağladığı dini, ekonomik, sosyal, siyasal gibi kendine ait kuralları olan şeyi ise ‘alan’ olarak ele almıştır

⁴ <https://saglik.sozlugu.org/habitus/> (erişim tarihi:01.06.2019)

(Palabıyık, 2011, s. 136). Sermaye ve alan etkileşimleri birlikte değerlendirildiğinde ortaya çıkan şey habitus olmaktadır. Habitus, kentsel alanda düşünüldüğünde, kentleşme ile birlikte göç alan şehirlerin farklı habitusların bulunduğu mekânlar olmaktadır. Kent içerisinde, mahalle bazlı ele alındığında yine kültürel sermaye ve farklı alanlar çerçevesiyle oluşmuş habituslar ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıklara bağlı olarak kentsel alan içerisinde ortaya çıkan her nüfus hareketliliği yeni bir habitusun doğmasını sağlamaktadır.

Gerçekten de, farklı iki habitusla donanmış iki kişinin, aynı durumları yaşamadıkları ve aynı dürtülere açık olmadıkları için, bunları farklı biçimlerde oluşturmaları nedeniyle aynı müzikleri dinlemedikleri, aynı tablolara bakmadıkları ve sonuçta da değer yargıları taşıma hakkını elinde bulundurdukları varsayılabilir. (Bourdieu, 2006, s. 152)

Kent içerisinde toplumsal kırılmaların yaşanmasına sebep olan durum ise bu farklı habitusların yeni bir habitus üretme sürecinde ortaya çıkan çelişkiler olmaktadır. Bu minvalde habitus ele alındığında, edinilen ile edinilecek olanın aynı alanda bulunma hali sonucuna ulaşılmaktadır. Kent alanında bu durumun yaşanması kentleşme süreçlerinde ortaya çıkmaktadır.

Bourdieu'nun (1996, s. 37) toplumsal dönüşüm içerisinde önemli bir diğer yaklaşımı ise 'Allodoxia etkisi' dediği '*bir şeyi başka bir şey olarak alma, bir şeyin olduğundan farklı olduğuna inanma...*' durumunun bireyler üzerindeki yönlendirici etkisi olmuştur. Bu kavramın kentleşme olgusunda ortaya çıktığı nokta, kentleşme ile birlikte ortaya çıkan nüfus hareketliliğinin geliştirdiği ilişkilerde var olmaktadır. Bir sınıfın kendine ait olmayan 'değer yargısını' kendisine aitmiş gibi önemsemesi sonucunda 'bir sınıf gırtlığı bir başka sınıf gırtlığıyla konuşuyor' (Bourdieu, 2016, s. 282) gibi bir durumun ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda kentsel alan içerisinde etki bakımından üstün olan sınıfın diğer sınıflar üzerinde kurduğu baskı sonucu, etkili olamayan diğer sınıfların güçlü olana benzeme çabaları olarak ele alınabilmektedir.

2.2.8 Kentsel Dönüşüm

Yeryüzünde kentlerin ilk nüvelerini verdiği dönemden günümüze kadar geçen süreç içerisinde kentlerde sürekli bir değişim gerçekleşmiştir. Bu değişiklikler kentin

gelişiminden toplumun gelişimine kadar birçok olguyu beraberinde değiştirmiştir/dönüştürmüştür. Özellikle kentsel gelişimlerin yaşandığı bir alanda değişim ve gelişimin bir aracı konumunda olan kentsel dönüşüm uygulamaları geçen son otuz sene içerisinde bir hayli yaygınlık kazanmıştır. Bu kentsel dönüşüm uygulamaları dünyanın birçok farklı kentinde amaç ve kapsam bakımından aynı amaca hizmet etmekle beraber uygulama bakımından ülkelerin teknolojik, ekonomik ve toplumsal durumuna göre farklılık göstermiştir. Sözü edilen amaç hiç kuşkusuz kentsel ihtiyaçlara cevap verme ve kentsel alanın geliştirilmesiyle ilgili olmuştur. Bu bağlamda kentsel dönüşüme farklı disiplinlerde farklı tanımlamalar yapılmıştır. Genel olarak her disiplin kendi perspektifiyle ele alıp kendi alanına ihtiyaç verecek bir tanımlamaya gitmiştir. Fakat kentsel dönüşüm genel hatlarıyla ele alındığında, geçmişte varlığıyla kentin ihtiyaçlarına cevap veren fakat belli bir zamandan sonra verimliliğini yitiren, kentin gelişmesiyle birlikte bazı düzenlemelere ihtiyaç duyan alanların yenileme, dönüştürme ve mevcut gelişme seviyesine taşıma durumu olarak tanımlanmaktadır (Özden, 2006, s. 217). Kentlerin zaman içerisinde eskiyen veya verimliliğini yitiren alanlarının yanı sıra henüz yapılmayan fakat projesi tasarlanan alanların kentsel planlamaya uygun olması bakımından da kentsel dönüşüm kavramıyla birlikte ele alınmaktadır (Gündoğan, 2006, s. 43). Kentsel dönüşüm genel bir çerçeve ile kentin yenilenmesi ve geliştirilmesi olarak da ele alınmaktadır (Koçak, 2011, s. 266). Kentsel dönüşüm tanımlamalarında söz edilen eskimişlik veya verimsizlik halinin ‘kaçak yapılardan oluşan gecekondu’ ve inşa edilen dönemdeki teknolojik yetersizlikten dolayı günümüzde işlevsiz yapıları kapsadığı görülmekte, dolayısıyla bu eskimişliğin ‘yenilenmesi’ kentsel dönüşüm uygulamalarının amaçları arasında yer almaktadır (Keleş, 2015, s. 403). Öte yandan sözü edilen eskimişliğin giderilmesi için ‘kamusal yetki kullanılarak’ uygulamaların başlatılması ve sürdürülmesi, kentsel dönüşümde otorite konumunda olan merci tarafından belirlenmiştir (Kılıç & Hardal, 2014, s. 3).

Kentsel dönüşüm olgusu gerek kent mekânı içerisinde gerek toplumsal ilişkiler bağlamında geniş bir ölçeği kapsamaktadır. Bu bağlamda Akkar’a göre kentsel alanda işlevini yitirmiş, bozulmaya uğramış alanların gerek fiziki gerek toplumsal değerler göz önünde bulundurularak yenilenmesi ve bu yenilenme yapılırken mekân-toplum çerçevesini kapsayacak şekilde bütüncül bir uygulamanın gerçekleşmesi olarak tanımlanmıştır (2006, s. 29). Tanımlamalar ışığında kentsel

dönüşüm ele alınırken mekânsal üretimin ön planda olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra ‘rantabilitesi yüksek’ alanlar üzerinden krize girmiş sermayeye yeni alanlar yaratmak olarak da değerlendirilmiştir (Akalın, 2016, s. 289). Bu minvalde Ekonomi Politik yaklaşımının temsilcilerinden olan Castells’in üretim-tüketim ölçeğine göre (1997, s. 17) ve Harvey’in sermaye krizlerinin ötelenmesi ya da kısa vadede çözüme ulaştırılması için işaret ettiği yapısal çevrenin üretimi (Şengül, 2001b, s. 13-16) perspektifinden kentsel dönüşüme bakıldığında; dünyada gerçekleşen teknolojik değişimlerin, sermaye akışkanlıklarının ve yoğun nüfus birikimlerinin ihtiyacına göre şekillenen kentin bir gelişim sürecine girmesiyle bu gelişime ayak uyduramayan işlevsizleşmiş, konum itibarıyla kent ihtiyacını karşılayamayan, toplum gözünde eski fakat tarihi olarak nitelendirilmeyen mekânlara yeniden işlevsellik kazandırılma sürecine kentsel dönüşüm denilmektedir. Sermayenin birikimi çerçevesinde ele alınması ‘*kentlerin yenilenmesine benimsenecek planlı yaklaşım biriktirim artırmaya olanak*’ sağlaması yönünden önemli olmuştur (Keleş, 2015, s. 404). Tabi bu tanımlama sermaye birikim süreçleriyle ilintili olarak Marksist bir perspektif sunmaktadır. Kentsel dönüşümün rant boyutunda ele alınması bu olgunun başka bir boyutunu oluşturmaktadır. Kentsel yönetimlerin kentsel mekânı değerlendirmek, var olan değerinden daha değerli bir hale getirmek için de kentsel dönüşüm uygulamaları bir imkân sağlamaktadır (Türkün & Ulusoy, 2006, s. 136) .

Kentsel dönüşüme genel yaklaşımlar perspektifinde bakıldığında mekânsal dönüşümün toplumsal tezahürüyle ilgili durumların ortaya çıktığı görülmüştür. Gecekondu alanları ya da köhnemiş alanlarda mekânsal yapıda ortaya çıkacak bir değişimde orada yaşayan insanların olumlu veya olumsuz yönde etkilenmesi söz konusu olmaktadır. Bu tezahürlerin iç dinamiklerini etkileyen kentsel dönüşümün kendinden menkul amaçları ortaya çıkmaktadır. Bu amaçlar; Keleş’e göre ilk olarak kentlerde ekonomik sınıflar arasındaki derin uçurumun giderilmesi bunun için ‘yoksulluk yuvalarının’ ortadan kaldırılması olarak ele alınmaktadır (2015, s. 404). İkincisi mevcut düzensizliğin ortadan kaldırılması için planlı uygulamaların gerçekleşmesine yönelik eylemler olmuştur. Bir diğer amacı ise yerel yönetimlerin ekonomik manevra alanının geliştirilmesi ve ‘olanaklarının artırılması’ olarak görülmektedir (Keleş, 2015, s. 404). Keleş’in bu yaklaşımına dayanarak kentsel dönüşüm niçin gereklidir, hedefleri nelerdir sorusuna yanıt aramak ve daha kapsamlı

düşünmek çalışmanın derinliğini ortaya çıkarmak için gerekli görülmüştür. Bu sorulara cevap olarak kentsel dönüşümün amacı ve hedefleri;

- 1) Kentleşme teorilerine değinirken klasik kuramlardan Chicago Okuluna, sermaye birikim süreçlerinde kenti ele alan, Castells'ten Harvey'e uzanan bakışın birçok noktada üzerinde durduğu gibi elde birikmiş olan sermayeye bir akış alanı sağlamak kentsel dönüşümün amaçlarından biri olmuştur (Akalin, 2016, s. 289). Buna bağlı olarak kentsel ekonominin canlanmasını sağlamak da yine bu amacın içerisinde yer almaktadır (Keleş, 2015, s. 405). Bu yaklaşım aynı zamanda amaç uygunluğu bakımından sermayenin yeniden dağıtılmasına dayalı olarak kentsel mekânın aşırı değer kazanmasını sağlayarak ranta sebebiyet vermesi bakımından eleştirilere konu olmuştur (Türkün & Ulusoy, 2006, s. 136; Koylan, 2018, s. 26).
- 2) Fiziksel mekânın köhnemiş taraflarının onarılması ya da yeniden üretimi kentsel dönüşümün önemli amaçları arasında görülmektedir. Hasarlı konutların yenilenmesi, tarihi ve kültürel kodların devamlılığını sağlamakta ve yine kentsel dönüşümün amaçları arasında sayılmıştır. Bu madde aynı zamanda salt fiziki boyutun yenilenmesi ile ilgili olduğu için toplumsal dönüşümün de ilk başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir (Tekeli, 2011, s. 244; Akalin, 2016, s. 287-289).
- 3) Kentsel planın uygulanması ve gelecek ile ilgili gerekli analizlerin yapıp elde edilen bulgulara göre öngörülebilir kent yönetimi gerçekleştirmek yine kentsel dönüşümün amaçları arasında olmuştur. Planlamaya dayalı bir kent için yerel yönetimin işlev kazanması da aynı amaca hizmet etmektedir (Keleş, 2015, s. 404-405; Akkar, 2006, s. 29-30).

Bu amaçlar çerçevesinde kent içerisindeki değişimlerin neredeyse tamamının doğrudan veya dolaylı olarak kentsel dönüşüm olgusuyla ilişki içerisinde olmuştur. Bu amaçların gerçekleştirilmesi ülkelerin gelişmişlik seviyesi, yerel sorunun ulusal politikalara konu olması bakımından ve uygulanma zamanına bağlı olarak akademik yazında çeşitli başlıklar altında ele alınmıştır. Bu durum Akkar'ın yaklaşımıyla farklı 'stratejiler' olarak adlandırılmıştır (2006, s. 32). Bu adlandırma yaklaşımları mevcut sorununun niteliğine göre değişmektedir. Bu bağlamda kentsel dönüşüm uygulamalarına şu şekilde yaklaşmaktadır:

- 1) Yeniden Üretim: Kentsel dönüşüm uygulamalarında gerek süreç gerek uygulama tarzıyla en katı olan uygulama olmuştur. Yeniden üretim aynı zamanda süregelen durumun devam etmesine yönelik bir anlamı da barındırmaktadır. Bu sürdürme durumunu mekânsal form değişikliği yaparak sağlamaktadır. Mevcut durumda işlevini yitirmiş kentsel alan ölçeğinde bozulmuş ve kullanılması mümkün olmayan alanların yıkılıp yeniden inşasına tekabül etmektedir (Akalin, 2016, s. 191).
- 2) Canlandırma: Uzun süre mevcut duruma cevap veren fakat kentlerin gelişimi ile birlikte özlerini kaybetmiş alanlara eski konumunun kazandırılması ve tekrar eski canlılığının devam ettirilmesi durumu olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 2015, s. 405).
- 3) Koruma: Bu uygulama biçimi genellikle mekânsal hafızanın ön planda olduğu alanlarda gerçekleşen bir uygulama türü olmuştur. Kentsel dönüşüm uygulamalarının tarihi varlıkların sürdürülebilirliğini sağlayan, planlanan kentte tarihsel rolleri plan dahilinde devam ettirilmesi düşünülen alanların muhafaza edilmesi ve ileride olası tehditlerin ön görülüp önlemlerin alınmasına dayanan bir uygulama yöntemi olmaktadır (Keleş, 2015, s. 405).
- 4) Sağlıklaştırma: Mevcut kent yapısı içerisinde işlevlerini kısmi olarak yerine getiren fakat var olan gelişime ayak uydurmakta eksik kalan yapıların özüne dokunulmayıp zarar görmüş, bozulmuş bölümlerin onarımının gerçekleştirilmesine dayanan bir yöntem olmuştur (Akalin, 2016, s. 290).
- 5) Yenileme: Sağlıklaştırma yönteminde görülen kısmi onarma uygulamalarından ziyade söz konusu mekânın tümünün onarımı ve mevcut planlamaya uygun işlevlendirilme halini ortaya koyan uygulama olmaktadır (Keleş, 2015, s. 408). Bu uygulama '1800'lü yılların ortalarından 1945'lere kadar batı ülkelerinde...' önemli bir yaklaşım olarak ele alınmıştır (Koylan , 2018, s. 28). Örneğin Baron Housmann planlaması Paris'te uygulanırken kısmi olarak bu yaklaşımın içerisinde değerlendirilmiştir (Akkar, 2006, s. 32-33)

Bunların yanı sıra 'Kalitenin Yükseltilmesi', 'Temizleme', 'Yeniden geliştirme' gibi uygulamalar da mevcut olmuştur. Bu uygulamalar yukarıda tanımlanan uygulamaların sonucunda doğal olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Söz gelimi

yenilemenin yapıldığı alanda kalite yükselmiştir, temizlenme sağlanmıştır. Bu tür farklı adlandırılmaların bir de toplumsal yapı ile girdikleri ilişkilerin farklılığına da dayandığı söylenilebilir. Fiziksel alanın iyileştirilmesi farklı boyutlarda toplumsal yapıyı etkilemektedir. Sağlıklaştırma faaliyetinde bireyler aynı mekân içerisinde faaliyetlerini sürdürürken yeniden üretimde geçici veya sürekli bir yerinden edilme süreci söz konusu olmaktadır. Bu yerinden edilme süreçleri kentsel dönüşüm uygulamalarının sürecine göre şekillenmektedir. Söz konusu alanın tümünden yıkımı veya etaplar şeklinde yıkılması, yerinden edilme süreçlerini tetiklemektedir (Bilgin, 2013). Uygulama alanının bölümlere ayrılarak peyderpey ilerleme sağlanması değişimin etaplar şeklinde olduğunu gösterirken, tek hamlede gerçekleşen uygulamalar belirlenen alanın tümünden değişimini karşılamaktadır. Bu bağlamda yerinden edilme süreçleri de uygulama yaklaşımına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Tüm bu süreçlerin Türkiye’de uygulanışı, dönüşümü ve tarihselliği üzerinde yapılan çalışmalar kentsel dönüşümün arka planını etkileyen faktörlerin açığa çıkmasında kaynaklık etmiştir.

2.2.9 Soylulaştırma

Kentsel gelişim ve değişimin sonucunda ortaya çıkan mevcut durumun hem toplumsal yönüyle hem de mekânsal yönüyle ilintili olarak ortaya çıkan ‘değerlilik’ hali olan soylulaştırmaya farklı anlam ve yaklaşımlar getirilmiştir. İngilizce literatürde ‘gentrification’ olarak geçen bu kavramın Türkçe karşılığında ‘soylulaştırma’, ‘mutenalaştırma’ gibi kavramlar kullanılsa da genel yargının ‘soylulaştırma’ üzerine olduğu görülmektedir (Keyder, 2006, s. 46). Bu çalışmada da yaygın kanı doğrultusunda soylulaştırma kavramı kullanılmıştır. Soylulaştırma kentsel dönüşümün hem bir aracı hem de doğal bir sonucu olması itibarıyla kentleşmenin doruğa ulaştığı günümüzde önemli bir husus olmaktadır (Uysal, 2006; Erden, 2006). Kentsel dönüşüm uygulamaları üzerinde durulurken mekânın köhnemişliği baz alınırken soylulaştırma olgusunda, köhneyen mekânın kent merkezinde bulunması veya tarihi bir doku ile ilişkilendirilmesi ön plana çıkmaktadır. Ve soylulaştırma aynı zamanda içerisinde ‘mekânsal ayrışmayı’ da barındırmaktadır (Şen, 2005). Soylulaştırmanın hem toplumsal hem mekânsal olarak ele alınmasını savunan Smith ve Williams; kent merkezinde işlevselliğini yerine getiren fakat verimliliği düşen alanların kentsel yeniden yapılanma ile

canlandırılması, canlanan alanın değerlendirilmesi ile orta ve üst sınıfın buraya yerleşmesi olarak tanımlanmaktadır (2015, s. 11-15). Söz konusu alanda ikamet eden alt sınıftan insanların yerinden edilmesi ile sonuçlanan bu süreçte iki değişimin ortaya çıktığı görülmektedir; birincisi *mekânsal iyileşme* ikincisi *toplumsal iyileşme*⁵ olmuştur (Ergün, 2006). Soylulaştırmayı salt toplumsal süreç olarak ele alıp ‘sosyal yapının ıslahı’ tanımlamasında bulunan (Özden, 2002, s. 93-96) yaklaşıma karşılık, mekânsal yapıyı ön plana çıkartan ve mekânsal dönüşümün bir sonucu olarak toplumsal dönüşümün gerçekleştiğini savunan yaklaşımlar da ortaya çıkmıştır (Ergün, 2006). Bunun yanında soylulaştırılmanın salt tarihi alanların yeniden kente kazandırılması ve buralara üst gelir grubuna ait kesimlerin yerleşmesi olarak tanımlanmıştır (Lees, Slater, & Wyly, 2008, s. 5). Fakat doğurduğu sonuçlar itibari ile soylulaştırmanın, tarihi alanlar ölçeğine indirilmesi ve diğer kentsel dönüşüm projelerinden ayırmak eksikliğe sebep olmaktadır.

Soylulaştırma, başlangıç itibari ile kentin bir alanında başlayan hem mekânı hem de toplumu birbirleri ile bağlantılı olarak geliştiren sürecin adı olmaktadır. Kentsel dönüşüm sürecinde ortaya çıkan rant ve yerinden edilme olgularını da içinde barındıran soylulaştırma, kentsel dönüşüm araçları olan yenilemenin, canlandırmanın ve yeniden üretimin birleştiği alan olmaktadır. Sermaye birikimi kuramcılarının dayandığı çerçeve olan sermaye akışı soylulaştırma olgusunda daha fazla ortaya çıkmaktadır. Bu yanılla soylulaştırma, sermayenin kentsel alandaki dolaşımı bakımından mekânsal yeniden üretime dayanmaktadır (Şen B. , 2005, s. 140). Üretilen yeni mekânda barınamayan eski yerleşimciler göç ederken yerlerine orta ve üst sınıftan insanlar yerleşmektedir (Uysal, 2006). Tüm bu yaklaşımlar ele alındığında soylulaştırma olgusunda dört farklı parametre ortaya çıkmaktadır. Bu parametreler Ergün (2006) ve Özden’e (2002) göre; birincisi soylulaştırılan alanda bir yerinden edilme durumu ortaya çıkmaktadır ve bu yerinden edilenler genellikle alt gelir grubuna dâhil insanlar olmaktadır. İkincisi soylulaştırma ile mekânsal yenileme ortaya çıkmaktadır buna bağlı olarak da orta ve üst sınıftan insanları yenilenen alana çekmektedir. Üçüncüsü soylulaştırılan alan yeni bir kimlik sahibi olmaktadır. Son olarak soylulaştırma kentin bütününde değil de bir parçasında

⁵ Buradaki toplumsal iyileşme, ikinin arka planı göz ardı edilerek salt ekonomik sınıf boyutu kastedilmektedir.

gerçekleşmesine rağmen ortaya çıkarttığı toplumsal hareketlilik bakımından kentin tamamını etkilemektedir (Uysal, 2006).

Soylulaştırmanın Türkiye’deki gelişimine bakıldığında 1980’lerin başlarında İstanbul Kuzguncuk semtinde başlayan mekânsal yenileme ile birlikte o alana yerleşmeye başlayan ‘şair, mimar, ressam’ gibi sanat yaşamının içerisinde olan kişiler, semtin üst gelir grubuna ait bireyleri çekmede önemli rol oynamıştır (Akalin, 2016, s. 301). Kuzguncuk örneği ilk kuşak soylulaştırma faaliyetleri olarak geçmektedir. Ve bu dönem soylulaştırma faaliyetleri, sermayeyi sürekli canlı tutmuş ve hem mekânsal olarak hem de toplumsal olarak kendi kendini dönüştürmüştür (İslam, 2009). İkinci kuşak soylulaştırma yine İstanbul’da Cihangir’de gerçekleşmiş ve Cihangir’deki soylulaştırma *marjinal kesimler için adeta bir sığınak olan semt* (Akalin, 2016, s. 301) daha sonra mekânsal yenilemenin ardında bölgeye gelmeye başlayan entelektüel grup ile birlikte sanatsal bir boyut ortaya çıkartmıştır. Sonraki süreçte ise, emlak piyasasında ön plana çıkmak isteyen kişilerin ucuz konut alıp restorasyondan sonra değer artışını sağlayarak orta ve üst kesimdeki kişilere satmıştır (Ergün, 2006). Bunun neticesinde Cihangir’den yerinden edilmeler yaşanmış ve zaman içinde bu alan orta ve üst gelirli kişilerin mekânı haline gelmiştir. Soylulaştırmanın parametrelerinin hepsi yaşanmış ve uzun yıllar boyunca soylulaştırmanın etkisi görülmüştür (İslam, 2009). Üçüncü kuşak soylulaştırma örneği ise Tophane, Karaköy ve Galata civarını içine alan Galataport Projesi olarak bilinen sahil alanının düzenlenmesi olmuştur (Akalin, 2016, s. 302). Soylulaştırma faaliyetleri devam ederken özellikle Galataport Projesi çok tartışmalı olmuştur. Projeyi durdurma, projenin iptali gibi kararlara rağmen sonraki yıllarda yapımına başlanmıştır. Galataport Projesi için gazetelerde çıkan haberlerden biri şu şekilde olmuştur;

İstanbul’un tarihi dokusunu rant uğruna talan edecek projelerin başında gelen “Galataport” olarak bilinen Salıpazarı Kruvaziyer Liman Projesi’nin inşaatı devam ediyor. Projeye birlikte, kültür varlığı olarak tescil edilmiş olan Türkiye Denizcilik İşletmeleri Genel Müdürlüğü binası, yolcu terminali ve Çinili Han otele dönüştürülüyor. Paket Postanesi mağaza ve restorana dönüştürülerek ranta açılıyor. “Galataport” Karaköy Rıhtımı’ndan Mimar Sinan Üniversitesi Fındıklı Kampüsü’ne kadar uzanan 1.2 kilometrelik sahil şeridini kapsıyor (Yapıcı, 2001).

Bu haberin içeriğine bakıldığında yerinden edilmeye giden sürecin boyutları ortaya çıkmaktadır. Soylulaştırılan alanlarda sıklıkla başvurulan otel, restoran ve eğlence merkezleri oluşumları üçüncü kuşak soylulaştırma örneklerinde sıkça karşılaşılmaktadır.

Soylulaştırmanın küresel ölçekte önemi kentin markalaşmasında da ortaya çıkmaktadır. Soylulaştırılan alanların rekabet edilebilirlik bakımından kent markasını ortaya çıkarttığını ve görece düşüklük gösteren diğer alanlara örnek teşkil etmesi bakımından hükümetlerin sıkça başvurduğu bir yöntem olmuştur (İslam, 2009; Akalın, 2016; Uysal, 2006). Bir bölgede soylulaştırma faaliyeti gerçekleştikten sonra o bölge gerek orta ve üst gelirli grubun mekânı olmasından gerek mekânsal olarak yenilenmenin gerçekleştiği alan olması bakımından sürekli kendi içerisinde soylulaştırmayı devam ettirmiştir. Nitekim Cihangir ve Tophane mevkileri günümüzde bu süreci devam ettirmektedir.

Kentsel dönüşümden soylulaştırmaya kadar olan tüm süreçlerde sıkça vurgulandığı üzere rant ve yerinden edilme süreçleri toplumsal yapı için sürekli sorun teşkil etmiştir. Bu nedenle mekânsal dönüşüm ya rantı doğurmuş ya da rant için yapılmıştır. Rantın ortaya çıkarttığı ekonomik dengesizlik yerinden edilme süreçlerini hızlandırmıştır. Bu bağlamda araştırmanın kuramsal çerçevesinin de büyük çoğunluğunu oluşturan sermayenin mekânsal ve toplumsal yansımasının irdelenmesi rant ve yerinden edilme süreci düzeyinde tartışıldığında daha iyi sonuçlar vermesi bakımından önemli olmaktadır.

Türkiye’de kentsel dönüşümün yaşandığı tüm süreçlerde ve kentsel dönüşümün uygulandığı alanlarda yaşayanlar yerinden edilme ile karşılaşmıştır (Akalın, 2016). Dönemine göre yerinden edilme boyutları değişmekle beraber özellikle 2000 yılı sonrası Türkiye kentleşme sürecinde bu boyut daha da artmıştır. Yerinden edilme durumu denilince, ülke politikaları, 1990’ların başında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşanan terör eylemleri sonucu ortaya çıkan yerinden edilmeler (Aker, Çelik, Kurban , Ünalın, & Yüksek, 2005), uluslararası antlaşmalar (Balkanlardan Türkiye’ye doğru) (Şen, 2005) kapsamında gerçekleşen büyük çapta göçe konu olmuş olaylar akla gelmektedir. Fakat kentsel dönüşüm projeleri uygulandığında genelde kısa mesafeli kent içi hareketlenmeler ortaya çıkmaktadır. Buna göre kentsel dönüşüm projesi uygulanırken uygulama alanından

başka yere geçici veya temelli gitmek zorunda kalan kişiler yerinden edilmiş insan toplulukları olmaktadır. Kısa ve geçici süreyle yerinden edilmeler ise, proje uygulaması tamamlanıncaya kadar başka bir yerde ikamet etmek zorunda kalanları kapsamaktadır. İşçilerin ve alt gelir grubunda yer alan insanların yaşadığı mekânlarda gerçekleşen kentsel yenileme sonucunda değer kazanan alana hücum eden orta ve üst sınıftan kişiler, o alanda yaşayanlar üzerinde baskı uygulamaktadır. Bu baskı sonucunda da daha önce orada yaşayanlar o bölgeden ayrılmak zorunda kalmaktadır (Kurtuluş, 2003).

Soylulaştırma alanlarında yerinden edilme sürecinin gerçekleşmesi şu şekilde olmaktadır. Soylulaşan alanda oturan iki farklı kesim olmaktadır, birincisi mülkün sahibi olan ikincisi oturduğu konutta kiracı olan. Eğer mülk sahibi ise değerlendirilen alanı lehine kullanmak isteyip mülkünü gerçek değerinden daha fazlasına satıp konut fiyatlarının görece az olduğu yerlerde konut almaktadır. Her ne kadar kendi rızası ile başka bir yere taşınması gerçekleşmişse de aslında soylulaştırmadan dolayı etkilenip yeni gelenlerle arasındaki ekonomik farkın yarattığı psikolojik tahribatın baskısını en aza indirmeye çalışmaktadır. Kiracı konumunda olan kişiler ise soylulaşma sonrası artan vergi yükü ve konut giderlerine katlanamayıp zorunlu olarak yerinden olmaktadır. Hatta İslam'a (2003) göre yerinden edilme esnasında soylulaşma maliyetinin yarattığı psikolojik etkiyi tazminat yoluyla giderilmesi tavsiye edilmiştir. Yerinden edilmelerin dünya genelinde birbirine benzer süreçler geçirmesi, kentleşme kapsamında gerçekleşen kentsel dönüşüm uygulamaları henüz toplum ile barışık gerçekleşmediği sonucunu ortaya çıkartmaktadır. Kentsel dönüşümün yerinden etme boyutu üzerine konuşan Harvey (Röportaj, 2013)⁶, İstanbul'un 2013'e kadar olan süreçte yaşadığı ve değişimleri inşaat faaliyetlerinde şişen bir balonun varlığından ve bu balonun yerinden edilmelere sebep olduğunu dile getirmiştir. Bu yerinden edilme maliyetini azaltmaya yönelik adımlar da atılmıştır. Bu amaçla 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşümü Hakkındaki Kanuna dayalı olarak kentsel dönüşüm alanlarında 18 ayı geçmemesi şartı ile kira yardımı yapılmaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018)⁷. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde yürütülen bu kira yardımları Tüketici Fiyat Endeksine (TÜFE) göre belirlenmekte olup kentten

⁶ <https://www.hayalgucuiktidara.com/makale/roportaj-kentsel-mucadeleler-neden-onemli-david-harvey/> (erişim tarihi: 30.05.2019)

⁷ <https://www.csb.gov.tr/kentsel-donusum-kira-yardimlari-guncellendi-bakanlik-faaliyetleri-22127> (erişim tarihi: 09.05.2019)

kente ekonomik düzeylerine göre değişmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının duyurusuna göre 2018 yılı itibariyle ‘en düşük kira yardımı 595 lira, en yüksek kira yardımı 960 lira’ olarak belirlenmiştir. Bu kira yardımları maddi anlamda bir nebze rahatlama sağlasa da bulunduğu yerden edilmesi mekânsal aidiyet boyutunu göz ardı edilmesine sebep olmaktadır (Erden, 2006). Yerinden edilen kişiler buldukları yerden görece daha düşük kalitedeki yerlere taşınmaktadır. Bu durumda hem geçmişe özlem bağlamında hem de yerleştikleri mekânda dışlanmışlık hissi ile yaşamlarını sürdürmektedirler.

Yerinden edilmelerin en önemli nedeni rantın dağıtımında ortaya çıkmaktadır. Bu tez çalışması rantı, bu boyuta kadar basit anlamda arsa ve konut fiyatında ortaya çıkan aşırı değerlenme hali olarak ele almaktadır. Fakat rantın öncesi ve sonrasında etkili olan faktörlerin irdelenmesi kentsel dönüşüm projelerinin amaçları arasında olan sermayenin dolaşımında değer yeniden dağıtılması hususu daha da görünürlük kazanmaktadır. Bu bağlamda rant kavramı üç başlık altında ele alınmıştır. Bunlar Marks’ın üzerinde durduğu Differansiyel Rant, Mutlak Rant ve Tekel Rant olmaktadır (Marx, 1990, s. 658-678). Rant yaklaşımları genelde toprak üzerinden geliştirilmiştir. Arazi rantı ise emek harcanmadan var olan mutlak değerinin artması olarak ele alınmıştır (Ertürk & Sam , 2011, s. 149). Ricardo’nun geliştirdiği toprak rantı kuramı, büyük ölçüde verimliliğe dayanmakla birlikte toprağın ekilip elde edilen ürünün etrafındaki diğer toprağa göre ön plana çıkması, söz konusu verimli toprağın değerlendirildiği görüşüne dayanmaktadır (Ertürk & Sam , 2011). Topraklar arası verim farklılığından dolayı bu kurama aynı zamanda ‘farklılık’ (diferansiyel) rantı da denilmektedir (Dinler, 2015, s. 426). İktisattaki kıt kaynak yaklaşımdan hareketle verimli toprağın azlığı, ona olan talebi artırmış ve buna dayalı olarak emek verilmeden toprağın değer kazanmasına dayandırılmıştır. Fakat Marks, Ricardo’yu bir hususta eksik bulmuş ve diferansiyel rantın salt verimliliğe dayalı olması mevcut olanın açıklanmasını kusurlu göstermiş ve sermaye ve sınıf bağlamında ele alınması gerektiğini savunmuştur (Harvey, 2003, s. 166-167). Dolayısıyla genel anlamda ‘doğal üstünlüklere dayalı’ rant farklılık rantını tanımlamaktadır (Ertürk & Sam , 2011, s. 151).

Mutlak rant ise diferansiyel rantın dayandığı farklılıktan farklı olarak ‘mülkiyet tekelinden’ doğan değer olarak tanımlanmaktadır (Ertürk ve Sam, 2011, s.151). Mutlak rantın ortaya çıkmasında dışsal faktörlerin gelişimi ön planda

olmaktadır. Nüfus, tüketim gibi değişkenler kısılcında şekillenen arz-talep durumu mutlak rantı belirleyen faktörler olmuştur (Harvey, 2003, s. 167; Ertürk & Sam , 2011, s. 152). Mutlak rant inşa edilecek bir konut için maliyetin yükselmesi anlamını taşımaktadır. Bu yüzden kentsel alanda gezici bir rantın dolaşacağını söylemek yerinde olmaktadır. Kentin herhangi bir bölümünde yapılacak konutlar için arsa rantının fazla olması, konut yapıcılarını başka alanlara yöneltmektedir (Harvey, 2012a, s. 427). Sermayedarların yöneldiği yerde konutların inşa edildiği alanlar, gerekli kamusal tüketim merkezleri ile donatıldıktan sonra bu alanda da rantın yükseldiği görülmektedir. Bu durum aynı zamanda Castells'in kent yaklaşımındaki kolektif tüketim bakışını ön plana çıkarmaktadır. Kolektif tüketim kentin bir alameti olması bakımından önemli olmaktadır. Bir diğer rant çeşidi ise 'tekel rant' olarak ihtiyaç ve alım gücüne bağlı ortaya çıkan rant olmaktadır. Yani tüketicinin satın alma arzusu ve o maliyeti karşılama durumuna göre şekillenen rant olmaktadır (Marx, 1990; Harvey, 2003).

Kentsel dönüşüm/gelişim sürecinde rantın problem teşkil ettiği durum genelde rantın dağıtılmasıyla ilgili olmuştur. Bu durum kentsel arsanın veya konutun emeğe tabi olmadan değer kazanması ile ilgili olmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri kapsamında değerini artıran sermaye hareketleri de mevcut olmuştur. Tam bu hususta kent çehresinin değişimine dayalı yeniliklerde orada yaşayanlar göz önünde bulundurulmadan rantın ön plana çıkması kentsel dönüşüm projelerinin eleştirisini oluşturmaktadır (Akalin, 2016, s. 288). Kentsel dönüşümde rantın ön plana çıkarılması özellikle büyükşehir belediyelerinin yetkilendirildiği yasalar sayesinde olmaktadır. Rantın dağılımında önemli konumda olan yerel yönetimler, genelde ortaya çıkan rantı toplumun çok küçük kesimi arasında dağıtmıştır. Bu bağlamda Harvey'in (2003) genel anlamda eleştirdiği hususun kent içindeki sosyal adaletin yitirilmesi üzerine olmuştur. Bu bağlamda kentsel dönüşüm projelerinin sürdürülebilirlik tarafının eksikliği de bu durumdan kaynaklanmaktadır. Türkiye'de 1980 sonrası kentleşme hareketlerinin neo-liberal ekonomiye dayalı olması ve sermayenin sürekli birikmesi ve bu birikimin toplumun küçük bir kısmının tekelinde olması bu sorunu derinleştirmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN ARKA PLANI

3.1 GELİŞMİŞ BAZI ÜLKELERDE KENTSEL DÖNÜŞÜM

Kentsel dönüşüm faaliyetlerinin küresel kent düzeyinde olağan hale gelmesi kentsel dönüşümün arka planı üzerinde durma gerekliliğini doğurmuştur. Bunun için Türkiye'nin tarihsel kentleşme sürecine değinmeden önce Türkiye'nin etkilendiği kentleşme politikalarına değinmek, Türkiye kentleşmesini anlamlandırması bakımından önemli olmaktadır.

Buna bağlı olarak dünyada kentsel dönüşüm faaliyetlerinin başlaması 18. yüzyıla dayanmaktadır. Bu amaçla Anglosakson ülkeleri ve kıta Avrupası incelendiğinde; ilk olarak İngiltere ve Fransa'da kentsel dönüşüm faaliyetlerinin ortaya çıktığı görülmektedir (Gürler, 2003). Kentsel dönüşümün İngiltere'de başlamasının en büyük sebeplerinden biri sanayinin kent merkezlerinde yoğunlaşması ile birlikte ihtiyaç duyduğu emek gücünü yanına çekmesi olmuştur (Bal, 2006). Yani endüstriyel yapılaşmanın yoğunlaştığı alanlarda işçi konutlarının sayısını artırmak, var olan konutların rehabilite edilmesine dayanmaktadır. Dolayısıyla konut sorununa dayalı bir kentsel dönüşümün ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun yanında kent planlamasının İngiltere literatürüne girmesi 20.yy'ın başlarına tekabül etmektedir. '1909 tarihli Kent Planlama Yasası' (Altaban, 1990, s. 75) günümüz İngiliz kentlerinin planlama althığını oluşturmaktadır. Yani tarihsel anlamda İngiliz kentsel dönüşümleri ele alındığında sanayinin mevcut durumu kenti şekillendirmesi açısından etkili olmuştur. Sanayi faaliyetlerinin yanında emek boyutunda işçilerin konut problemlerini çözmek ve üretimin devamını sağlamak için kent gelişim ve dönüşümü işçilerin konutları üzerinde gerçekleşmiştir. Bu konut probleminin kentleşme tarihini belirlemesi Engels'in (1992) 'Konut

Sorunu' adlı eserini ele almasına zemin hazırlamıştır. Nitekim konut sorununda inşa edilen işçi konutlarının sağlıksız yapılaşması ve bu konutların yoğun olduğu bölgelerde ortaya çıkan salgının burjuvaziyi olumsuz etkilemesi yeni bir kentsel formun üretilmesinin önünü açmıştır (Engels, 1992, s. 42). Bu açıdan İngiliz kentleşme tarihinde sermayenin rolü önemli olmuştur.

Fransa'da ise *politik devrimlerin* (Bal, 2006, s. 15) etkili olması dinamik bir nüfusa vesile olmuş, dinamik bir nüfus ise dinamik bir kenti doğurmuştur. Fransa'nın politik durumu ülkenin her alanında politikaların ön plana çıkmasını sağlamıştır. Nitekim Fransa'nın ya da daha özelinde Paris'in kentsel dönüşüm serüveni, 1860 yılında III. Napolyon'un emriyle vali görevindeki Haussmann'ın Paris'i yeniden üretimi ile başlamıştır (Gökçe, 2017). Paris'in dönüştürülmesi ya da yeniden üretilmesi kent geleceğinin planlanmasında III. Napolyon'un otoritesi ve Haussmann'ın kent deneyimi ile mümkün olmuştur (Carmona, 2000). Haussmann'ın mektup ve hatıratlarını derleyen, dönemin kentleşme yapısını ortaya koyan Carmona (2000), kentin dönüştürülmesini iktidar ve mekânın ilişkisine dayandırmaktadır. Bu durumun arka planı ise sermayeye işaret etmektedir. Yine Paris'in kentsel dönüşüm sonrası durumunu anlatan Baudelaire (2001, s. 210), '*Eski Paris yok artık (bir şehrin biçimi de değişir. Yazık!...*' mısralarına yer vererek kentsel dönüşümün mekânsal değişimi üzerinde durmuştur.

Amerika Birleşik Devletlerinin kentleşmesine bakıldığında, 1801-1809 yılları arasında başkanlık yapan Thomas Jefferson'un '*Sayımız her yirmi yılda ikiye katlandığına göre, evlerimizi de ikiye katlamalıyız. Ayrıca öylesine dayanıksız malzemelerle inşaat yapıyoruz ki yirmi yıl sonra evlerimizin yarısını yeniden yapmak gerekiyor...*' (Sennett, 1999, s. 91) sözleri ABD'de kentsel dönüşümün başlangıcına işaret etmektedir. Yani ABD kentsel dönüşüm faaliyetleri yenileme ve sağlıklaştırma ekseninden çıkıp yeniden üretime dayandığı görülmektedir. Zaten iki dünya savaşı arası dönemde kentleşme ve kent sosyolojisinde ön plana çıkan Chicago Okulu Amerikan kent sistemi üzerinde yeniden üretimin toplumsal boyutu ve kentin doğası üzerine çalışmalar yapmıştır (Pınarcıoğlu vd., 2013; Duru & Alkan, 2002).

Bunların yanında kapsayıcılığı daha geniş olan Avrupa Birliği (AB) üye ülkelerin kentsel alanın planlanması ve sürdürülebilir kent perspektifi ile hazırlanan

‘Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi’⁸ (ESDP), Avrupa’nın kentleşme eğilimini göstermesi bakımından önemli olmaktadır (Altay, 2005). AB üye devletlerin veya birliğin kentsel dönüşüm alanında yaptığı çalışmalar sadece kent üzerinde değil toplum ile uyumun ön plana çıkarılması esas alınmıştır. 1994- 1999 yıllarını kapsayan ‘Urban I’ ve 2000-2006 yıllarını kapsayan ‘Urban II’ programlarıyla kentsel alanda ortaya çıkan sorunlar üzerine eğilmiş ve kentsel alanın üretilmesinde bir yol haritası çizilmiştir (Kaban, 2011).

3.2 TÜRKİYE’DE KENTSEL DÖNÜŞÜM

Kentleşmenin Türkiye’de gelişimi ve mevzuat düzenlemeleri araştırıldığında muhtelif görüşler ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri kentsel gelişmeyi üç dönem olarak ayırt etmektedir. Cumhuriyetin ilanı ile başlayıp milli egemenliğe dayalı kentleşme (1923-1950), ithal ikameci dönem (1950-1980) ve 1980 sonrası neo-liberal ekonominin hâkim olduğu küreselleşme dönemi olarak sınıflandırılmıştır (Çavuşoğlu, 2014; Eraydın, 1988; Ataöv & Osmay, 2007). Bunun yanı sıra bu üç dönemi de içine alacak şekilde ve ek olarak Türkiye’de uygulanan beş yıllık kalkınma dönemlerine bağlı olarak daha da ayrıntılanmıştır (Keleş, 2015). Fakat kentleşme ile ilgili çalışmalarda, kentleşme süreç olarak ele alınmakla birlikte, çoğu çalışmada süreçten söz edilmezse bile başlıkta ‘kentleşme süreci’ diye bir başlığın bulunması bir sürece referans yapmaktadır (Pamir, 2009; Keleş, 2015).

Bu bağlamda Türkiye’de kentsel gelişimin tarihsel süreci incelenecek olursa Osmanlı’nın son dönemindeki kentleşme hamleleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Buna dayanarak bu çalışmada Türkiye’de kentsel dönüşüm ele alınırken beş bölüm şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bunlardan ilki Osmanlı’dan devralınan kentleşme mevzuatları ve uygulamaları olmuştur. Bu uygulamalar 1850’lerden başlayıp cumhuriyete değin etkili olan uygulamalar olarak bilinmektedir ve daha çok İstanbul’da şekillenmiştir. İkincisi İmparatorluğun yıkılmasının ardından yeni kurulan cumhuriyetin savaşlarla şekillenen ve tek partili dönemin etkili olduğu 1923-1950 yılları arasında gerçekleşen inkılapçı faaliyetler olmuştur. Bu dönemde Ankara’nın başkent olarak belirlenmesi ve buna dayalı çalışmalar görülmektedir.

⁸ 1999 yılında Almanya’da kabul edilen ve Avrupa Birliği üye devletlerinin mekânsal planlamayı ve gelecek stratejilerini belirlediği bağlayıcı olmayan fakat AB kentsel politikalarında referans olarak görülen belgedir.

Ankara'nın yanında bazı şehirlerde görülen sanayi faaliyetleri ile kısmi uygulamaların yaşandığı dönem olmuştur. Üçüncüsü Türkiye'nin gecekondularla tanıştığı ve bu 'kaçak yapılaşmanın' üstesinden gelebilmek adına gerek mevzuat gerek uygulama bakımından gelişen 1950-1980 arası dönemin politikaları etkili olmuştur. Bu dönem aynı zamanda devletin ileride yaşayacağı kentsel ve toplumsal krizlerin ilk ortaya çıktığı dönem olarak ele alınmıştır. Dördüncü dönem Türkiye'nin ekonomik sisteminde görülen neo-liberal politikaların kentsel ve toplumsal alanda söz sahibi olduğu 1980-1999 yılları arasında gerçekleşen faaliyetler olarak anılmaktadır. Bu dönem aynı zamanda 1950-1980 arasında ortaya çıkmaya başlayan gecekondular problemlerinin ve yaklaşımların boyut değiştirdiği dönem olarak ele alınmaktadır. Son ve beşinci dönem olan 2000 yılı ve sonrası dönem ise kentsel dönüşümün hükümetlerin politikasına dönüştüğü, kentleşmenin hızlanarak devam ettiği ve ardından kentsel krizlerin görüldüğü süreç olarak görülmektedir (Gül, 2018; Keleş, 2015; Yenice, 2014).

3.2.1 İlk Kentsel Dönüşüm Faaliyetleri

Türkiye'de kentsel dönüşüm ele alınırken genellikle Osmanlı'nın son dönemlerinden başlanarak tarihsel bir süreç izlenmiştir. Osmanlı'nın çöküş döneminde ortaya çıkan bir takım batı tarzı hamleler kent alanında da kendini göstermiştir. Fakat Osmanlı ile ilgili kent sorunları ve kent uygulamaları ele alındığında diğer kentlere nazaran İstanbul'un ön plana çıktığı görülmektedir (Gül, 2018, s. 45). Bu durum üzerinde gerek İstanbul'un idari fonksiyonu gerekse ticari fonksiyonu etkili olmuştur. 19.yy'da birçok Avrupa kentinde olduğu gibi İstanbul'da da nüfus birikimi artmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde kaybedilen savaşlar ile birlikte, kaybedilen yerlerden kente göç dalgaları yaşanmıştır. Bu beraberinde konut problemini ortaya çıkarmıştır. Öte yandan kentin mevcut konut stokunun ahşaba dayalı olması ve sık sık yangınlarla var olan mekânların yok olması kentsel dönüşümü gerektirmiştir (Yenice, 2014, s. 79). Bu bağlamda kentin konut ve yangın problemi göz önünde bulundurulduğunda gerekli değişim ihtiyacının fiziksel mekânla ilgili olduğu görülmektedir (Tekeli, 2010b).

Osmanlı'nın son dönemindeki bu problemleri aşmak için kent içerisinde çeşitli değişimler yaşanmıştır, bu değişimlerin mevzuat alt yapısı 'Ebniye Nizâm-nameleri' (1848) ve 'Ebniye Kanunu' (1882) gibi yerel düzeyde geçerli düzenlemeler

yapılmıştır (Özcan, 2006). Bu düzenlemeler hem yetersiz hem de yerel düzeyde kalması sebebiyle istenilen düzeyde etki geliştirememiştir. İstanbul'un bu acil problemini çözmek adına gerek merkezi yönetimde gerek o dönemde İstanbul'un yönetiminden mesul olan yöneticilerin çabaları ile '1839 İmar yönetmeliği' adında o döneme kadar görülen en kapsamlı ve en planlı düzenleme gerçekleştirilmiştir (Gül, 2018, s. 47-49). Bu düzenleme ile konut probleminin yanında iskana dayalı planlamalar ve alt yapı hizmetlerinin geliştirilmesi adına bir kentsel dönüşüm mevzuatı niteliğinde olduğu görülmektedir (Gül, 2018, s.49).

3.2.2 Yeni Kurulan Cumhuriyetin Kentleşme Hamleleri (1923-1950)

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu ile birlikte yoğun savaş döneminden kalan bir takım yönetsel problemlerin çözülmesi ve bağımsızlığın pekiştirilmesi adına geliştirilen faaliyetlerde kentleşme olgusu ikinci planda kalmıştır. En nihayetinde Osmanlı'dan kalan borç yükü ülke içerisinde yeni yeni sağlanmaya çalışılan toplumsal bütünlük, kentlere eğilmeyi zorlaştırmıştır. Yine de Ankara'nın başkent olarak belirlenmesi Ankara ve civarında bir takım faaliyetlerin gerçekleştiği görülmektedir. Bu dönemde kentleşme faaliyetleri İstanbul'un aksine Ankara'da yoğunlaşmaktadır. Bunun birçok sebebi olmakla birlikte başkent konumunda olan kentin düzenlenmesi aynı zamanda yeni cumhuriyet sisteminin inşası anlamına geldiği için ayrı bir önem kazanmaktadır. Keleş'in yaklaşımı ile bu tarihler arasındaki faaliyetler 'Plansız Dönem' olarak ele alınmıştır (Keleş, 2015, s. 369). Bu şekilde tanımlanması o dönemdeki cumhuriyetin koşulları ve demografik durumu da etkili olmuştur. Kır ve kent arasındaki nüfus yoğunluğu kentlere nazaran kırsal alanda yoğunlaşmaktadır. 1927'de ülke genelinde yapılan nüfus sayımında Ankara'daki kişi sayısı 75 bin civarında olmuştur (Sarıoğlu, 2001, s. 76-78). Bu bağlamda 1930'lara kadar konut sorunundan veya aşırı nüfus birikiminden söz etmek pek olası olmamıştır. Fakat Ankara'nın başkent oluşu ve cumhuriyeti temsil etmesi bakımından çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.

Osmanlı'nın (daha çok İstanbul'un) kentlerinde yangınlar sonucu zarar gören mekânların onarımı ve çeşitli yol güzergâhlarının belirlenmesinde etkili olan 1882 tarihli 'Ebniye kanunu' bu dönemde kaldırılarak yerine hicri takvime göre (kanunun altında yazılan tarih) 10 Recep 1342 tarihinde (16 Şubat 1924) Ankara Belediyesinin kurulmasını sağlayan 417 Sayılı 'Ankara Şehremaneti Kanunu' düzenlenmiştir

(Şenyapılı, 2004, s. 3). Bu kanun ile Ankara belediyesinin sınırları, bağ-bahçe ölçeğinde arazileri ve belediye meclisi azalarının seçimi hakkında düzenlemeler mevcut olmuştur (Ankara Şehremaneti Kanunu, 1924). Bu kanun, Ebniye Kanunu temel alınarak Ankara ölçeğine göre düzenlenmiştir. Ankara'nın geliştirilmesi mevcut durumda belediyenin maddi imkânlarının çok üstünde olduğu için tıkanmalar yaşanmıştır. Bu tıkanıklığı gidermek adına dönemin karar alma mekanizmaları 1928 tarihli 1951 sayılı Ankara Şehri İmar Müdürlüğü kurulmuş ve İç İşleri Bakanlığına bağlanmıştır (Ankara Şehri İmar Klavuzu, 1946, s. 5). Bu müdürlüğün kurulması ve iç işleri bakanlığına bağlanması aynı zamanda mevcut kent yönetiminin ekonomik açıdan alternatifler aradığı görüntüsünü ortaya çıkarmaktadır. Nitekim bütçe ile ilgili görevlerde yerel seçilmişlerin görevleri ve esaslarında 'Cumhuriyet'in başkentinin imarı bir şehir belediyesinin meselesi değil doğrudan doğruya bir devlet meselesidir' şeklinde açıklanmıştır (Tankut, 1993, s. 72).

Cumhuriyetin ilk kentleşme deneyimleri sözü edildiği gibi yeni kurulan devlet mantığı içerisinde ele alınmış ve daha çok Ankara ve çevresine uygulanmıştır. Bu bağlamda Osmanlı'nın son dönemlerinde İstanbul'un başkent olma hali ile yapılan düzenlemeler, Türkiye Cumhuriyeti'nde başkent olan Ankara'ya dönmüştür. Bu durum aynı zamanda bir zihniyet tecessümü anlamına da gelmektedir. Yeni kurulan devletin yeni işleyişi ve yeni zihniyeti İstanbul'un göz ardı edilmesine sebep olmuştur. 1923-1950 yılları arasında yapılan düzenlemeler Ankara yoğunluklu olması yeni zihniyetin inşasını göstermektedir (Gül, 2018). Yine bu dönemin kentleşme politikaları yeni kurulan fabrikalar etrafında gelişmiştir. Askeri teçhizat yapımı için Kırıkkale, ağır metal ve kömür için Karabük gibi kentlerin yeni devlet mantığı ile kentleşmesi sağlanmış ve cumhuriyet kentleri olarak ele alınmıştır (Atalay, 1983). Bu dönemin bir diğer dikkat çekici yanı ise 18. ve 19.yy Osmanlı'sında görülen batı tarzı ıslahatlar gibi bu dönem yeniliklerinde de batı rol model olarak alınmıştır. Yeni başkent in kent planını ve programını belirlemek için batı kaynaklı planlamalar geliştirilmiş ve bu planlamalar ülkenin diğer kentleri için bir model olarak görülmüştür (Tekeli, 2010b). Genel olarak bu dönemin ayırıcı yanı bazı alanlarda eski ile yeninin uzlaşmasını sağlamak bazı alanlarda yeni yönetim anlayışına göre yeni formüller geliştirmek ve en nihayetinde cumhuriyet kentleşme tarihinin ilk nüvelerinin ortaya çıktığı dönem olmuştur (Tankut, 1993, s. 255). Ve bu dönemde kent-toplum ilişkisinin göz ardı edildiği görülmektedir. Fiziksel mekânın

dönüşümü ağırlıklı olmakla birlikte kent üzerinden değil de yönetim üzerinden sosyal faaliyetler geliştirilmiştir.

3.2.3 Mevzuata Aykırı Yapıların Dönüşümü (1950-1980)

Türkiye Cumhuriyeti siyasal tarihi bakımından çok partili hayatın uygulanmaya başlandığı dönem olarak önemli bir yere sahip olan bu dönem, Türkiye'nin kentleşmesi ve dönüşümlerin gerçekleşmesi bakımından da önemli olmuştur. Osmanlı'nın son dönemlerinde ele alınan İstanbul'un cumhuriyetin kuruluş döneminde göz ardı edilmesi ve Ankara'nın ön plana çıkarılması bu dönemle birlikte özellikle Adnan Menderes yönetimi ile İstanbul yine özne haline getirilmeye çalışılmıştır (Gül, 2018). Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra tüm dünyada savaşın izlerinin sarılması yeni bir kentleşme durumunu ortaya çıkarmıştır. Türkiye'de bu dönemde ortaya çıkan gecekondula olgusu ve iç göçler kentleşme politikasını belirleyen iki faktör olmuştur. Zaten gecekondula ve göç birbirinden beslenen olgular olmuştur. Bu dönemdeki kentsel dönüşümü daha net anlayabilmek için bu iki olgu üzerinde durulması gerekmektedir. İkinci dünya savaşından dolayı mevcut hükümetin aldığı ekonomik tedbirler 1950'li yıllara yoksul bir halk ve ekonomisi iyi olmayan bir devlet olarak girilmesine neden olmuştur. Bunun yanında tarımda istenilen düzeye çıkılamaması kırsal nüfusun batıdaki büyük kentlere (İstanbul, İzmir, Bursa, Ankara) doğru bir göç halini ortaya çıkarmıştır. Bu göçün neticesinde ortaya çıkan konut problemi gecekondula olgusunun Türkiye tarihinde görünürlüğünü artırmıştır. Bu bağlamda gecekondula olgusuna bir parantez açmak gerekmektedir. Türkiye'de gecekondula kavramının ortaya çıkışı ve tanım olarak kullanılmasının kökeninde 'halk ağzı' denilen toplumsal kullanım etkili olmuştur ve bunun tanımlaması Çakır'ın deyiimiyle *gecekondula kavramı halkça yaratılmış, üretilmiş bir kavramdır* (2007, s. 21). Türkiye'de kavramın bu şekilde oluşmasında Anadolu kültürünün perspektifi etkili olmuştur. Bununla birlikte gecekondula salt Türkiye'ye özgü bir şey olmamış, dünyanın farklı yerlerinde farklı isimlerle var olmuştur ve çoğu ülkede de sorun olarak işlenmiştir. Türkiye'de belki de en kapsamlı tanımlama gecekondula yasası olarak bilinen 1966 tarihli '775 sayılı Gecekondula Kanununun' ikinci maddesinde belirtilen tanımlamadır;

Bu kanunda sözü geçen (Gecekondula) deyiimi ile imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalınmaksızın, kendisine ait

olmayan arazi veya arsalar üzerinde, sahibinin rızası alınmadan yapılan izinsiz yapılar kastedilmektedir. (775 sayılı Gecekondu Kanunu, 1966)

Gecekondu olgusal olarak ele alındığında Birleşmiş Milletlerde ele alınış biçimi Çakır'ın (2011, s. 212) aktarımıyla 'yasal olmayan yer işgali ya da az gelirli kimselerin yaptığı barınak' olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de gecekondulaşmanın yoğun olarak fark edilmeye başlaması 1940'ların sonuna denk gelmektedir. O dönemin hem sosyal hem siyasal atmosferi göz önünde bulundurulduğunda kentlerin plansız büyümesine sebep olan kırdan kente artan nüfus hareketliliği ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'de gecekondu olgusunun hareket eğilimlerine bakıldığında;

Kırdan kente gelenlerin yerleşiminde iki farklı türde eylem göze çarpmaktadır: 1) İş merkezlerine yakın alanlarda kiraladıkları bir yerde kısa süre için kalmak ve sonra, sanayileşmiş toplumlarda olduğu gibi daha üst tabakaların oturduğu konut alanlarına taşınmak yerine kentin kenarlarında ki bir gecekondu semtine taşınmak. 2) Kentsel konut stokunun kısıtlı olmasından dolayı, daha başlangıçta kentin kenar kesimlerinde bir gecekondu satın alarak, yaparak ya da kiralayarak yerleşmek. (Kıray, 1972).

Şeklinde bir olgunun ortaya çıktığı görülmektedir. Büyük kentlerin çeperinde oluşan kaçak yapılaşma alanları planlı kentin ortaya çıkarılmasının önünde engel teşkil etmiştir. 1950-1980 arası dönemin kentleşme politikası büyük ölçüde bu kaçak yapılaşmanın önüne geçmek, sağlıklılaştırma ve yeniden üretimine dayalı olmuştur (Ataöv & Osmay, 2007, s. 58).

Bu dönemin temel problemi olan gecekonduyun ortaya çıkmasını tetikleyen göçün, kentleşme ile olan ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda; dönemin göç olgusunun temel sebepleri arasında ekonomik, siyasal ve sosyal durum olarak ele alınabilmektedir (Keleş, 2015, s. 39). Ekonomik durum olarak, tarım politikalarının yeterince desteklenmemesi, mevcut ekilebilir alanın miras ve makineleşme etkisi sonucu kırdan yaşayan bireylerin yeni ekme kapısı olarak kentlere yönelmesine sebep olmuştur (Kongar, 2005, s. 551). Ve bu durum konut ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Siyasal olarak göç ele alındığında, siyasal erkin başında bulunan kişilerin politikalarına göre bazı kentlere teşvikler verilmekte ve kentleşme özendirilmektedir.

Bunun sonucunda kentin çekiciliği artmakta ve dışarıdan göç almaktadır. Yine bu durumda da konut ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Sosyal etmenler arasında kent kültürünün üstün olarak kabul edilmesi, sosyal statünün yükselmesinde kentlileşmenin bir etki olarak algılanması kente göçü hızlandırmıştır (Keleş, 2015, s. 39-45). Kente doğru ortaya çıkan göç hareketi beraberinde yarattığı konut açığının bir çözümü olarak gecekonduyun ortaya çıkması 1950-1980 arası dönemin kentleşme politikasını belirlemiştir.

1950’li yıllardan itibaren ilk defa kentleşmenin toplumsal boyutları görünür olmaya başlamıştır. Gerek nüfusun giderek artması gerek kırsaldan kentlere gerçekleşen göçler bu durumun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Gecekondu ile birlikte ‘kent yoksulu’ kavramı kent hayatında önemli bir olgu olarak anılmıştır. Ve bu kent yoksulluğundan kazanç devşirenler gecekondudaki yoksulluğu ve çarpıklığı görmezden gelmişlerdir. Kentleşmede önemli bir faktör olan gecekondu olgusu bu dönemin başlarında genel toplum kuramlarından ‘Evrimsel Modernleşme Kuramının’ perspektifiyle okunmaya başlanmıştır (Erman, 2004, s. 4). Gerçekten de kentin çeperlerine yayılan gecekondu yapıları modernleşmenin bir safhası konumunda olmuştur. Yani bir tarafıyla kırsalı temsil ederken öteki tarafıyla kentli olma çabaları olmuştur. Bu dönemin başlarında gecekondu modernleşme kuramının doğal gerekliliği olarak görülüp geçici bir durum olarak ele alınmıştır. Fakat zamanla plansız bir kentleşme ortamı doğmuş ve beklenildiği gibi geçici olmamıştır. Bu ortama zemin hazırlayan durumun bir diğer faktörü ise tek partili sistemin içerisinden çıkıp yeni bir alternatif yaratan Demokrat Parti, seçimlerde oylarının çoğunu kırsaldan aldığı için ve gecekondu alanlarında kırsalın hâkimiyeti sürdüğü için bu plansız duruma pek müdahale etmemiştir. Müdahale ile karşılaşmadan kent çeperlerine yayılan gecekondu mahalleleri plansız kentleşmenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1950’lerin sonunda liberal politikaların sekteye uğraması ve ardından benimsenen ithal ikameci politikalarda gecekondu sakinleri emek gücü olarak ele alındığı için bu göz yumma durumu devam etmiştir (Şenyapılı, 1976; Erman, 2004; Karpat, 1976).

1960’ların ortalarına doğru kent çeperlerinde gelişen gecekondu mahalleleri ülke gündeminde sorun olarak ele alınmaya başlanmış ve bu minvalde gecekonduyu önleme, var olanı dönüştürme ve planlı kent için yasal düzenlemeler yapılmaya

başlanmıştır. 1965 tarihli ‘634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu⁹’ ile bu dönemde yaygın olan yatay mimari terk edilmeye başlanıp dikey mimarinin göstergelerinden olan apartmanlaşma yaygınlık kazanmıştır. Çünkü bu kanun ile mevcut yapı ya da yeni yapılacak yapının her bölümü (depo, dükkân, apartman içindeki her bir daire) bağımsız olarak mülkiyet edinilmiş ve istenilen amaca göre kullanılmıştır (Ataöv & Osmay, 2007, s. 63). Bu yasa ile kamu arzının yetersizliğini fırsata çeviren ‘yap-satçılar’ ruhsatsız konut inşa ederek kentleşme faaliyetinde etkili olmuşlardır (Yenice, 2014, s. 82). 1966 tarihli ‘775 sayılı Gecekondu Yasası’¹⁰ (775 sayılı Gecekondu Kanunu, 1966) gecekonduyu önleme ve var olanın dönüştürülmesini konu alan bu kanun ile gecekondu olgusuna yasal çerçeveler çizilmiştir. Bu kanun ile aynı zamanda çizilen çerçeveler ile önceden yapılmış gecekonduların meşrulaşması ve sermayeye konu olması bakımından etkili olmuştur (Tekeli, 2006). 1969 tarihli ‘1164 sayılı Arsa Ofisi Kanunu’ (1164 sayılı Arsa Üretimi ve Değerlendirilmesi Hakkında Kanun, 1969) ile konut, eğitim ve turizm amaçlı mevcut arazi stokunun kullanılması ve değerlendirmesinin Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmesine imkân vermiştir. Bu kanunla hazine arazisinin denetlenmesi ve kaçak yapılaşmanın önlenmesi amaçlanmıştır (Ataöv & Osmay, 2007). Bu yasal mevzuatlar ile birlikte kentleşmenin planlı olarak yapılması, arsaların imara açılması kente yeni bölgelerin eklenmesi ve en nihayetinde ‘azman kentlerin’ ortaya çıkması gibi kentin fiziki çehresi planlı olarak değişmeye başlamıştır (Tekeli, 1999, s. 17; Ataöv & Osmay, 2007, s. 63).

3.2.4 Serbest Piyasa Koşullarında Kentleşme Hamleleri (1980-2000)

1970’lerin ortalarında dünyada Keynesyen ekonomik modelin var olan ihtiyacı karşılayamaması, gelişen kent ve toplum yapısında eksiklik göstermesi bir krizin habercisi olup başta Amerika Birleşik Devletleri ve diğer gelişmiş batı ülkelerinin başka bir ekonomik model arayışında olduğu anlaşılmaktadır. Yeni ekonomik modelin var olan piyasayı daha da özgürleştirecek bir etkiye sahip olması beklenmiştir. Bu bağlamda liberal anlayışın patinaj yaptığı bu genel atmosfer

⁹ Bu yasa planlı kentleşme için her yapının (daire, dükkân, depo vs.) kayıt altında tutulması ve mevzuatın mülk sahiplerine yaklaşımlarını konu almaktadır.

¹⁰ Bu yasa ile kentin çeperlerini saran yoksulluk yuvaları da denilen yapılaşma ilk defa mevzuatta yer almıştır. Aynı zamanda planlı kentleşme hamleleri olarak imar planlarının düzenlenmesi ve yetkili mercii belirlemeyi kapsamaktadır.

içerisinde özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler üzerinde dayatmanın ve hegemonyanın artacağı neo-liberal ekonomik rejim benimsenmiştir (Turut, 2018, s. 122; Özkazanç, 2005, s. 1). Türkiye’de ise, 1970’lerden beri istikrarın sağlanamadığı siyasal atmosfer bir türlü düzelmeyen ekonomik durum mevcut iktidarı zorunlu değişime götürmüştür. Bu değişimin adı 24 Ocak Kararları (1980) olarak bilinen devletin piyasadan soyutlandığı düzenlemenin adı olmuştur. Yani bu durum sermayenin özgürlüğü anlamını taşımaktadır. O döneme kadar benimsenen ithal ikameci anlayış içe kapanmanın ve gerekli olanın ülke içerisinde temininin zorunlu kıldığı dönemi ifade etmiştir.

24 Ocak kararları dönemin ekonomik şartlarında kurtuluşu temsil etmesi bakımından önemli olmuştur. Bir diğer önemli noktası bu düzenlemeden sonra günümüze kadar hem ekonomik modelin belirlenmesinde hem de sermaye akışında ortaya çıkan serbestlik bakımından Türkiye’de kalıcı bir etki yaratmıştır. Sermayenin serbestliğe kavuşması David Harvey’in üzerinde durduğu sermayenin dolaşım alanı olan kentlerde de değişime neden olmuştur. Sermaye çıkmazının rahat nefes aldığı hem üretim hem tüketim anlamında kentler biçilmiş kaftan olmuştur (Turut & Özgür, 2018, s. 3-4). Bunun için Türkiye’nin kentleşme serüveninde 24 Ocak kararları önemli rol oynamaktadır. Marksist görüşün üzerinde çokça durduğu sermaye hareketleri veya ekonominin alt yapıyı belirleme noktasındaki iddiası, o dönem Türkiye özelinde güçlü bir şekilde ortaya çıkmıştır. 24 Ocak kararlarından sekiz ay sonra askeri müdahalenin gerçekleşmesi ve siyasal yaşamın kesintiye uğraması sermayenin daha fazla özgürleşmek istediğinin de bir belirtisi olmuştur. Bu kaniya doğrudan varmak zor olmakla birlikte ithal ikameci modelin terk edilmesi ve gerekli alt yapı sağlanmadan sermayenin özgür bırakılması, özellikle yurt dışından gelen sermayenin yerli olanı tahakküm altına alması dönemin sermayesinde kırılmaları beraberinde getirmiştir. Bu yüzden bazı çevreler 1980 askeri müdahalesini sermayenin bu kırılganlığını ortadan kaldırmak için geliştirilen bir yöntem olduğu iddiasını ortaya atmıştır¹¹. 24 Ocak Kararları ve 12 Eylül askeri darbesinin

¹¹ 24 Ocak kararlarının dış devletli özellikle Amerika Birleşik devletlerinin planı olduğunu savunan kimseler karara tepki göstermiştir. Hatta 24 Ocak Kararlarının alınması için 12 Eylül darbesinin planlandığı iddiaları ortaya atılmıştır. <http://web.archive.org/web/20130601073705/http://www.soldefter.com:80/2011/01/25/24-ocak-kararlari-12-eylul-askeri-darbesinin-ekonomi-politigi/> (Erişim Tarihi: 23.04.2019).

gölgesinde başlayan seksenli dönemler hem siyasal atmosfer hem de mekânsal üretimin gerçekleşmesi açısından Türkiye için hareketli olmuştur. (Boratav, 2014, s. 148; Turut, 2018, s. 136)

Bu dönemde gerçekleşen kentsel müdahaleler ve hamleler bir önceki dönemde yapılan hataların telafisi konumunda olmuştur. 1950'lerden itibaren artan gecekondu yapılaşmaları, her seçim döneminde gecekonduya yönelik çıkarılan af kanunları bir meşrulaştırma sağlamıştır. Kentlerin peyderpey çarpıklığa doğru gitmesine göz yumulmuştur. Gecekondu piyasası olarak da bilinen barınmadan çok konutun ticarileşmesinin önü açılmıştır (Ataöv & Osmay, 2007, s. 65). Bu bağlamda 1980'lerde yapılması gereken iki husus ortaya çıkmıştır. Birincisi 60'larda ve 70'lerde çarpıklığa yol açan gecekonduyun düzenlenmesi ve engellenmesine yönelik eylemlerin gerçekleşmesi olmuştur. İkinci husus ise 24 Ocak Kararları ile sermaye serbestliğinin sağlanması aynı zamanda küresel olana uyumun gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Eşkinat, 2012, s. 161). Bu dönemde küreselleşmenin ilk adımı sayılabilecek haberleşme ve iletişim alt yapıları geliştirilmiştir (Tekeli, 1999, s. 20). Kentlerde ise daha sistemli çalışmaların gerekliliği olarak bu minvalde kentsel mekânın düzenlenmesine ilişkin mevzuat çalışmaları yapılmıştır.

Bu dönem mevzuatlarından ilki 1984 tarihli '3030 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu' olmuştur. Bu kanunun amaç bölümünde büyükşehir belediyelerinin iç hizmeti ve faaliyetlerinin planlı olarak sürekliliğin sağlanması açısından belirli bir sisteme oturtulmasını açıklamıştır¹². Bu kanun ile birlikte belediyelerin kent düzenlemelerinde daha faal olması sağlanmıştır. Zaten neo-liberal modelin arzusu da yerelin güçlenmesi ve sermayenin yerel içerisindeki şahlanışını ortaya çıkarmak olmuştur (Doğan, 2002, s. 158). Bir diğer yasal düzenleme olan '3194 sayılı İmar Kanunu' '3030 Büyükşehir Belediye Kanunundan hemen sonra yürürlüğe giren ve yapılaşmanın çevresel faktörleri de göz önünde bulundurularak '*plan, fen, sağlık teşekküllerini*' uygulamak üzere imarın düzenlenmesi hususunda olmuştur¹³. Bu

¹² Belediyelerin tanımı, idari sınırların belirlenmesi ve yetkilendirilmesi ile ilgili detaylar için bkz; https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc067/kanuntbmmc067/kanuntbmmc06703030.pdf

¹³ Kentsel arazi ve arsanın herhangi bir bölümünde veya tümünde ortaya çıkacak değişiklik veya yapılaşma için bu kanunun referans noktası olduğu belirtilmiştir. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3194.pdf>

kanun ile aynı zamanda belediye bütçelerinde artışa gidilmiştir (Ataöv & Osmay, 2007, s. 65).

Kentsel mekânın üretimi açısından günümüz ile olan bağlantısı da göz önünde bulundurulduğunda en önemli ve etkili kanunun 1984 yılında yürürlüğe giren ‘2985 sayılı Toplu Konut Kanunu’ olduğu görülmektedir. Bu kanun ile kurulan Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı (TOKİ) Türkiye’nin yapılı çevre üretiminde önemli roller üstlenmiştir. Dönemsel bazda yetkileri sınırlandırılmış ya da atıl durumda bırakılsa da 1999 Marmara depremi sonrasında yapılan mevzuat değişiklikleri ile çok daha etkili olmuş ve Türkiye’nin konut ihtiyacını, afet sonrası yapılı çevre üretimi gibi alanlarda etkili olup günümüzde de etkinliğini korumaktadır. Bu bağlamda TOKİ’nin amacı ülkenin konut ihtiyacını karşılamak aynı zamanda yapılı çevre üretiminde sermayeye öncülük etmesi olarak da kabul görmüştür (Eşkinat, 2012, s. 162). Fakat kurulduğu dönemde TOKİ’nin faaliyet sahasını oluşturan alanlar gecekondu çevreleri olmuştur (Bayraktar, 2006, s. 209-210). Bunun için ruhsatsız durumda olan gecekonduların çeşitli gerekçeler ile ruhsatlandırılıp daha sonra kentsel dönüşüme tabi tutulması o dönemde gecekonduyunun meşrulaşmasını daha da ileriye taşımıştır. Bu minvalde ‘2981 sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler’¹⁴ kanunu ile mevzuata aykırı yapıların kapsam ve faaliyetleri tanımlanmıştır. Belirlenen faaliyetlerin plana ve imara uygun gerçekleşmesini sağlamak amacıyla kaçak yapıların imara kazandırılması adına geliştirilen kaçak yapı affi olarak da bilinen 1988 tarihli ‘3414 sayılı yasa’ yürürlüğe konulmuştur (Ataöv & Osmay, 2007, s. 66). Söz konusu kaçak yapıların affına dair bir diğer gözlem ise bir türlü istikrar sağlamayan hükümetlerin, her seçim öncesi vaatlerde bulunması olmuştur. Bu durum aynı zamanda gecekondu piyasasını yani hazine arazisine veya kendi mülkü dışında izinsiz yaptığı konutun seçim öncesi vaatlerde affedilmesini gören kişi veya kişiler, ticari amaçlı gecekondu faaliyetlerini sürdürmüştür (Erman, 2013). Gecekondu afları ile ilgili iki mevzu ortaya çıkmaktadır. Birincisi kentleşmenin gayet plansız bir şekilde çepere doğru yayılması gerçekleşmiştir. Ve bu durum Türkiye kentleşme tarihinde olumsuz olarak ele alınmıştır. İkinci husus ise, her seçim döneminde gecekondu aflarının gerçekleşeceğine inanan bireyler, yaptıkları gecekonduları daha

¹⁴ Bu yasa ile aynı zamanda Türkiye gündeminde uzun seneler boyunca sürekli gündemde olan gecekondu yıkımlarının önünü açmış ve toplumsal hoşnutsuzluk ortaya çıkmıştır. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2981.pdf>

kaliteli ve yaşanabilir yapmışlardır. Öteki türlü (gecekondu yıkımları) daha inşaat halinde olan konutların yıkım tehdidi ile karşı karşıya olması konut sahibinin yaptığı konuta yeterince özen gösteremeyip sermayesini bu konuta yatırım olarak dönüştürmemesine sebep olmaktadır. Ve bunun sonucunda kalitesiz ve sağlıksız konut üretimi gerçekleşmiştir. Fakat afların olması gecekondu olgusunun var olduğu diğer ülkelere oranla Türkiye’de konut üretimi bağlamında biraz daha kaliteli bir üretim gerçekleşmiştir. Bu durum, kentleşme tarihinde olumlu olarak anılmıştır (Erman , 2013).

Sözü edilen kentsel dönüşüm mevzuatlarına ek olarak kentleşme olgusunda tarihsel arka belleğin korunmasını sağlayan düzenlemeler de olmuştur. Bu düzenlemelerin bazıları koruma alanlarını ilgilendirirken bazıları da alanların milli park ilan edilmesiyle ilgili olmuştur. (2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983), (2872 sayılı Çevre Kanunu’, 1983) ve (2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, 1983) alan korumasına yönelik yapılan düzenlemeler olmuştur. (2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 1983) ise Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı bünyesinde doğal yaşamın korunmasına yönelik mevzuat düzenlemeleri olmuştur (Ataöv & Osmay, 2007). 1980’lerden başlayıp neo-liberal politikaların hüküm sürdüğü, toplu konut kanunu ile devletin bizzat kentleşme faktöründe rol aldığı dönemler olmuştur. Buna ek olarak 24 Ocak Kararları ile birlikte sermayenin serbestleşmesi, özel teşebbüslerin de kentleşme sürecinde etkili olduğu görülmektedir. 1990’larda terör olayları gerekçesi ile boşaltılan köylerden kentlere bir nüfus yığılması yaşanmıştır (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2006, s. 60-75). Bu nüfus yığılması özellikle ülkenin doğu ve güneydoğusunda yer alan kentlerinde olmuştur. Bu bağlamda bu süreçte kentsel dönüşüm uygulamalarında güvenlik sebebi ile göç edenlerin kente yığılmaları göz önünde bulundurulmuştur (Ataöv & Osmay, 2007; Şenyapılı T. , 2006).

1980-2000 dönemi ele alındığında sonraki süreci en fazla etkileyen karar veya durumlara değinildiğinde 24 Ocak Kararlarının ve 17 Ağustos Gölçük Depreminin yeri önemli olmuştur. İthal ikameci anlayışın terki ile neo-liberal politikaların geliştirilmesi Türkiye’nin ekonomik hayatında olduğu gibi kentsel alanında da büyük hareketler yaratmıştır. 1999 depremi ile ise, şimdiye kadar yürütülen kentleşme politikalarının özellikle Marmara bölgesinde eksiklikler

barındırdığı görülmüştür. Nitekim depremden sonraki süreçte alınan kararlar ve uygulanan kentsel dönüşüm projelerinde depremin etkisi görülmektedir. 1999 Gölcük (İzmit) Depreminin yarattığı can ve mal kaybına ek olarak ülkenin içerisinde bulunduğu krizin derinleşmesi, ilerleyen süreçlerde hem yeni kentsel politikaların alınmasında hem de günümüze (2019'a) değin uzanan ülke siyasetinin belirleyici etkileri olmuştur.

3.2.5 Kentin Ticarileşmesi (2000 ve Sonrası)

Osmanlının son dönemlerinden başlayarak cumhuriyetin ilk yıllarından 1980'lere kadar gerek mali politikalarda gerek kentleşme alanında devletin yani kamunun ağırlığı oldukça ön planda olmuştur. 24 Ocak Kararları ve sonrası dönemde ise devletin piyasaya müdahalesi azaltılmaya çalışılmıştır. Hem 2000 yılına doğru ilerlerken hem de 2000'li yılların başında kısa süre içerisinde Türkiye'nin ekonomik ve siyasi yapısını belirleyen üç büyük kriz ile karşılaşmıştır. 5 Nisan 1994 krizi, Kasım 2000 krizi ve Şubat 2001 krizi ile ülke her anlamda bir yıpranma yaşamıştır (Kol & Karaçor, 2012). Bu krizlerin etkileri sürerken iki ekonomik kriz süreci arasında da 17 Ağustos 1999 depremi yaşanmıştır.

17 Ağustos 1999 depreminden sonra kentsel alanda var olan eksikliklerin faturasını hem can kaybıyla hem de mal kaybıyla ödenmesi, kentleşme alanında planlama ve sürdürülebilirliğin önemi daha iyi anlaşılmıştır (Yenice, 2014, s. 83). Depremin yaraları sarılmaya çalışılırken kötü olan ekonomik durum, 2001 krizi ile daha da kötüleşmiştir. 57. Hükümetin son yılında ekonomiden sorumlu devlet bakanı olarak görev yapan Kemal Derviş öncülüğünde '2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş' programı ile krizlerin bu etkileri bertaraf edilmeye çalışılmıştır (Kol & Karaçor, 2012, s. 387). Güçlü ekonomiye geçiş programının temel mantığı devleti daha da geri plana iterek zarar yapmasını engellemek olmuştur. Yani özelleştirmeleri yaygınlaştırarak devlet hazinesine sıcak para akışını sağlamak olmuştur. Bunun yanı sıra Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) desteği ile yeni hamleler yapılmıştır. Krizden kurtuluş olarak lanse edilen bu ekonomi programı ilk dönemlerinde sürdürülebilir kalkınma, bankacılığı canlandırma ve kamu borçlarına yönelik eğilim göstermiştir (Temel, 2001, s. 560-562). 2002 genel seçimlerinde tek başına iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) gerek bu ekonomi programını revize ederek özelleştirmelerin yaygınlaştırılması gerek krizden kurtulma yolu olarak 'yapılı çevre' üretimine yönelik hamleler geliştirmiştir. Zaten AKP programını kentleşme

faaliyetlerine dayalı olarak 'inşaat' üzerine geliştirmiştir (Koylan , 2018, s. 51). AKP'nin bu hamleleri krizin ötelenmesi adına kent teorilerinden 'sermaye birikimine' dayalı eğilime karşılık gelecek şekilde oluştuğu görülmektedir. Harvey (2019) krizden kurtulma olarak tanımladığı sermaye çevrimlerinin, yapılı çevre üretimi ve yatırımı olarak ele aldığı sermayenin ikinci çevrimi perspektifinde gelişme göstermektedir.

2000 yılı sonrası ve özellikle 2002 yılı ile birlikte Türkiye'de kentleşme boyut değiştirmiştir. Gerek 'Avrupa Birliği Uyum Paketleri' gerek önceki dönemlerde kentleşme kapsamında ele alınan kentsel dönüşüm projeleri ve uygulamaların yasalarda yer almasıyla birlikte salt fiziki mekânın değişimi değil toplumsal katılımçılık ve demokrasi söylemleri ortaya çıkmıştır (Ataöv & Osmay, 2007, s. 67). Bu minvalde yapılan yasal düzenlemelerde kentsel dönüşüm gerekçelerinde toplumsal talep göz önünde bulundurulmuştur. 2004'te '5216 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin yönetimi Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkındaki Kanun' da belirtilen 7. maddenin c bendinde kentsel alanın imarı ve ruhsatlandırılması şu şekilde ifade edilmiştir;

Kanunlarla büyükşehir belediyesine verilmiş görev ve hizmetlerin gerektirdiği proje, yapım, bakım ve onarım işleriyle ilgili her ölçekteki imar plânlarını, parselasyon plânlarını ve her türlü imar uygulamasını yapmak ve ruhsatlandırmak, 20.7.1966 tarihli ve 775 sayılı Gecekondu Kanununda belediyelere verilen yetkileri kullanmak.'

Bu madde ile yerellik ilkesinin ön plana çıkartıldığı ve imar uygulamalarında, imarın yapılacak alanda yaşayanların katılımı sağlanmak istenmiştir. Kentsel alanın üretiminde belediyelerin daha çok söz hakkı elde edildiği görülmektedir. Bu yasal düzenlemenin hemen ardından Toplu Konut İdaresinin hareket alanını ve uygulamalarını genişletecek olan (5273 sayılı Arsa Ofisi kanunu ve Toplu Konut Kanununda Değişiklik Yapılması ile Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünün Kaldırılması Hakkında Kanun, 2004) düzenlemesi yapılmıştır. Bu kanun ile Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünün 'döner sermaye işletmesi Karayolları Genel Müdürlüğüne, hizmet binaları ve diğer taşınmazları Bayındırlık ve İskan Bakanlığına geriye kalan diğer hak ve yükümlülüklerin Toplu Konut İdaresine devri'(mad.2) gerçekleşmiştir. 2985 sayılı kanun ile kurulan Toplu Konut İdaresinin kentsel yapılı çevre üretimindeki

rolü Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünün kaldırılması ile daha da artmıştır. Toplu Konut İdaresinin etkinliğini artırmak için yerel belediyeler ile işbirliği olanağı geliştirilmiştir (Gülhan, 2017). Bu etkinliğin artırılması aynı zamanda yerel yönetimlerin etkinliklerinin artırılması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda belediyenin görev ve sorumluluklarının düzenlendiği bir başka kanun olan ‘5393 sayılı Belediyeler Kanunu’ ile kentsel yapılı çevre üretiminde ki etkinliği daha da artırılmıştır (Yenice, 2014, s. 84). Bu kanunla aynı zamanda 69. madde ile belediye yetkileri tekrar tanımlanıp kentsel dönüşümün önünü açılmıştır. Buna göre belediye ‘... konu, toplu konut yapmak, satmak kiralamak ve bu amaçlarla arazi satın almak, kamulaştırma yapmak... Bankalar ile iş birliği yapmak gerektiğinde onlarla ortak projeler gerçekleştirmek yetkisine sahiptir’. Öte yandan ‘5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu’ (2004) yasal düzenleme ile kentsel dönüşüm yasal boyutta yaygınlık kazanmış ve kentsel dönüşümün gerekçeleri açıklanmıştır. Yasanın birinci maddesinde kentin ‘yaşam kalitesinin’ artırılması ve ‘güzelleştirilmesi’ tanımlamaları, Türkiye’nin kentleşme serüveninin ihtiyaç temelinde başlayıp kalitenin artırılmasına evirilen tarihsel arka planını göstermektedir.

Yerel yönetimler dışında merkezi hükümetin ‘Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu Tasarısı ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm ile İçişleri Komisyonları Raporları’ kentsel dönüşümün gerekçesini şu şekilde ele almıştır;

Hızla gelişen kentleşme süreci ülkemizin önemli sorunlarının başında gelmektedir. Bu süreç özellikle kentlerimizin merkez bölgelerindeki eski kent dokularının ve korunması gerekli kültürel mirasın olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Kültürel mirasın yoğun olarak bulunduğu alanlar, gerek eskimleri ve bakımsız kalmaları, gerekse yoğun olarak denetimsiz bir şekilde iskan edilmeleri ve kullanılmaları nedeniyle toplumun can ve mal güvenliğini tehdit eder duruma gelmiştir. Bu bölgelerde güvenliğin sağlanması özellikle gelişen şehirlerimizde büyük problem teşkil etmektedir.¹⁵

Bu gerekçeye dayalı olarak ‘5366 sayılı Yıpranan Kent Dokularının Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun’ (2005) düzenlemesi

¹⁵ <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c087/tbmm22087111ss0911.pdf>

yapılmıştır. Bu kanun ile yıpranan alanlarının yenilenmesi ve kültürel değer olarak muhafazası düzenlenmiştir.

2010 yılına gelindiğinde sekiz senelik AKP iktidarı kentsel yapılı çevre üretiminde verimliliği ve devamlılığı sağlamak adına çeşitli faaliyetler yürütmüştür. ‘7 Mayıs 2008’de hazırlık toplantıları ile başlayıp 4-7 Mayıs 2009’da genel kurul ile tamamlanan kentleşme Şûrası en kapsamlı çalışma olmuştur. Kentleşme Şûrası sonuç bildirgesine göre (2010);

Bayındırlık ve İskân bakanlığı yerleşme-şehirleşme, yapılaşma, planlama-uygulama, altyapı, imar ve afetlere hazırlık konularında mevcut yasalarla sahip olduğu sorumluluk, kurumsal deneyim ve bilinçle, kamu hizmetlerinde ülkemizin ve kentlerimizin imarına yönelik çalışmalarına devam etmektedir.’

Şûranın sonuç bildirgesinde yer alan bu söylemle aynı zamanda kentsel gelişimin büyütülmesi hususu açıklanmaktadır. Şûra’da alınan kararların uygulanması amacıyla ‘Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (2010-2023)’¹⁶ (KENTGES) yayınlanmıştır. Bu eylem metninde mevcut durumun analizi ve sürdürülebilir kentleşme faaliyetleri hususunda kararlar yer almaktadır (Keleş, 2015, s. 308). Aynı zamanda metin oluşturulurken AB üye ülkelerin mekânsal gelişim için üzerinde uzlaştıkları ‘Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi’ (ESDP) göz önünde bulundurulmuştur. KENTGES kapsamında 10 farklı komisyona başvurulmuştur. Bu komisyonlar (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2010);

- 1- *Mekânsal Planlama Sistemi ve Kurumsal Yapılanma*
- 2- *Kentsel Teknik Altyapı ve Ulaşım*
- 3- *Kentsel Dönüşüm, Konut ve Arsa Politikaları*
- 4- *Afetlere Hazırlık ve Kentsel Risk Yönetimi*
- 5- *Kentsel Miras, Mekân Kalitesi ve Kentsel Tasarım*
- 6- *İklim Değişikliği, Doğal Kaynaklar, Ekolojik Denge, Enerji Verimliliği ve Kentleşme*
- 7- *Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar*
- 8- *Bölgesel Eşitsizlik, Yerel Kalkınma ve Rekabet Edebilir Bölgeler/Kentler*
- 9- *Kentlilik Bilinci, Kültür ve Eğitim*
- 10- *Yerel Yönetimler, Katılımcılık ve Kentsel Yönetim*

¹⁶ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/11/20101104-13.htm>

Bu komisyonlar cumhuriyet döneminden başlayıp 2000 yılından sonrasına uzanan süreçte yapılmış tüm çalışmaların analizine de dayanmaktadır. Kentsel dönüşümün salt fiziksel boyutunu değil aynı zamanda toplumsal, kültür ve tarihsel yönünden de ele alınmıştır. Yine KENTGES metninde geçmişte karşılaşılan sorunlar üzerinde tahliller yapılmış ve yeni olgu olarak nitelenen (KENTGES, 2010, s.8-9); *iklim değişikliği, kentsel dönüşüm, sürdürülebilir kent formu ve enerji verimliliği* olguları açıklanmaya çalışılmıştır. Fakat kentsel dönüşüm olgusunun ‘yeni’ olarak ele alınması oldukça ilginç olmuştur. Geçmişten günümüze yaşanan kentsel dönüşüm faaliyetlerine rağmen kentsel dönüşümün 2010 yılında yayımlanan (KENTGES) metninde yeni olarak değerlendirilmesi amaç ve kapsamı üzerinde analiz gerektirmiştir.

Kentsel dönüşümün yeni olgu olarak ele alınmasını sağlayan durum, Türkiye kentleşme tarihinde ilk defa bir metinde kentsel dönüşüm kapsamında *sosyal adalet ve gelişim, sosyal bütünleşme* (KENTGES, 2010, s.9) gibi toplumsal etkinin ağır olduğu hususlar göz önünde bulundurulmuştur. Aynı zamanda bu durum yürütülmekte olan bu tez çalışmasının da gerekçesini ön plana çıkartmaktadır. Bu tezin amaç bölümünde üzerinde durulan ‘mekânsal dönüşümün toplumsal etkileri’ teması KENTGES’in bu yaklaşımı ile daha fazla geçerlilik kazanmaktadır. Yine Harvey’in (2003) ‘Sosyal Adalet ve Şehir’ kitabı da bu hususta ön plana çıkmaktadır.

KENTGES eylem planı metninden on üç ay sonra ‘6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunun’ (2012) yürürlüğe girmesi KENTGES eylem planını uygulamada kolaylıklar sağlamıştır. Öte yandan kentsel dönüşüm olgusunun tümünden bu yasaya dayandırılması ise kentsel dönüşüm uygulamalarını bağlamından koparmıştır (Keleş, 2015, s. 413-415). Aynı şekilde kanunda görev ve sorumluluğun merkezileşmesi daha önce belediyelerin görev ve sorumluluklarının belirlendiği yasalarda ön plana çıkartılan katılımcılık ve demokratik söylem bu yasa ile birlikte ortadan kaldırılmıştır. Kanununda afet ve risk ile kast edilen riskli alan ve riskli yapı olduğu belirlenmiştir. Riskli alan, *zemin yapısı veya üzerindeki yapılaşma sebebiyle can ve mal kaybına yol açma riski taşıyan yer* olarak tanımlanmıştır (6306 sayılı Kanunun 2. maddenin f bendi). Aynı maddenin g bendine göre riskli yapı ise, ‘riskli alan içinde veya dışında olup ekonomik ömrünü tamamlamış olan ya da yıkılma veya ağır hasar görme riski taşıdığı’ ortaya çıkmış yapılardan söz etmektedir. Fakat riskin genel muhtevassından ileriye gidilmemiştir.

Detaylı olarak hangi şartlar altında yapılması gerekeni açıklamadığı için istismara açıktır. Bu yanıyla kentsel arazinin mevcut değerinde ortaya çıkan artışın dağıtımı halkın aleyhinde gerçekleşmiştir. Kentsel dönüşüm sonrasında değerlendirilen kentsel alanın gelirinin paylaşımında problem ortaya çıktığı için rantın, bu kanun ile yaygınlaştığı görülmektedir.

Tüm bu yasal düzenlemelerin sonucunda, bu dönemde (2000-2012) kentsel gelişme hızlanmış ve konut üretimi talebin çok üstünde gerçekleşmiştir (Ataöv & Osmay, 2007). Bu kentsel gelişimi ve konut üretiminde yerel yönetimlerin etkin rol oynaması olumlu olarak değerlendirilen yönlerinin yanında olumsuz yönlerinin de olduğunu göstermektedir. 2000 sonrası demokrasi ve katılımcılığın kentsel alan üretiminde ön plana çıkması ve ihtiyaca dayalı üretimin sağlıklı gerçekleşmesi adına yerel yönetimler önemli bir konumda olmuştur. Fakat kentsel alan içerisinde arazilerin ve konutların yerel yönetimler tarafından değerlendirilmesi, merkezi hükümetin denetiminden uzak olmasına bağlı olarak bir takım problemleri beraberinde getirmiştir. Kentsel alanda rantın ortaya çıkmasında yerel yönetimlerin denetimden uzak olması veya denetim var ise yetersiz kalması da etkili olmuştur. Öte yandan kentsel dönüşümün gelişimi süresince uygulandığı alanlarda her zaman irili ufaklı yerinden edilmeler olmuştur. Bu bağlamda kentsel dönüşümün toplumsal yansımalarının en net biçimde görüldüğü iki olgu ortaya çıkmaktadır. Birincisi ekonomik boyutun ön planda olduğu rant olgusu, ikincisi kentsel dönüşüm esnasında yenilenen, yeniden üretilen, sağlıklılaştırılan, korunması sağlanan alanlarda yaşayanların uygulama esnasında veya sonrasında yerinden edilmeleri olmuştur. Uygulama esnasında, uygulamanın gerçekleşmesi için mecburi olarak buldukları mekândan (konut, dükkân vs) başka bir mekâna gitmişlerdir. Proje sonrası ise, yeniden üretilen veya yenilenen alanın ortaya çıkardığı maliyeti karşılayamayıp buldukları yerden ayrılmak zorunda kalmışlardır (Akalin, 2016). Kentsel dönüşüm projelerinin toplum nezdinde en şiddetli şekilde hissedilmesi yerinden edilme süreci ve rant ile olmuştur. Bu durumun sonucunda mekânın ve toplumun değişen sureti olarak 'soylulaştırma' kavramı ortaya çıkmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Gaziantep kenti, yaklaşık 65 km²'lik bir alan ve Fırat Nehrinin kolları arasında yer alan Sacır (Allaben Deresi) Çayı boyunca üzerinde bir kale bulunan kaya kütesinin kenarında ve çevresi alçak tepelerin bulunduğu bir düz alanda kurulmuştur. Kurulduğu dönemden günümüze kadar hareketli bir ekonomik arka planı olmuştur. İlk dönemlerinde tarımsal ve ticari faaliyetlerin yoğunluğu, cumhuriyet ile birlikte ön plana çıkan tekstil imalatına dayalı sanayileşme hamleleri kentin ekonomik anlamda zenginleşip bölgesel düzeyde göç almasına neden olmuştur (Ulusoy & Turan, 2016). Özellikle 1960'lı yıllar itibariyle çevre kentlerden (Adıyaman, Kahramanmaraş, Şanlıurfa ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun diğer illeri) yoğun göç almıştır. Kente gelen göç dalgalarının ekonomik kökenli olması hasebiyle emeğin birikmesine ve buna bağlı olarak kentleşmenin hızlanmasını sağlamıştır (Güneş & Adaş, 2011). Dolayısıyla Gaziantep'in 1950 ile 1990 yılları arasında Merkezi İş Alanı fonksiyonunu üstlenen kentsel bölgenin etrafında oluşan mahalleler bu yoğun göç zamanına denk gelmektedir (Şekil 2). Kentin merkezi alanının çevresinde şekillenmeye başlayan mekandaki değişim kendisini kentin çeperinde batı ve güneybatı yönünde planlı şekilde gösterirken diğer yönlerde yoğun göç baskısı nedeniyle plansız bir şekilde gelişme göstermiştir.

Gaziantep'in (Büyükşehir Belediye sınırlarında) 2018 yılı itibariyle TÜİK veri tabanından alınan nüfusu 2.028.563 kişidir (TÜİK, 2019). Gaziantep'e bağlı 9 ilçe 782 mahalle bulunmaktadır. Bu ilçelerden 906.043 nüfusıyla en büyük ilçe konumunda olan Şahinbey İlçe Belediyesidir. Nuri Pazarbaşı Mahallesi Şahinbey İlçesine bağlı bir mahalledir. 2018 yılı adrese dayalı nüfus kaydına göre 5.502 kişi olup bir önceki yıla göre nüfusu %14,1 azalmıştır. Kentin 1950-1990 yılları arasında MİA alanı durumunda olan bölgesinin güneybatısına çok yakın konumda kurulan

Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nin kuzeyinde Sakarya Mahallesi, güneyinde Kıbrıs Mahallesi, doğusunda Kurbanbaba Mahallesi ve batısında Cemal Gürsel Mahallesi yer almaktadır (Şekil 2). Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nde kentsel dönüşümün başlangıç tarihi olan 2011 yılı ile kentsel dönüşümün çeşitli etaplarının tamamlandığı 2018 yılları arasındaki nüfus değişimi Tablo 1'de gösterilmiştir. Aynı zamanda Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nde 2011 yılındaki 0-14 yaş grubunu oluşturan çocuk nüfus arasındaki değişim de gösterilmiştir. Özellikle bu yaş grubunun ele alınmasında önemli olan faktör; saha araştırması yapılırken toplumsal dönüşüm ile birlikte değişen aile yapıları arasındaki farkı ortaya çıkartmaktır. Bir bölgede toplumsal dinamikler göz önünde tutulduğunda doğurganlık, ölüm, hastalık gibi faktörlerin toplumun içyapısı hakkında ipuçları verdiği bilinmektedir. Bu amaçla TÜİK 2018 verileri göz önüne alıp Nuri Pazarbaşı mahallesi'ndeki nüfus hareketliliğine bakıldığında yerinden edilme boyutunun yanı sıra doğum oranının düşmesinin toplumsal dönüşüm hakkında işaretler verildiği görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nde 2011 ile 2018 yılları arasındaki nüfus değişimi

Yıl	Toplam Nüfus	0-14 Yaş Nüfus	Gaziantep nüfusuna oranı (%)
2011	7.137	2.637	2,7
2018	5.502	1.642	3,3
Fark	1.635	995	1,6

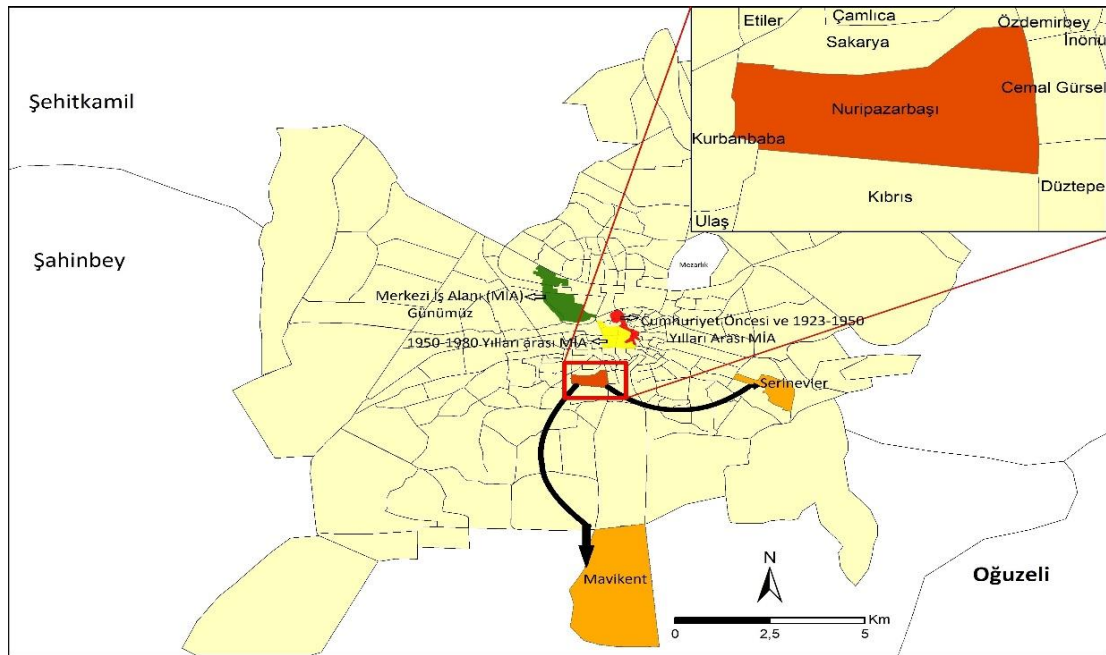
Kaynak: TÜİK, 2018

Nuri Pazarbaşı Mahallesi 1960'lı yıllardan sonra Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerinden gelen göç ile birlikte günümüz mahalle formunu oluşturmuştur. Hem saha çalışmasında elde edilen veriler hem de gözlemler neticesinde Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nde yaşayanların büyük çoğunluğu fabrikada çalışan işçilerdir. Ortalama aylık gelirleri asgari ücret düzeyinde olup yoksulluğun gözle görülebildiği bir gecekondu mahallesidir. Mahallede yaşayan bireylerin büyük çoğunluğu Kürt vatandaşlardan oluşmaktadır. Fakat mahalleli ile yapılan görüşmelerde mahallede Kürtçe konuşanların oranı düşük olup 60 yaş ve üstü kişilerin Kürtçe konuştuğu dile getirilmiştir. Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nde çalışan bir işte çalışan kişilerin büyük çoğunluğu erkek olmakla birlikte kadınlarında iş yaşamına girme çabaları olduğu gözlemlenmiştir. Kadınların mevsimlik olarak fıstık kırma, salça yapma gibi ev tipi üretim faaliyetlerinde bulunarak ev ekonomisine katkı yaptığı görülmektedir. Mahallede erillik gözle görünür biçimde yer edinmiştir ve kadın kimliği arka planda

görünmez kılınmıştır. Mahallede bir dayanışmanın olduğu ve dışardan mahalleye gelen bireylerin kolayca adaptasyon yaşayamayacağı bir sosyal ilişkiler ağı mevcuttur. Özellikle mahalle adına alınacak kararların büyük çoğunluğu mahallenin doğu tarafında yer alan kahvehanede alındığı ve bu kahvenin müdavimleri çoğunlukla fabrika işçiliğinden emekli olmuş 60 yaş üstü bireylerdir.

Neden Nuri Pazarbaşı Mahallesi kentsel dönüşüm gerçekleşmiştir – belediye neden burayı seçmiştir- sorusu üzerine durulduğunda birkaç farklı dinamiğin rol oynadığını söylenebilir. Öncelikle Gaziantep kent merkezine olan yakınlığından dolayı gecekondu alanının temizlenmesi ve planlı bir şekilde konut yapımının gerçekleşmesi birinci hedef olduğu görülmektedir. Öte yandan yerel yönetim yetkililerinin aktarımına göre madde bağımlılığı ve suç oranının yüksekliği fiziksel mekânın yenilenmesine gerekçe oluşturmuştur. Mahallelinin kentsel dönüşüme bakışı ise, belediyenin çoğu imar izni olmayan konutlardan kâr elde etmek istemesi ile ilgili olduğu yönündedir.

Şekil 2: Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nin Gaziantep'teki Konumu ve Yerinden Edilenlerin Yoğunlaştığı Mahalleler



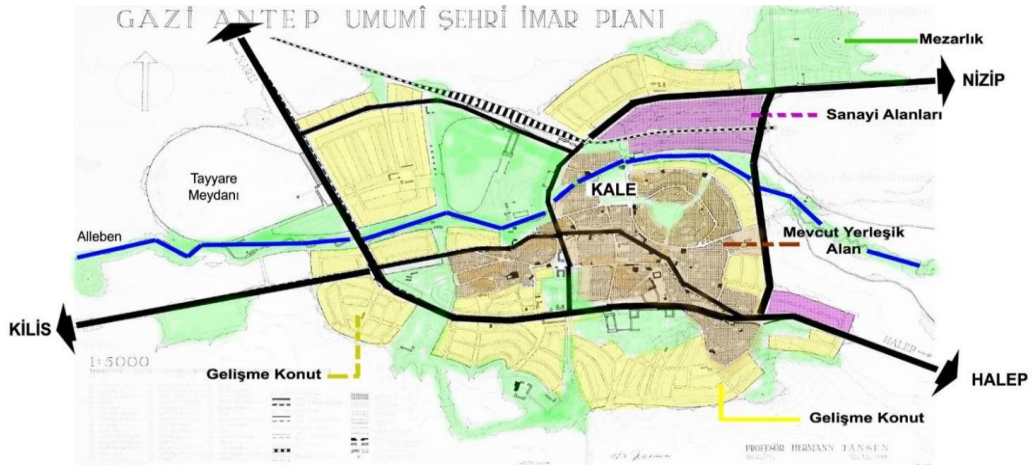
Yukarıdaki harita, Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nin Gaziantep Büyükşehir Belediyesi sınırlarında ki konumunu gösterirken aynı zamanda çalışmanın üzerinde çokça durduğu yerinden edilmelerin güzergâhını belirlemesi açısından önemli olmaktadır (Şekil 2). Öte yandan cumhuriyet dönemi ve günümüz kent merkezini belirlerken Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nde neden kentsel dönüşüm uygulandı sorusuna

da cevap vermektedir. Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nin MİA'ya yakın oluşu ve kentsel arazinin değerlendirilmesi sonucunda yeni üretim biçimleri ile kent formunun tasarımını kentsel dönüşüm projeleri boyutunda gerçekleştirdiği görülmektedir.

4.1 NURİ PAZARBAŞI MAHALLESİ

Gaziantep'in imar planına (Şekil 2 ve 3) bakıldığında kentsel gelişimi Türkiye kentleşme serüvenine paralellik gösterdiği görülmektedir. Türkiye'nin erken cumhuriyet dönemlerinde (1923-1950) ortaya konulan sanayi hamleleri ve tarımsal faaliyetler kentlerin şekillenmesinde etkili olmuştur. Gaziantep sahip olduğu konum itibarıyla hem Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunda bulunan iller ile hem de doğu sınırında bulunan ülkeler ile ilişkileri yoğun olmuştur. Bu durum Gaziantep'in erken dönemlerden itibaren göç almasına neden olmuştur. Bunun yanında Mersin, İskenderun gibi Akdeniz'e limanı olan kentlerin hinterlandında yer aldığı için Suriye ve Irak'tan gelen ticari malların transferini de gerçekleştirmektedir. Bu fonksiyonlara sahip olan Gaziantep'in sanayi, ticaret ve nüfusa bağlı olarak şekillenmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu bağlamda Gaziantep, kent planlamasının yapıldığı erken cumhuriyet dönemindeki birkaç şehirden biridir. Gaziantep için ilk kapsamlı imar planının yapıldığı 1938 yılında nüfusun 50.000 dolayında olması, yapılan imar planının çerçevesini daraltmış fakat nüfus artışı göz önünde bulundurularak ileriki yıllar için bir altlık konumunda olmuştur. Gaziantep için ilk imar planını yapan Herman Jansen aynı zamanda Ankara, Mersin, Adana'nın da içinde olduğu başka kentler içinde planlar yapmıştır. Gaziantep için yaptığı plan (Şekil 3) erken cumhuriyet döneminin politikalarına uygun olarak sanayi bölgeleri ve konut bölgesi ayrımına gidilerek çizilmiştir.

Şekil 3:1938 Gaziantep İmar Planı

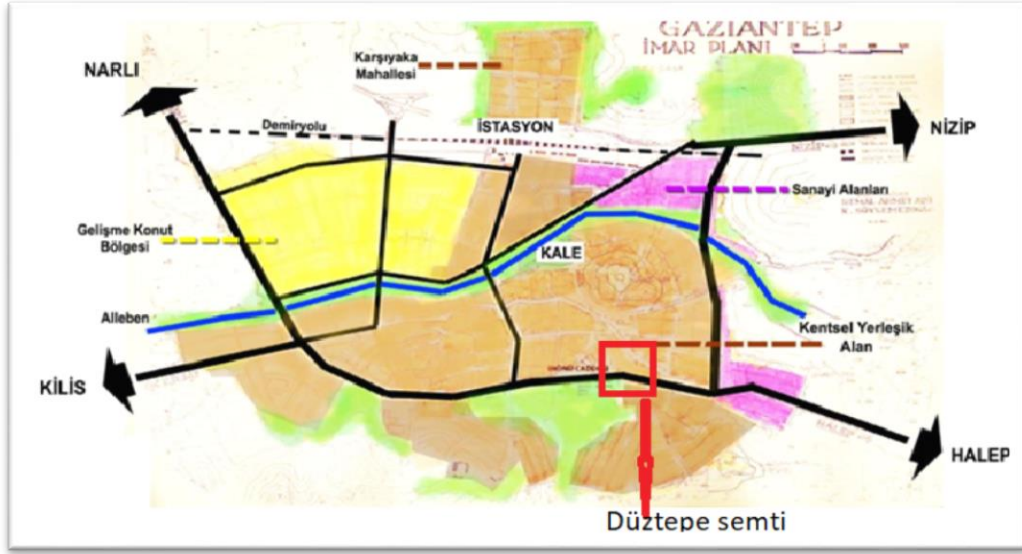


Kaynak: Yenice & Yenice, 2018, s. 555

Bu plan içerisinde gelişme gösteren Gaziantep tek merkezli kent konumunda olup yoğunluğun merkezde olmasıyla beraber konut alanlarının merkezi bölgenin etrafında gelişme gösterdiği görülmektedir. Bu imar planı istisnai bölgelere sahip olmakla beraber Chicago Okulu yaklaşımlarından Kentsel Ekolojik Kuramın alt yapısını oluşturan 'Ortak Özekli Çember' (Park & Burgess, 1970, s. 51) çerçevesi ile uyumluluk göstermektedir. 1938'de çizilen bu planın uygulanması 2. Dünya Savaşı nedeniyle gelişimi çok yavaş gerçekleşmiştir. Ve bu imar planında bu çalışmanın araştırma alanını oluşturan Nuri Pazarbaşı Mahallesi henüz ortaya çıkmamıştır. Daha çok ticaretin yoğun olduğu Antep Kalesi etrafında kümelenen mahalleler günümüz ölçeğinde düşünüldüğünde çok küçük kalmaktadır.

1955 yılına gelindiğinde Türkiye genelinde kendini göstermeye başlayan kırdan kente göç, Gaziantep'in çevresine göre sahip olduğu konum itibarıyla kır için çekici bir kent konumunda olmuştur. İlk imar planının artan nüfus ve artan sanayi yoğunluğu karşısında yetersiz kalması ile beraber yeni bir plana ihtiyaç duyulmuştur. İlk imar planına sadık kalınarak 1955'te Kemal Ahmet Aru ve Hamit Kemal Söylemezoğlu tarafından yeni bir imar planı yapılmıştır (Şekil 3).

Şekil 4: 1955 Tarihli Gaziantep İmar Planı



Kaynak: Yenice & Yenice, 2018, s. 556

Bu plan ile birlikte kent tasarımı büyük oranda kent gelişim yönü ile paralellik gösterecek şekilde ortaya konulmak istenmiştir. Kent planlaması yapılırken mevcut kent dağılımı göz önünde bulundurulmuştur. Bu durumda Chicago Okulunun *yaşam ağı* dediği ve kente yerleşenlerin akrabalık, ekonomik durum ve kent algılanmasının benzer olduğu kesimlerin bir arada bulunma isteği manasını taşıyan yapı ile uyuşmaktadır (Sertar, 2013). Gaziantep'in ikinci kapsamlı planlamasının bu şekilde çizilmesinin sebebi de göç ile gelen kişilerin merkez etrafında kümelenmesi ile olmuştur. Gecekondu yapılaşmasının başlangıcı sayılan 1950'ler, kentin gelişim yönünü de belirlemiştir. Bu imar planı ile birlikte Düztepe semtine eklenen yeni konut alanları çarpık kentleşmenin başlangıcını oluşturmuştur. Bu çalışmanın saha araştırmasını oluşturan Nuri Pazarbaşı Mahallesi bu imar planında görünür olmaya başlamıştır. Nuri Pazarbaşı Mahallesi Düztepe semti kapsamında kaldığı için halk arasında Düztepe olarak anılmaktadır. O yörede bulunan mahalle isimleri pek kullanılmamaktadır, sadece resmi işlerde mahalle isimleri kullanılmıştır. Zaten yapılan saha görüşmelerinde de görüşmecilerin çoğu Nuri Pazarbaşı Mahallesini Düztepe olarak belirtmiştir. Bunun sebebi ise, Nuri Pazarbaşı Mahallesi dâhil birçok mahallenin Düztepe bölgesinde kurulmasıdır. İdari sınırlar çizildikten ve farklı mahallelerin kurulmasından sonra da o bölgede yaşayanlar için tüm o mahalleler Düztepe olarak kalmaya devam etmiştir.

4.1.1 Nuri Pazarbaşı Mahallesi Kentsel Dönüşümüne Giderken

Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde ikamet eden toplam 32 kişiyle görüşme gerçekleştirilerek Harvey'in 2. Sermaye çevrimi ile ortaya çıkan mekânsal dönüşümü ve Bourdiue'nun Habitus kuramsal çerçevelerinin temelinde analizler yapılarak çözümlene gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde halen ikamet eden (gecekondu tarzı evlerde yaşayanlar, daha önce mahallede ikamet edip sonrasında Çamlıca konutlarına¹⁷ taşınanlar ve daha önce başka bir bölgede yaşayıp kentsel dönüşüm sonrası Çamlıca konutlarına taşınan bireyler) bireyler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bulgular bölümü bu sahada elde edilen bilgi, bulgu, gözlem ve yorumlara dayanmaktadır. Bu kapsamda görüşme yapılan görüşmecilerin sosyo-demografik özellikleri gösterilmiştir.

Tablo 2:Görüşmeci Profili

Saha Araştırmasında Mülakatların Yapıldığı Görüşmeci Profili						
Görüşmeci	Yaş	Gelir (TL)	Cinsiyet	Görüşme Tarihi	İkametgâh	Eğitim Durumu
G. 1	34	1.000-2.500	E	04.01.2019	Mahalle	İlkokul
G. 2	57	1.000-2.500	E	04.01.2019	Mahalle	İlkokul
G. 3	43	1.000-2.500	E	04.01.2019	Mahalle	Lise
G. 4	56	0-1.000	K	05.01.2019	Mahalle	Hiç okula gitmemiş
G. 5	44	1.000-2.500	E	05.01.2019	Çamlıca Konutları	Lise
G. 6	32	1.000-2.500	E	05.01.2019	Mahalle	İlkokul
G. 7	25	1.000-2.500	E	05.01.2019	Mahalle	Lise
G. 8	21	2.500-4.500	E	07.01.2019	Çamlıca Konutları	Üniversite
G. 9	37	2.500-4.500	K	07.01.2019	Çamlıca Konutları	Üniversite
G. 10	34	2.500-4.500	E	07.01.2019	Çamlıca Konutları	Lise
G. 11	58	2.500-4.500	K	12.01.2019	Çamlıca Konutları	Üniversite
G. 12	62	2.500-4.500	E	13.01.2019	Çamlıca Konutları	Üniversite
G. 13	43	1.000-2.500	E	02.04.2019	Mahalle	İlkokul
G. 14	40	2.500-4.500	K	02.04.2019	Çamlıca Konutları	Lise
G. 15	20	1.000-2.500	E	02.04.2019	Mahalle	İlkokul
G. 16	34	1.000-2.500	E	04.04.2019	Mahalle	İlkokul
G. 17	27	2.500-4.500	E	04.04.2019	Çamlıca Konutları	Üniversite
G. 18	47	1.000-2.500	E	05.04.2019	Mahalle	İlkokul
G. 19	19	2.500-4.500	K	05.04.2019	Çamlıca Konutları	Üniversite
G. 20	46	1.000-2.500	K	05.04.2019	Mahalle	Lise
G. 21	29	1.000-2.500	E	05.04.2019	Çamlıca Konutları	Lise

¹⁷ Çamlıca Konutları, Şahinbey Belediyesinin Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde gerçekleştirdiği kentsel dönüşüm ile yapılan konutlardır. Çalışmanın ileriki sayfalarında da söz edilen konutlar mahalledeki Çamlıca Konutlarına atıftır.

G. 22	36	1.000-2.500	K	07.04.2019	Mahalle	İlkokul
G. 23	31	0-1.000	K	07.04.2019	Mahalle	İlkokul
G. 24	51	1.000-2.500	E	07.04.2019	Mahalle	İlkokul
G. 25	40	2.500-4.500	E	13.05.2019	Çamlıca Konutları	Üniversite
G. 26	35	2.500-4.500	E	13.05.2019	Çamlıca Konutları	Üniversite
G. 27	39	0-1.000	K	13.05.2019	Mahalle	İlkokul
G. 28	45	1.000-2.500	K	14.05.2019	Mahalle	İlkokul
G. 29	63	1.000-2.500	E	14.05.2019	Çamlıca Konutları	Lise
G. 30	50	0-1.000	K	14.05.2019	Mahalle	Hiç okula gitmemiş
G. 31	32	1.000-2.500	E	17.05.2019	Çamlıca Konutları	İlkokul
G. 32	27	1.000-2.500	E	17.05.2019	Çamlıca Konutları	İlkokul

Buna göre mahallede (Çamlıca konutları hariç) yaşayanların ortalama aylık geliri 1000-2500 TL arasında değişmekte ve genel olarak fabrikada işçi olduklarını dile getirmişlerdir. Eğitim durumuna bakıldığında çoğunluğu ortaokul ve lise mezunudur. Ortalama 30-50 yıl arası Nuri Pazarbaşı Mahallesinde ikamet etmektedirler. Hane halkı sayısı üzerinde durulduğunda, geniş aile tiplmesine karşılık gelmekte ve ortalama sayı 6-9 arasında değişmektedir. Daha önce mahallede yaşayıp konutlara taşınan bireylerinde yapılan betimsel analize göre sosyo-demografik özellikleri benzerlik göstermektedir.

Mahalle dışından mahalleye taşınanların niteliklerine bakıldığında; aylık ortalama gelirleri 2500-4500 TL arasında değişmektedir. Bir hanede yaşayanların sayılarına bakıldığında 3-5 kişi arasında değişmektedir. Eğitim durumları üzerinde durulduğunda çoğunluğu üniversite mezunu olup aralarında lise mezunu olan bireylerde mevcuttur. Üniversite mezunlarının geneli devlet kademesinde memur iken lise mezunları özel sektörde kendilerine ait iş yerlerinin olduğunu dile getirmişlerdir. Nuri Pazarbaşı mahallesinde ikamet süreleri ise 3-5 yıl arasını kapsamaktadır.

Türkiye 2001 krizinden çıkabilmek için özelleştirmelere ve yapıli çevrenin üretimine ağırlık vermiştir. Yapılı çevrenin üretiminde en hareketli (sermaye ve nüfus) mekânlar kentler olmuştur. 2000 yılı ve sonrası için kentsel dönüşümü hızlandıran yasal mevzuatlarla birlikte (5216, 5393 ve 5366 sayılı Kanunlar) kentsel alanda inşaat faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Buna bağlı olarak Gaziantep ölçeğinde de kentsel dönüşüm söylemleri artmıştır. Bu kapsamda görüşmecilerden biri, (G. 4) '2009'un sonlarında mahallede kentsel dönüşüm olacak diye dedikodular çıktı.

Bende kentsel dönüşümün ne olduğunu bilmediğim için, dedim herhalde evimizi yıkacaklar' demesi ilk söylentilere işaret etmektedir. Nuri Pazarbaşı'nda yaşayan mahallelinin bu duyumlara refleksleri farklı şekilde olmuştur. Özellikle belediyelerde çalışan yakınları/tanıdıkları olan kişiler onlardan bilgi edinmeye çalışmış ve kentsel dönüşümün ne anlama geldiğini öğrenmeye çalışmışlardır (G. 9): Tabi, mahallede, kahvede herkes birbiri ile konuşuyor. Evler yıkılacak denildi fakat kimin söylediği belli değildi. Bende belediyede çalışan yeğenim var. Onu aradım böyle bir şey yok dedi. Aslında sözü edilen dönemlerde belediyenin yazılı bir kararı veya duyurusu olmamıştır. Fakat o dönemde Düztepe semtini merkeze bağlayan anayolda başlayan peyzaj düzenlemesi mahalleliyi böyle bir düşünceye sevk etmiştir. Bu konuyla ilgili bir görüşmecinin şu tepkisi (G. 4) Belediyeden memurların ellerinde aletler ile mahallede dolaşmaları kentsel dönüşümün yapılacağını gösteriyordu, fakat nasıl olacaktı? Yukarıdaki açıklamayı onaylar şekildedir. 2010 yılının ortalarında bu duyumların gerçek olduğu ortaya çıkmış ve belediyenin keşif için sürekli personel gönderdiği görülmüştür. Bu keşifler yapılması planlanan kentsel dönüşüm projesinin ilk etabı için olmuştur. Proje 5 etap şeklinde hazırlanmış ve kademeli olarak uygulanması planlanmıştır. Daha önce belirtildiği gibi kentsel dönüşüm genelde iki şekilde yapılmaktadır; ya belirlenen alan peyderpey inşa edilir ya da toptan bir şekilde uygulama gerçekleştirilir. Nuri Pazarbaşı Mahallesi de etap şeklinde gerçekleştirilmesi peyderpey bir yöntemin uygulandığını göstermektedir. Bunun sebebi, mahallede yaşayanların toptan bir dönüşüme verecekleri tepkinin ön görülebilmesi ve belediyenin kentsel dönüşümü bir anda yaparak sermaye açısından zor duruma girmek istememesinden kaynaklanmaktadır.

Şekil 5: Nuri Pazarbaşı Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi (yıkım öncesi)



Kaynak: Google Earth Pro Uydur Fotoğrafi (07/7/2011)

Mahallede yaşayanların kentsel dönüşüm projesinin nereye uygulanacağını bilmemeleri 2004'te düzenlenen belediyeler mevzuatının hedeflediği 'belediyelerde katılımı artırma' ilkesinin pratikte karşılık bulmadığının göstergesi olmuştur. Bu kapsamda bir katılımcı

Muhtarla birlikte bir şeyler yapmak istiyorduk fakat kimse bize bilgi vermek istemiyordu. Çamlığın altından başlayacaklarını öğrendik. Benim evim orda değildi ama sonuçta mahalleli orda yaşıyordu. Belediye daha sonra bi kağıt gönderdi. İşte eviniz yıkılacak karşılığında daire verilecek diye. (G. 4)

Şeklinde açıklama yaparak öncesinde hiçbir bilgi verilmeden doğrudan evlerinin yıkılacağını öğrenmişlerdir. Buna rağmen bölgede yaşayan insanların sürece dâhil olmak istedikleri görülmüştür.

Projenin onaylanmasından üç ay sonra (2010) evleri yıkılacak olanlara tebligat gönderilmiştir. Yapılan görüşmelerde sosyolojik ihtiyaç analizinin yapılmadığı da ortaya çıkmıştır. Yerel yönetimin kentsel dönüşüm ile ilgili mahalleli ile görüştü mü sorusuna karşılık; *yok yok hiç kimse gelmedi. Sadece evi yıkılacak olanlara tebligat gönderildi o kadar. Gelip bize söyleselerdi bizde fikrimizi söyledik* (G. 2) cevabı alınmıştır. Fakat yerel yönetimle yapılan görüşmelerde hem ihtiyaç analizi yapıldığı hem de gerekli fizibilite çalışmalarının yapıldığı yönünde beyanat verilmiştir. Her iki yönden durum değerlendirildiğinde belediye ve mahalleli arasında bir iletişim sorunu olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. İşte bu iletişimsizlik problemi içerisinde 1. Etap konutlar için mahallede yıkımlar başlamıştır (Şekil 6).

Şekil 6: Nuri Pazarbaşı Mahallesi Kentsel Dönüşümün Uygulamasının Başlaması



Kaynak: Google Earth Pro Uydu Fotoğrafı (27.07.2012)

4.1.2 Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde Mekânsal Dönüşüm

Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde mekânsal dönüşümün başlangıcı olarak 4000 civarında konutun 6306 sayılı Afet Riski Altındaki bölgelerin dönüştürülmesi yasasına dayandırılarak yıkılması olmuştur. 1955 yılından itibaren gerek çevre illerden göç ile gelen gerek doğal nüfus artışıyla birlikte mahalle formuna bürünen Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde kat mülkiyeti yasasına aykırı olarak konutlar yoğunlaşmıştır. Bu mahallenin oluşumu Türkiye’de kentsel dönüşüm serüveni ele alınırken değinilen plansız kent dönemine tekabül etmektedir. Geleneksel mahalle formunda, gecekondulaşma oluşumunda sıkça değinilen hemşerilik ve akrabalık faktörü burada da önemli rol oynamıştır. Aynı zamanda etrafında gelişen diğer mahallelerin yoğunluğu ilk başlarda inşa edilen tek katlı konutların kat sayısını artırmıştır. Mahalle doğal sınırlarına ulaştıktan sonra iki veya üç katlı evler ortaya çıkmaya başlamıştır. Mahallenin doğal sınırlarından kasıt idari sınır olarak düzenlenen ve bir yanında Cemal Gürsel Mahallesi bir yanında Sakarya Mahallesi bir yanında Kıbrıs Mahallesi diğer tarafında Kurbanbaba ve Süleymanşah Mahalleleri arasında kalan bölgeden söz edilmektedir. Zaten bu mahalleleri kapsayan bütün bölge gecekonduların ağırlıkta olduğu ve belediye tarafından sosyal yardımların yapıldığı dar gelirli kesimin kaldığı alanlardır.

Dolayısıyla Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde uygulanan kentsel dönüşüm faaliyeti mekânsal bir zıtlık ortaya çıkartmıştır. Mekânsal dönüşümün ortaya çıkarttığı ilk zıtlık kentsel dönüşüm ile birlikte yapılan apartmanların eski evlerle bir arada bulunması ile ortaya çıkmıştır. Bu zıtlığın çok fazla göze çarpmasının mahalledeki konutların çoğunun derme çatma olmasıyla da yakından ilişkilidir (Fotoğraf 1)

Fotoğraf 1: Nuri Pazarbaşı Mahallesi Gecekondu Yapılaşması



Kaynak: Halil ECER

Mekânsal dönüşümün olumlu tarafları arasında sayılan fiziki rehabilite durumu kentsel dönüşüm ile gerçekleşmektedir. Fakat iyileştirme ve sağlıklılaştırma hali mahallenin tümünü kapsamadığı için hem mekânsal zıtlık hem de eşitsizlik yaratmaktadır.

Fotoğraf 2: Nuri Pazarbaşı Mahallesi Apartman ve Gecekondu Biraradalığı



Kaynak: Halil ECER

Kentsel dönüşüm ile birlikte yapılan konutların etrafında kümelenen iş yerleri arazi değerini artırmış ve buna bağlı olarak derme çatma konutların malikleri tarafından

dönüştürülmesi de gözlenmiştir. Bu durum rantın veya zorlamanın dışında rızaya dayalı fakat mahalle ve konutların etkisiyle oluşan habitusun bir sonucu olmaktadır.

Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nde ortaya çıkan mekânsal dönüşümün bir diğer boyutu ise, Gaziantep'in büyümesi ve gelişmesine paralel olarak merkezileşmesine de bağlanılabilir. 1955 yılında Kemal Ahmet Aru ve Hamit Kemal Söylemezoğlu tarafından çizilen imar planında Nuri Pazarbaşı çeper mahalle sayılırken günümüzde etrafındaki mahallelerin merkezi noktası haline gelmiştir. Çevre mahallelerin merkezi rol atfettikleri bu mahalle var olan mevcut talebe uygun bir dönüşüm süreci geçirmektedir. Kentsel dönüşüm uygulamasının dışsal bir müdahale ile gerçekleşmesi, mahallenin doğal gelişim sürecini sekteye uğratmış ve çelişkili bir hale bürünmesine neden olmuştur. Chicago Okulunun 'kentsel ekolojik' yaklaşımında öne sürülen doğallık hali mahallenin kuruluş aşamasından itibaren gözlemlenirken bir noktada tıkanmıştır. Bu nokta sermayenin kente bulaşması olarak okunmaktadır. Gerçekten de Nuri Pazarbaşı Mahallesi sermayeden önce ve sonra ele alınması gereken bir alan olmaktadır. *'yani tamam çok zengin kimseler yaşamıyor mahallede fakat iki senede bir kendi evinin üzerine ev yapan ya da bu biliyorsun şey çıkmış adına mantolama diyorlar (ısı yalıtım sistemleri) onu alıp evini yenileyenler vardı yani'* (G. 21). Mahalleli yavaş fakat sürekli dönüşüm halinde olmuştur.

Mekânsal dönüşümde karşı çıkılan noktalardan biri ise; konutların yapılacağı alanın mahallelinin isteğine uygun olmamasıdır. Yapılan kentsel dönüşümde, yerel yönetim planlama ve uygulama tekeli elinde bulundurmuştur. Bu yanı sıra yeni yapılan mekânlara karşı aidiyet hissi gelişmemektedir. *'Bir gün belediyede oturuyorum. Amcanın biri elinde ampul ile çıkageldi. Dedi ki bu bozulmuş yenisini verin. Konutlarda yaşayan bir amca, zaten evinden belediyeye gelme parasıyla iki ampul alabilirdi'* (G. 19). Görüşmecinin bu söylemine dayanarak konutlara geçen mahalleli üzerinde iki farklı gözlem gerçekleştirilebilir. Birincisi diğer görüşmecilerin aktardıklarına da dayanarak tüm yaşamları boyunca ilk defa bu kadar büyük bir para ile yatırım yapmışlar (belediye ödenen konut peşinatları) ve buna dayalı olarak bu kadar paranın verilmesi yerel yönetimi otorite sahibi yapmıştır. Ve bu otoritenin tüm yaşamları boyunca konutlarla ilgili herhangi bir problemin olması durumunda çözüm adresi olarak algılanmasına sebep olmuştur. Bir diğer düşünüm ise kendi rızalarına dayalı olmayan bir yapı inşanın benimsenememesi ile ilgili olmuştur. Her ne kadar parasını verip evini almış olsa da mahalle geleneği dışına

çıkacağı için bulunduğu alana yabancılaşmış ve söz konusu alanda yatırımını sınırlandırmıştır.

Nuri Pazarbaşı'nda mekânsal dönüşümün ön plana çıkan en büyük şikâyet durumu rızaya dayalı olmamasıyla ilgili olmuştur. Fakat yerel yönetim açısından bakıldığında 'vatandaşa rağmen vatandaş için kaliteli bir yaşam' şiarı ön plana çıkmaktadır. Yerel yönetimin kentsel dönüşüm gerekçesi mahallede yer alan evlerin eskimişliği ile ilgili olmuştur. Ve amaçlarının halkın temiz bir ortamda kaliteli yaşam sürmesine dayalı argümanlar olmuştur. Fakat bölgeye çekilen doğalgazın tesisatı için mahallede alt yapı çalışmasının yapılmaması hatta yardım kömürlerinin dağıtılmasını durdurma girişimleri, yerel yönetimin kaliteli yaşam arzusunu ön plana çıkartan tezi ile çelişmektedir. Yerel yönetimlerin bu ayrımcı yaklaşımı Bourdieu'nun (2014, s. 103) '*toplumsal eyleyiciler ancak kurala uymaktaki çıkarları, uymamaktan daha büyük olursa kurala uyarlar*' söylemini kanıtlar nitelikte olmuştur. Bu kurallar ise yerel yönetim mevzuatlarında söz konusu eşit yaklaşım kuralları olmaktadır. Nuri Pazarbaşı'nda mekânsal dönüşümün yerel yönetim tarafından gerçekleşmiş olması aynı zamanda herhangi bir alandaki iktidarın mekân üzerindeki ideolojisini de yansıtmaktadır. TOKİ'nin toplu konutlardaki tek düze plan ve benzerlik durumu, yerel yönetim inşa edilen mekânlarda da ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de kentsel dönüşüm serüveni ele alınırken 2000 sonrası dönemin inşaat ve sermaye arasındaki sıkı ilişkilerden doğan hamleler mevcut iktidarın bir belediyesi olan merkez ilçe (Şahinbey) Belediyesinde de ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin 2010-2023 hedef ve eylem planında (KENTGES) ortaya konulan hususlar sürdürülebilir kentsel dönüşüm, toplumsal uzlaşya bağlı kentsel dönüşüm gibi ilkelerin Nuri Pazarbaşında yer bulamaması, bu bölgede yapılan dönüşüm faaliyetlerini eksik bırakmıştır. Aynı zamanda KENTGES'e göre yapılan planlama ve eylem haritasının merkezçiliği ön plana çıkmaktadır. Yani ülkenin tüm bölgelerini eşit ve tekdüze kabul edip aynı formatta eylem ve planlamanın yapılması Nuri Pazarbaşı Mahallesi gibi bir yanıyla gecekondü öteki yanıyla (imar izni ve kat mülkiyet yasasının sadece birinin eksikliği) gecekondü kategorisinde değerlendirilemeyecek olan bölge için tepeden inme uygulamaların hem mekânsal hem de kültürel zıtlıklara yol açtığı ortaya çıkmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7: Kentsel Dönüşüm Sonrası Nuri Pazarbaşı Mahallesi



Kaynak: Google Earth Pro Uydu Fotoğrafları (03.08.2019)

4.1.3 Nuri Pazarbaşı Mahallesi Yerinden Edilme Süreci

Projenin ilk etabında, 1965 tarihli 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu çerçevesinde bir uzlaşmanın gerçekleştiği görülmüştür. Bu kanun, gecekonduların oluşumlarını önlemek ve kent planlamasını daha dar alanda gerçekleştirmek üzere düzenlenmiştir. Mahallelinin, mahalle içerisinde bulunan iki veya üç katlı evlere karşılık kentsel dönüşüm ile birlikte yapılan konutlarda yıkılan evin kat maliklerine göre konut verilmiştir.

İlk başlarda iyiydi. Kaç katın varsa konutta da onu veriyorlardı. Tamam, biraz küçüklerdi (2+1 daireler) fakat temizdi. Çocuklar rahat ders çalışıyordu. Ama bizden sonrakilere metrekaşe başına daire verildi. Ee böyle olunca mahalleli istememeye başladı. Çünkü adam imar izni olmadan üç katlı ev yapmış. Çocukları, akrabaları ile burada yaşamaktaydı. Sonra mahalleli de aç gözlülük yaptı aslında. Sadece belediyenin suçu değildi. Mahalleli de işini biliyor yani. (G. 17)

Kat mülkiyet kanunu 1965 yılından (1959 tarihli yasanın 1965 yılında yeniden ele alınması) sonra yürürlüğe girmesi ile gecekonduların kent çeperine yayılmasını önemli oranda düşürmüştür. Çünkü daha önce yapılan konutların geneli tek katlı ve yan yana olması itibarıyla kentsel arazinin yoğunluğuna yayılma eğilimi göstermiştir. Bu kanun ile birlikte yap-satçılar piyasaya çıkmış ve gecekondular mahallelerinde aktif rol oynamışlardır. Yani arsayı alıp üzerine bina inşa eden

yapsatçılar arsa sahibine birkaç daire vermiştir. Fakat Nuri Pazarbaşı Mahallesi bu durum yaşanmamıştır. 1980'lerin sonunda Nuri Pazarbaşı Mahallesi yapılan konutların çoğunluğu birden fazla kattan oluşmuştur. Ve bu evleri konut sahibi kendi imkânları ile yapmış ya da yaptırmıştır. Bu durum doğal olarak projenin ilk aşamasında evleri yıkılanlar için olumlu bir durum olmuştur. Ve görüşmelerden çıkan sonuca göre projenin ilk etabında yerinden edilme durumları sonraki etaplara nazaran az olmuştur ya da gönüllü bir yerinden edilme durumu yaşanmıştır. *'hatırlıyorum... Parkın aşağı bölgesinde (kentsel dönüşümün yaşandığı bölgenin bitişiğinde ki çamlık alan) yıkılan evlerine karşılık iki üç daire alanlar vardı. O dairelerini satıp Karataş mahallesinden ev alıp oraya gittiler'* (G. 23). Evlerini satıp başka mahalleye giden bu insanlar, üzerinde durduğumuz yerinden edilmeler ile bir açıdan farklılık göstermektedir. Görünürde rızaya dayalı bir yer değiştirme gibi görünse de aslında sermayenin birikimi (üç veya dört daire) sonrasında nispeten daha 'iyi' olarak tanımlanan, orta sınıfın mekânı Karataş Mahallesi sermayelerini değerlendirmek istemeleri etkili olmuştur. Yani bir sermaye boyunduruğu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında kentsel dönüşüm ile aldıkları konutlara hücum eden bir memur kesiminin olması, elde ettikleri konutun ederinden daha yüksek bir ücrete satılmasını kolaylaştırmıştır. Sermaye elde eden konut sahipleri buldukları ortamdan (Nuri Pazarbaşı Mahallesi) kurtulma eğilimi göstermiştir. *'Evi ilk etapta yıkılıp konutlara geçenlerden birkaç kişi evlerini satıp gittiler mesela. Daha merkezi bir yere, niye? Çünkü burada doğru dürüst okul yok, arabalar bir saatten sonra gelmez. Tenhadır buralar aslında.'* (G. 3). Bu bağlamda kentsel dönüşümün ilk etabında evleri yıkılanlar ekonomik anlamda kazançlı çıkmıştır.

Kentsel dönüşümün diğer etaplarında belediyenin yıkılacak evlerin fiyatını belirlemesi ve buna göre yapılacak konutlarda tercihler sunması mahalleliyi kentsel dönüşüm karşıtı bir kenetlemeye itmiştir. *'Evime 90 milyar fiyat biçtiler. Konuttaki 2+1 dairelere 140 milyar dediler o zaman. E kardeşim ben durup dururken evsiz kaldım. Eğer konutlara geçerse de borçlu olacağım. Siz bunu yaparken bana sormadınız ki burada benim ne suçum var'* (G. 13). Kentsel dönüşüm etaplarının ikincisinde ortaya çıkan bu problemler mahalleliyi memnun etmemiştir. Görüşmecilerin çoğunun dile getirdiği borç hali, kentsel dönüşümün ayrılmaz parçası olmaktadır. Zaten yerinden edilmelerin en büyük göstergesi borçlar olmuştur. Fatma

Keskindimur'un ulusal basındaki bir gazete de 'Böyle Zalimlik Olur Mu?'¹⁸ başlığıyla mahalleli notları paylaşılan yazısında bir mahallelinin şu sözleri olayın vahametini ortaya koymasından önemlidir; *'yeni yapılan yerde çok yüksek bedeller söylüyorlar. Takası da kabul etmiyor. Bize takas diye teklif ettiği yer Mavikent'te. Neden gidiyorum mahallemden? Mahallelinin uykuları kaçtı.'* Kentsel dönüşümün bireylere dayattığı borçlandırılarak mülk sahibi yapma girişimi tepkilerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Fakat bu borçlanma, planlanmamış bir borçlanmadır. Karar alıcı mekânizmaların (bazı yerlerde TOKİ, bazı yerlerde yerel yönetimler bazı yerlerde de her ikisi birlikte) tepeden dayatması ile birlikte, kentsel dönüşümün yaşandığı yerlerde yaşayanlara iki seçenek kalmaktadır. Birincisi yeni yapılan konutlara borçlanarak girmek. Yani görüşmecilerin aktardığına göre; yıkılacak eve biçilen 90.000 TL'ye karşılık yeni yapılan konuta 140.000 TL istenmesi gibi. İkincisi yıkılacak eve ödenen parayı alıp kentin başka mahallesinde borçlanmadan yeni bir konut sahibi olmak. Bu son durum ise mahalleden ayrılma, yeni gittikleri yerlere adapte olamama gibi problemleri ortaya çıkartmaktadır.

Nuri Pazarbaşı mahallesinde yaşayanların genel ekseriyeti fabrikada çalışan işçilerdir. Yani sabit gelirleri var ve herhangi bir planlanmamış maliyet, mikro anlamda kriz yaratmaktadır. Yerinden edilme süreci bu krizi aşma fırsatı olarak değerlendirilmektedir. Fakat buradaki 'fırsat' söylemi olumlu olarak ortaya çıkmamaktadır. Planlanmamış bir borçlanmadansa yerini değiştirmeyi yeğleme düşüncesi ile ilgili olmuştur. Buna göre kentsel dönüşüm uygulamasını yapan otoriteler iki yönlü alacaklı durumda olmaktadır. Birincisi evleri yıkılan bireylerden (konuta geçmek isteyenler) yeni konut için ekstra ödeme talep etmiş ve bunu taksitlendirmiştir. İkincisi mahallede yaşamayıp konutların yapımıyla birlikte buradan konut alanlara vadelerle evler satması olmuştur. Bu durumda David Harvey'in kentsel yapıyı çevrenin üretiminden sağlanan birikimin üçüncü çevrime aktarılma zemini oluşmaktadır. Yani yerel yönetim, yapıyı çevre inşası ile birlikte inşaat sektörüne ivme kazandırmıştır. İnşaat sektörünün geliştirilmesi, inşaatta kullanılacak malzeme piyasasının (demir-çelik, çimento-tuğla, mobilya, boya sanayi, yük taşımacılığı vs.) gelişmesini de beraberinde getirmektedir. Bu durumda aktif bir piyasa ortaya çıkmaktadır. Ve bir sermaye akışkanlığı sağlanmıştır. Öte yandan kentsel dönüşümün sonunda iki taraftan alacaklı konuma gelen yerel yönetim,

¹⁸ <https://www.evrensel.net/haber/78014/boyle-zalimlik-olur-mu> (erişim tarihi: 02.02.2019)

sermaye birikim yasasını yerine getirmektedir. Bu birikimi ise kentsel dönüşümün tamamlanmasıyla konutların pazarlanmasında gerçekleşmiştir. Yani aynı zamanda yerinden edilme süreci kentsel yapıyı çevrenin üretimi ile birlikte ortaya çıkan sermaye birikiminin bir sonucu da olmaktadır. Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nde yerinden edilme süreci tamda yerel yönetimin bu alacaklı konuma erişmesi ile ortaya çıkmaktadır. Yerel yönetim içerisinde yer alan bir görüşmeciyle (hem Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nde oturmakta hem de yerel yönetimin konut satış ofisinde çalışmaktadır) yapılan mülakatta şu ifadeler kullanılmıştır;

Aslında Çamlıca Konutlarında (Nuri Pazarbaşı mahallesi kentsel dönüşüm alanı) bizimde eksiklerimiz oldu. Yani ilk başta yeni evler yapıldığında ödemelerde taksitlendirmeye gidebilirdik. Onları peşin sattık, tabi bu durum ister istemez huzursuzluk yarattı. Bizim burada yapacağımız şey, bir kısmını peşin almak geri kalanını ise taksitlerle kira öder gibi tahsil ederdik. Mesela şimdi diğer bölgelerde böyle yapıyoruz ve gayet memnunuz. Ama işte burada o yapılmadı. Parası olanlar aldı fakat diğerleri sıkıntı yaşadı. (G. 10)

Diğer görüşmecilerin yaklaşımı da genel olarak bu yönde olmuştur. Borçlanma yoluyla mülk sahibi olabilenler mahallede kalmışlardır. Geri kalanları ise çevre mahallelere ve belediyenin eş zamanlı yürüttüğü diğer kentsel dönüşüm alanlarına kaydırılmak istenilmiştir (Şekil 7). Bu yerinden edilme mevcut mahalle de üç farklı şekilde gerçekleşmiştir. Birincisi söz konusu kentsel dönüşüm projesini yürüten belediyenin bizzat 'tercih' olarak sunduğu yerlere (Mavikent ve Serinevler gibi) yönelim olmuştur. İkincisi borçlanmayı göze alamayıp yıkılan konuta biçilen değeri nakdi olarak alıp Gaziantep'in başka bir bölgesine gitmek zorunda kalanlar olmuştur. Üçüncüsü evleri yıkıldıktan sonra borçlanarak yeni yapılan konutlarda ev alan fakat gerek yeni maliyetlere (asansör, ortak elektrik ve su tüketim bedeli, güvenlik ve kapıcı parası gibi apartman aidatı kapsamındaki maliyetler) dayanamayan gerek ise apartman yaşantısına uyum sağlayamayan bireylerin evlerini satıp başka bir alana gitmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Belediyenin yönlendirmesi ile yerinden edilenler görece daha ucuz bölgeye taşındıklarını düşünmüşler ve memnun olduklarını dile getirmişlerdir. '*... gittiler onlar (ilk etapta belediyenin yönlendirdiği aileler) iyi diyorlar yani şehrin gürültüsü yok diyorlar. Ama işte koptuk böyle. Senede bir defa ya görüşüyoruz ya görüşmüyoruz*' (G. 18). Belediyeden elde edilen veriler ile evleri yıkılan bir miktar

mahalle sakininin Mavikent ve Serinevler mahallelerine gittikleri belirlenmiştir (Şekil 2). Bu gidenlerin çoğunluğu kentin dışına itilmiştir. Tıpkı gecekonduların 1970’lerde çeperler kümelenmesi gibi yine merkezden uzak ve kent ile bağlantısının zayıf olduğu konumlar olmuştur. Tabii ki o dönemde de gecekondu alanları hazine arazisi üzerine ve plansız bir şekilde yapılmıştır (Ataöv & Osmay, 2007; Bayraktar, 2006). Bu yeni durumda bizzat belediye aracılığıyla kentin çeperlerinde planlanan ve yapılan konutlara gitmeleri sağlanmıştır. Her ne kadar mahallelinin düşündüğü gibi gidenler yerinden memnun olmuşlarsa da (G. 18) ‘yılda bir kere bir araya gelme’ durumu belirli bir ulaşım ve zaman maliyetinin ortaya çıktığını göstermektedir.

Kentsel dönüşümün uygulaması sırasında merkez ilçe (Şahinbey) Belediye Başkanı’nın evleri yıkılanlara sunduğu olanaklardan söz ederken şöyle demiştir; *evlerini kamulaştırdığımız vatandaşlarımıza evine karşılık Etiler’de, Serinevler’de ve Mavikent’te ev teklif ettik* (Evrensel Gazetesi, 8 Şubat 2014)¹⁹. Belediye başkanının olanak diye dile getirdiği çoğu yer kentin dışında, merkezle ulaşımının sıkıntı olduğu alanlardır. Oraya gidenlerin Lefebvre’nin kent hakkı diye tanımladığı gündelik yaşam pratiklerinin çoğuna erişmede problemlerle karşılaşmıştır.

Yerinden edilenlerin kentin dışına itilmesi Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde yıllardır (1960’lardan beri) inşa edilen mahalle kültürünün de bitmesi anlamına gelmektedir. *‘...gittiler ama düzenleri bozuldu. Yıllardır şehirlisin ama bir anda kentin dışına gidiyorsun sanki köyüne geri dönmüşsün gibi. Ama hayvan beslemek istesen apartman hayatı izin vermiyor. Ee bu durumda köydesin ama hayvan beslemiyorsun bu daha kötü’* (G.13). Görüşmecinin bu tarz yaklaşımına diğer görüşmecilerin düşünceleri ile paralellik göstermiştir. Bu durumun gösterdiği ehemmiyet iki durumda bizi kurama götürmektedir. Birincisi Louis Wirth’in ‘Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme’ yaklaşımının belirlediği kentin oluşumunda önemli olan statü, sınıf gibi bireyin kimliğinde önemli rol oynayan göstergelerin aynı zamanda bireyin kent içerisinde konumlanmasında da etkili olma hali, bu yerinden edilme süreçleri ile birlikte doğallığını yitirmiştir. Kentsel dönüşümün uygulandığı alanda kalanlara ek olarak dışardan gelen bireyler, yerinden edilenlerin gittikleri yerde farklı ırktan, dinden veya ekonomik sınıftan olan bireylerin bir arada yaşama zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bir yanı ile farklılıkların bir arada yaşaması olumlu olarak değerlendirilebilirken öte yandan Wirth’in yaklaşımında olan aynı sınıftan ve

¹⁹ <https://www.evrensel.net/haber/78014/boyle-zalimlik-olur-mu> (erişim tarihi: 02.02.2019)

aynı koşullarda yaşayanların birlikteliği ortadan kalkmıştır. Görüşmecilerin yukarıdaki söylemine dayanarak yerinden edilenlerin değişen veya değişme eğilimi gösteren günlük yaşam pratikleri bizi Bourdieu'nun 'Habitus' kavramına götürmektedir. Kırk yılı aşkın belli yaşam formları içerisinde geliştirilen pratikler yerinden edilmelerle birlikte bir anda değişimi gerekli kılmaktadır. Bu durum iki ve daha fazla farklı (yerinden edilenler ve gidilen yerde yaşayanlar, mahallede kalanlar ve kentin başka bölgelerinden gelenler) habitusların buluşma mekânları ve aynı zamanda çatışma alanları olmaktadır.

Sonuç olarak Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde gerçekleşen kentsel dönüşüm ile birlikte yapılan konutlarda kalan mahalleli oranı %10'larda kalmıştır. *Evleri yıkılanlar genelde konuta geçemediler ya ilk etaptan ev alıp tekrar sattılar ve gittiler başka yerde iki daire aldılar ya da yıkımla birlikte başka yere geçtiler. şu an konutta yaşayanların sadece onda biri mahalleli geri kalanı hep dışarıdan geldiler* (G. 8). Kentsel dönüşümden en çok zarar gören kesim ise kat mülkiyeti kanununa göre ev yapmayıp tek arsa üzerinde üç dört katlı ev yapanlar olmuştur. Saha alışması sırasında yapılan görüşmelerde belediye yıkılan evlerin bedelini belirlerken sadece tek katı üzerinden işlem yapmış ve konuta biçilen değerin bu üç dört kişi arasında paylaşılması hiç birinin yeni konut alacak paraya sahip olmadığını göstermiştir. Yani bu durumda belediyenin yıktırđı dört haneden hiçbiri yeni yapılan konutlara yerleşemeyip yerinden edilmiştir. Kentsel dönüşüm üzerine yapılan çalışmalar yerinden edilme süreçleri üzerinde durmuştur fakat yerinden edilme konusunda söz edilirken en çok etkilenen kesimin kimler olduğu üzerinde durulmamıştır. Bu alışma ile birlikte yerinden edilenlerin özellikle kat mülkiyeti ile ilgili yasayı ihlal edenlerin olduğu tespit edilmiştir. Genel anlamda bakıldığında mahallelinin tümü kentsel dönüşüm uygulamasından etkilenmiş fakat mikro anlamda en keskin durumun ortaya çıkması kat mülkiyeti yasasına dayandırılarak yerinden edilenler olmuştur. Burada mahalleli kanuna uymamakla nitelendirilebilir fakat mahalle kuruluş aşamasında gerek merkezi hükümetlerin gerek yerel yönetimlerin göz yumması bu tür eylemlerin meşrulaşmasına olanak sağlamıştır. Kentsel dönüşüm faaliyetinde ortaya çıkan yerinden edilme durumu, kentsel dönüşüm faaliyetinin gerçekleştiği bölgenin merkezi bir alan olup olmamasıyla ilgili bir boyut ortaya çıkmaktadır. Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projesinin yerinden edilme bakımından yüzde doksanlık bir oran olarak ortaya çıkması, mahallenin kent

merkezine yakın olması ve bu sebeple orta alt sınıfın çok fazla rağbet etmesinden de kaynaklanmaktadır. Bu yanıyla çalışmanın üçüncü hipotezi olan rantın büyüklüğü ile yerinden edilmelerin paralelliği Nuri Pazarbaşıda büyük oranda karşılık bulmaktadır.

4.1.4 Nuri Pazarbaşı Mahallesinde Kentsel Dönüşüm ile Birlikte Ortaya Çıkan Sermaye Dolaşım Alanı: Rant

Kentsel alanın herhangi bir bölümünde ortaya çıkacak olan kentsel dönüşüm faaliyetleri beraberinde kentsel arsa, arazi ve konuta değer kazandırmaktadır. Bu değer kazanma hali sermayenin dolaşımına özgürlük alanı yaratmıştır. Kentleşmenin yoğun olduğu günümüzde kente olan talebin artması sermayeyi kutsallaştırmıştır. Şöyle ki; kente gelen bireylerin yanında sermaye bulundurma zorunluluğu kentsel alanda var olmanın bir gerekliliği haline gelmiştir. Tarihin belirli dönemlerine kadar (kentleşmenin düşük yoğunlukta olduğu dönemlerde) tarımsal artı ürünün kente taşınması, sermayenin kırdan kente doğru bir akış halinde olması kent alanını sermaye krizine sürüklemiştir. Kentleşmenin yoğunlaştığı dönemlerde ise kentin kendine içkin özellikleri ile sermaye birikimi gerçekleşmiştir. Harvey'in sermaye krizlerini ötelemenin çevrimlerle mümkün olacağı fikri büyük oranda bu kente yığılan sermayenin çıkış yolu olarak aktarıma ihtiyaç duymasını sağlamaktadır. Kentsel arazinin değerlendirilmesi (aynı anda kentin tamamı değil, belirli dönemlerde bölgesel bazda) kent içi sermaye akışkanlığını sağlaması bakımından önemli olmaktadır. Tam bu hususta sorulması gereken soru; kentsel alan içerisinde ortaya çıkan rant adaletli bir şekilde dağıtılıyor mu? Rant, Marks'ın üzerinde durduğu haliyle sürekli var olan ve çeşitli formlarda ortaya çıkması itibariyle bir süreklilik arz etmektedir. Sürekli olan bir şeyin olumlu ve olumsuz tarafları olması çok doğal olmaktadır. Rant, gerek akademik yazında gerek tartışmalarda çoğu zaman olumsuzluk çağrışımı ile ele alınmıştır ve haklılık payı hayli fazladır. Fakat rantı, konutu veya arsası değerlendirilen bireyin olumsuz olarak algılaması beklenemez. Olumsuz olan ve karşı çıkılan rant mı, rantın dağıtılması mı? Bu sorunun cevabını Nuri Pazarbaşı Mahallesinde aradığımızda karşımıza çıkan sonuçlar itibariyle üç yönlü bir ele alış söz konusudur.

Birincisi, kentsel dönüşümün gerçekleştiği alanın civarında konutu veya dükkânı bulunan kişiler kentsel dönüşüm ile birlikte sermayelerini artırmışlardır. Ve

kentsel dönüşümün ortaya çıkarttığı ranttan memnun olmuşlardır. *2006'da buradan dükkân aldım işletmeye başladım iş olmayınca kiraya verdim. O zamanlar 1000 TL kira vardı benim dükkân büyük işte. Kentsel dönüşüm ile birlikte bu ana cadde daha canlandı şimdi daha fazla kira alıyorum ve değeri de ikiye üçe katlandı* (G.21). Söz edilen dükkânın kentsel dönüşüme tabi olmayıp sadece çevresinde yer alması, sadece kentsel dönüşümün uygulandığı alanı değil çevresinde de rantı artırdığı görülmektedir. Bu durum dışsal etkenlerin etkili olduğu rant çeşitlerinden Mutlak Rant olarak karşımıza çıkmaktadır. Mutlak rantı belirleyen ise nüfus yoğunluğu ve arz-talep durumudur. Bu mahallede yapılan kentsel dönüşüm ile birlikte mahalleye gelen orta sınıfın ihtiyaçları çerçevesinde oluşan arz-talep dengesi hem mahalleliyi hem de konutta yaşayan alt gelir gruplarını etkilemiştir. Yani mahallede rantın oluştuğu alanlar mahallelinin alım gücünü zayıflatmıştır. Görüşmecinin dükkân kirasında artışa gitmesi bir maliyet kalemi olarak işletmecinin karşısına çıkmaktadır, bu maliyeti karşılamak için işlettiği dükkânın çıktıklarına yansıtmakta ve bu doğrudan tüketicilerin ekonomik eğilimini etkilemektedir.

Rantın dağıtımı ile ilgili ikinci hususta ise rantın arttığı alanların çevresinde arazi ve konut değerinin düşmesi ile ilgili olmuştur. Aslında bu mahallede ilk rantın ortaya çıkışı kentsel dönüşümün habercisi olan ana caddenin peyzaj düzenlenmesi ve yolun genişlemesine dayanmaktadır. Nuri Pazarbaşı ve gerisindeki mahalleleri kent merkezine bağlayan ana yolun düzenlenmesinden sonra yol kenarındaki konut ve dükkânlar değerlendirilmiştir. Bu kapsamda anayolun karşısında kentsel dönüşüm projesi ile bu değer artışı daha genişlemiştir. Değer artışı ve azalışını tespit etmek adına anayoldan mahalle içine doğru dükkân ve konut fiyatları, kiralari saptanmıştır. Buna göre, mahalle içerisindeki konut ve dükkânların değerlendirme yönü söz konusu yoldan başlayarak mahalle içlerine gidildikçe azalma ve değersizleşme²⁰ olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki (Şekil 8) görselde ana yoldan başlanarak mahalle bazında kentsel alanın değerlendirilmesi üç kategoride değerlendirilmiştir. Yolun çevresi ve mahalleye yakın olan özel bir hastane civarı (A) aşırı değerlendirilen, mahalle içine doğru orta düzeyde (B) ve en sonunda değer kaybeden alan olarak mahalle merkezi (C) ortaya çıkmaktadır.

²⁰ Buradaki değersizleşme durumu Gaziantep geneline göre olmayıp mahallenin kendi çevresi temel alınmıştır.

Şekil 8: Kentsel Alanın Değerlenmesi



Kaynak: Google Earth Pro (07.07.2018)

C: Kentsel dönüşüm sonrası 3. Derecede değerlendirilen alan

B: Kentsel dönüşüm sonrası 2. Derecede değerlendirilen alan

A: Kentsel dönüşüm sonrası 1. Derecede değerlendirilen alan

Üçüncü husus olarak, kentsel dönüşüm sonucu mahalleye taşınan orta sınıftan, rantın en yoğun şekilde ortaya çıktığı ana yol çevresinde ikamet ettiği görülmektedir. Zaten yerel yönetimin satış ofisi (Fotoğraf 3) ile yapılan görüşmelerde konut fiyatının belirlenmesinde temel kıstasın yol, cephe ve metre kare oranında giriş ve kolonların oluşu önemli rol oynamıştır. *'Biz evlerin ve dükkânların fiyatını belirlerken öncelikle maliyetinin dışında baktığı cephe, anayola olan mesafe, dükkânlarda alanı daraltan kolon ve girişlerin varlığı ve kaçınıcı katta olduğu üzerinden fiyat çıkartıyoruz'* (G. 10). Fiyatların bu şekilde belirlenmesi evleri yıkılıp konutlara geçen mahalleliyi belirli alanlarda toplamıştır. Örneğin 29 konut bloğunun yapıldığı Nuri Pazarbaşı mahallesinde yol boyunca uzanan blokların yola bakan cephesinde sadece bir mahalleli oturmakta ve bu mahallenin eski sakinleri genellikle yola cephesi olmayan konutlarda oturmaktadırlar. Bunun yanında yerel yönetimin belirlediği fiyatlara bağlı olarak orta katlarda mahalleli yoğunluğu az olmuştur.

Fotoğraf 3: Yerel Yönetim Tarafından Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nde Kurulan Satış Ofisi



Kaynak: Halil ECER

Yüksek rantın ortaya çıktığının bir başka göstergesi de bankamatikler olmuştur. Nakit para ihtiyacının sürekliliğini sağlayan bu cihazların kentsel dönüşüm öncesi ve sonrasına bakıldığında; kentsel dönüşümden önce mahallelinin rahatlıkla ulaşabileceği sadece bir bankamatik varken kentsel dönüşüm sonrasında da bu sayı on biri bulmuştur. Bankamatikler bir yere konumlandırıldığında bankaların gerekli fizibilite çalışması yaptığı bilinmektedir. Buna göre kentsel dönüşüm öncesi ve sonrası nasıl bir değişim yaşanmış ki bu sayı birden on bire çıkmıştır? Aşağıdaki fotoğrafta görüleceği üzere (Fotoğraf 4) bankamatiklerin lokasyonu yeni konut alanı ve anayolun kesiştiği alanda olmuştur. Yol ve konutların yapımı ile değerlendirilen caddede para trafiğini rahatlatmak adına dokuz farklı bankaya ait bankamatik cihazı bulunmaktadır. Bu durum kentsel dönüşümün sermaye akışındaki önemli konumunu göstermesi açısından önemli olmaktadır. Rantın dağılımı ilgili sorular sorularda genel yaklaşım benzer olmuştur. Bu yaklaşım;

'... Rant olmaz olur mu? Çok para döndü çok. Ama kim bize bırakır o parayı. Bizim mahalleli olarak ana cadde ile bağlantımız koptu. Neden koptu dersin, cadde ile aramıza bu konutları yaptılar. Sanki yoldan geçenler mahallelinin bu halini görmesin diye örtü örttüler üzerimize' (G. 15).

Mahallelinin yaşadığı bu mekânsal dışlanma rant dağılımında mahallede yaşayanların payına pek bir şeyin düşmediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Fotoğraf 4: Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde Ekonomik Hareketlilik İşaretleri



Kaynak: Halil ECER

Kentsel dönüşüm sonrasında ortaya çıkan ranttan büyük oranda yararlanan bir diğer kesim ise görüşmecilerin aktarımına göre yerel yönetime yakın kişiler olmuştur. *'belediyede tanıdığı olan her türlü zenginleşti zaten, daha kentsel dönüşüm olmadan yıkılacak yerden ev almışlardı. Ama kimseye söylemediler. Şirketlerde yakındı zaten belediyeye'* (G. 7). Bunların başında beş etap halinde yapılan kentsel dönüşüm uygulamasının ilk üç etabın yapımını üstlenen firma olmuştur. 2012 tarihli '6306 sayılı Kanun' ile belediyelerin kentsel dönüşümün inşasında yerel yönetimin başka bir ifadeyle büyükşehir belediyesinin görüşünün ön plana çıkarılması Türkiye genelinde olduğu gibi Gaziantep özelinde de belirli firmaların kentsel dönüşümde rol almasını sağlamıştır. Son iki etabın neden aynı firmaya verilmediği hususu cevapsız bırakılsa da son iki etap üzerinde artırılan denetim (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından) ve yapılan konutların on beş yıllık vadelerle satılması yüklenici firmayı ihalelerde etkili olmasının önüne geçmiş olabileceği sonucunu çıkartmaktadır. Her hâlükârda ortaya çıkan rantta adaletsizlik göze çarpmıştır. Ranttan en çok kazanç sağlayan kişi veya kurumlar çoktan aza doğru sıralandığında; belediye, kentsel dönüşüm uygulamasını yüklenen inşaat şirketleri, müteahhitler, emlakçılar, ilk etapta yapılan konutlara yerleşen mahalleli ve en son evleri yıkılmayıp yeni konutlar etrafında evleri veya dükkânları bulunan mahalleli olmuştur.

Sonuç olarak kentsel dönüşüm faaliyetleri başladığı tarihten itibaren ortaya çıkan sermaye hareketliliği hem kentsel yapıyı çevre üretiminde hem de rantın ortaya

çıkmasında önemli rol oynamıştır. Ortaya çıkan bu rantın Nuri Pazarbaşı Mahallesiine avantaj ve dezavantajları incelendiğinde ortaya çıkan bulgular şunlar olmuştur; Bu mahallede ticari fonksiyonu yüksek işyerleri açılmıştır (eczaneler, elektronik mağazaları ve süpermarketler). Bu yanıyla mahallelinin ürünlere ulaşılabilirliği artmış ve mikro anlamda tekellilik aşılmıştır. Kentsel dönüşüm öncesinde mahallede yer alan bakkal, fırın ve kasaplara alternatif marketler açılmıştır. Yerel esnaf düzeyinde bakıldığında dezavantajlı bir durum ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda mahallenin bakkalı ile yapılan görüşme bir serzenişin olduğunu ortaya çıkartmıştır. *‘Aslında kiralar artmasaydı çok değişen bir şey olmayacaktı. Yani söz gelimi adam deterjan alacak büyük marketlerde sürümden dolayı ucuz ama nakit para istiyor’* (G. 13). Mahalle kültüründe görülen veresiye ve mahalle birlikteliği olsa da kentsel dönüşümün mahalleye getirdiği maliyetler (kira artışı, iş yerlerinde çeşitlilik) genel anlamda mahalle ve civarında yaşayan bireylerde ekonomiye dayalı memnuniyetsizliği ortaya çıkartmıştır.

Öte yandan mahallede yapılan kentsel dönüşüm uygulaması ile birlikte Castells’in ‘Kolektif Tüketim Mekânlar’ dediği kent içerisinde sermaye akışkanlığına süreklilik kazandıracak, emeğin yeniden üretimi, toplumun eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacak mekânların inşası kentin yeni şekillere bürünmesinin önünü açmaktadır. Bu bağlamda Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde kentsel dönüşüm sonrasında inşa edilen sosyal tesisler (konutlara ait), eczaneler, fatura ödeme merkezleri gibi gündelik yaşam pratiklerinde kolektif tüketim mekânlarından sayılan ve sıkça karşılaştığımız karmaşık ilişkiler yumağı ortaya çıkmıştır. Bu karmaşıklık, tüm tüketim mekânlarının birbiri ile olan ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Fakat bu tüketim mekânlarından faydalanma durumu, mahalleli ve yeni yapılan konutlarda yaşayanlar açısından farklılık arz etmektedir. *‘sosyal tesislerde park var, çeşitli oyun aletleri var, spor aletleri var fakat mahalleden çocuklar gitmiyorlar. Aslında konutta yaşayanlar engellemedi fakat ilk başta çocuklar gittiğinde onların çocuğu hemen çıkıyordu parktan, sanki öcü görmüş gibi’* (G. 26). Bu kolektif tüketim mekânlarının kolektiflikten çıkıp tek bir kesime hitap etmesi yine rantın dağıtımı ile ilişkili olmuştur. Rantın toplandığı veya pastadan aslan payını alan kesim geri kalan kesimler üzerinde tahakküm kurmaktadır. Bu haliyle kent yapısını sermaye birikimine dayandıran teorisyenlerin (Harvey, Castells vd.) üzerinde durduğu hususta bu olmuştur. Yani sermaye etkisinde gelişen kentsel

alanın geliştirdiği toplumsal ilişkiler sermayeden bağımsız gelişme gösterememektedir. Bu yanıyla Harvey'in sermaye çevrimlerinde üzerinde durduğu hususun yani birikimin rant ile gerçekleştiği görülmektedir. Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde bu haliyle teoride dile getirilen sermaye birikimi pratikte büyük oranda karşılık bulmaktadır.

4.1.5 Değişen Mekânın rettiği Toplum: Nuri Pazarbaşı Mahallesiindeki Toplumsal Dönüşüm

Kentsel dönüşüm uygulamalarında yaşanan toplumsal kırılmaların sebebi olan farklı habitusların aynı mekânda buluşmaları farklı otoriteler eliyle gerçekleşmiştir. Çalışma sahası olan Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde bu otorite büyük oranda yerel yönetim olmuştur. Kentsel dönüşüm serüveninin etaplar şeklinde gerçekleşmesi toplumsal değişim-dönüşümün uygulama boyunca sürekliliğini sağlamıştır. Daha önce belirtildiği üzere kentsel dönüşüm uygulamaları ya belirlenen alanın tümünü kapsayacak şekilde tmnden bir uygulamaya tabi tutulur ya da söz konusu alan kk bölgelere ayrılıp uygulama peyderpey gerçekleştirilmektedir. Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde de uygulama etaplar halinde gerçekleştirilmiştir. Bunun sebebini iki farklı etken altında değerlendirebiliriz. Birincisi büyük çapta bir dönüşüm için gerekli olan sermayeyi riske atmamak yani için sermaye boyutunun ön plana çıkmasıdır. İkincisi mahallelinin rızasını almak yani bir nevi birinci etapla birlikte nabız lme gerçekleşmiştir. Nitekim görüşmecilerin ortak kanaati olan birinci etabın kârlılığı diğer etapta rızanın inşasını kolaylaştırmıştır. Etaplar şeklinde gerçekleşen kentsel dönüşüm uygulaması aynı zamanda etaplar şeklinde gerçekleşen toplumsal dönüşümü de ortaya koymaktadır.

Birinci etap tamamlandıktan sonra konutlara yerleşen mahallelinin yanısıra Gaziantep'in farklı yerlerinden gelerek yerleşen hanelerde olmuştur. Otuz yılı aşkın süredir mahallede yabancı ile temasın en alt düzeyde olduğu bu bölgede birden bire mahalle dışından haneler gelerek yerleşmiştir. Bu yeni gelenler ve mahalleden konuta geçenler arasında gündelik yaşam pratiği bakımından farklılık olmakla birlikte mahallede yaşayanlar için de farklı bir deneyim halini oluşturmuştur.

İlk başlarda konutlara dışardan gelenler ile hiç grşemiyorduk. Geneli memur kesimi, sabah işe gider akşam gelir. E zaten dışardan gelenler yol tarafına

yakındı işe gittiklerinde de mahalleden geçmezlerdi. Konutta yaşayan mahalleli doğru dürüst onlarla konuşmuyorlardı biz nasıl konuşalım. Ee mahalledeki bakkala geliyorlar mı desen oda yok. Ben bu adamlara nasıl iletişime geçecem ki. İlk yapıldığında çocuklar giderdi konutların içine onları pek sevmezlerdi. Zaten buraya gelmeden önce burasının güvenli olmadığını söylemişler. Tabi biz bunları sonradan duyuyoruz. Adam kahveye de gelmiyor, parka da. E biz yaşlılar ya parktayız ya kahvede. (G. 2)

Süregelen bir mahalle kültürünün dışarıdan yabancı olarak tanımladıkları bireylerle iletişim kurması sancılı bir süreç olmuştur. Toplumsal dönüşüm nasıl gerçekleşti sorusu burada cevabının ipuçlarını barındırmaktadır. Belli bir geçmişe sahip olan mahalleye yeni bireyler geliyor ve bu bireylerle aynı apartman paylaşılıyor. Bunun yanında mahallelinin geneli bu sürece dâhil olmuştur. Öte yandan mahalleye yeni gelenler açısından da durum farklı olmamış ve tam bu noktada Bourdieu'nun 'habitus' kavramı devreye girmektedir. Farklı yaşam pratiklerine sahip olan kesimlerin aynı ortamda ortak pratikler gerçekleştirmeye çalışması toplumsal dönüşümün ilk ayağını oluşturmaktadır. Bourdieu'nun (2015, s. 274-270) 'Habitus ve Yaşam Stilleri' temasında işlediği 'Kendini Ayırt Etmenin Üç Tarzı' Nuri Pazarbaşı Mahallesinde kendini uyum ve çatışma çerçevesinde ortaya koymaktadır. Bu ayırt etme durumu normal yaşam içerisinde temel gereksinim olan günlük fonksiyonlardır (yeme-içme, giyim-kuşam, yaşamsal pratikleri). Yeme-içmenin mekânsal farklılığı mahalleli ve konutta yaşayanlar arasında görünmeyen bir krize sebep olmaktadır. Sözelimi içme eyleminde kahvehaneler ve kafe karşıtlığı ortaya çıkmaktadır. Yeme eyleminde lokanta ve restoran ayrımı ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar bu durumun asıl sebebi ekonomik durum olsa da edinilmiş bir yaşamsal pratikte söz konusu olmuştur. Görüşmecilerin mahalle dışında karşılaşma durumu mekân tercihleri dolayısıyla neredeyse yok denilecek kadar az olmuştur. Bu durum alışverişte, sosyal faaliyetler gibi günlük hayatta sıkça yapılan faaliyetlerin tümünde geçerli olmuştur. Bu farklılığın mekânsal yansımaları ya da mekânın toplumsal yansımaları Nuri Pazarbaşı mahallesinde elde edilen görsel (Fotoğraf 5) ile daha net ortaya çıkmaktadır.

Fotoğraf 5:Nuri Pazarbaşı Mahallesinde Habitus Yansımaları



Kaynak: Halil ECER

Görselde mahalledeki kentsel dönüşüm sonucu yapılan konutlar ve gecekondular arasına sınır görevi gören yolun başlangıç noktası görülmektedir. Bu yol fiziksel olarak konutlar boyunca mahalleyi ayırmış ve zihinde algısal olarak bir temassızlık alanı yaratmıştır. Bunun yanında mahalle kültürü içerisinde alışılmış bir tedarik aracı olan at arabası ile sebze-meyvenin satılması konuta yerleşen orta sınıftaki insanlar için yabancı bir durumdur. Fakat bu görsel ile mahalledeki farklılığın bir diğer boyutu biraradalık üzerinden ortaya çıkmaktadır. Konutların köşesinde yer alan büyük markete karşılık at arabası, ‘güvensiz’ olarak etiketlenen mahallede açık bırakılan pencerelere karşılık konutlarda kapalı pencereler, mahallede yaşayanlar markette alışveriş yaparken konutta yaşayanlar at arabasından alışveriş yapmamaktadır. Bu anlamda Bourdieu’nun işaret ettiği yaşam pratiklerinin yaratımı ve uygulanması ancak kendine alan bulması durumunda varlığını sürdürebilmektedir. Yani mahalledeki eski ‘alışkanlık’ hali yeniden üretilen mekânda bir direnç durumunu ortaya çıkartmaktadır. Bu direnç durumu resimdeki duvar yazılarında dahi kendini ortaya çıkartmaktadır. Görselde de görüldüğü üzere konutların mahalleye

bakan köşesinde yazılan ‘yakarsa dünyayı garipler yakar’²¹ sözü mahallelinin konutlarda yaşayanlara karşı konum alışıını ifade etmektedir. Tekrar görsele (Fotoğraf 5) dönülecek olursa konutta yaşayan orta sınıftan bireylerin temizlik bakımından eksik bulduğu at arabasını mahalleli, yakıt maliyetini düşürdüğü dolayısıyla at arabasından satılan ürünlerin ucuzlamasını olumlu olarak algılamaktadır. Bu iki kesimin at arabası üzerinde uzlaşması mümkün olmamıştır. Yine Bourdieu’nun değindiği ‘beğeniler’ hususunda farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Kentsel dönüşüm konutlarında yaşayanlar için öncelik temizlik olurken mahallede yaşayan işçi sınıfı için bu durum ucuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bak mesela konutlara doğalgaz çekildi ama mahalleye çekilmedi. Hatta mahalleye önceden dağıtılan yardım kömürü artık dağıtılmıyor. Niye? Biz burada kömür yaktığımızda binalarda yaşayanlar duman içerisinde kalıyor. Doğalgazın ana hattı mahalleye çekilmedi patlar diye. İyi de kardeşim bende doğalgaz kullanmak istiyorum belki. Bak burada bizim aramızda ayırım yapıyorlar. Belediye yapıyor bu ayrımı ama gidip sorarsan yok diyecekler. Her ne kadar mahalleden kişiler de konutlarda yaşıyor olsa da onlar da artık onlar gibi olmaya başladılar. Bak kötüler demiyorum ama hareketleri bir tuhaf herhalde apartmanda yaşarsan böyle olursun.
(G. 4)

Söz konusu çatışma ortamı genellikle planlanan veya başka otoriteler tarafından geliştirilen bir durum olmamıştır. Tamamen bu bölgede yaşayan insanların habitusları gereği sürdürdükleri yaşamsal pratiklerin doğal çatışması olmuştur. Bu çatışmalı durumun taraftarları veya bu durumun sürdürülmesini isteyen kesim olmasa da doğal seyri içinde ortaya çıkmaktadır. Toplumsal dönüşüm bu çatışmalı durumun ortadan kalkması için geliştirilen doğal refleksler sonucu olmaktadır. Yani buradaki toplumsal dönüşüm bir uzlaşmanın sonucu olmaktadır. Mahalleli açısından öteden beri imrenilen veya olunmak istenen orta sınıfın mahalleye gelmesi ve eskiye nazaran temasların artması ile birlikte, mahallelinin ekonomik sınıf bağlamında değil de yaşam stili olarak orta sınıfa özenme durumu ortaya çıkmaktadır. Bu durumun oluşmasında özellikle çocukların istek ve eğilimleri etkili olmaktadır. ‘*Bazen çocuklar konut içindeki parka giderler akşam döndüklerinde mahallede olmayan oyuncakları, hiç giyilmeyen elbiseleri istiyorlar. Çocuktur gördüğü her şeyi ister. Bizde mecbur alıyoruz*’ (G. 7). Görüşmecinin bu aktarımına dayalı olarak mahalleli

²¹ Müslüm Gürses’in 1999 yılında Garipler ismiyle çıkan albümünde yer alan Garipler Şarkısına ait bir söz.

ve konuta taşınanlar arasındaki düşük temas hali çocuklarda daha ön plana çıktığı görülmektedir. Konutta yaşayanlar ve mahalleli arasındaki iletişim ve temas durumu karşılaştırıldığında, bir kopukluğun olduğu görülmektedir (Tablo 3). Bu bağlamda görüşmecilere konutta yaşayanlara güveniyor musunuz? (konutta yaşayanlara borç verir misiniz, Çocuklarınızı yanlarına bırakır mısınız gibi) Konutta yaşayanlar ile iletişim kurmak ister misiniz? gibi sorular yöneltilerek dönüşüm sonrası toplumsal temas belirlenmeye çalışılmıştır (Tablo 3).

Tablo 3: KentSEL Dönüşüm Sonrası Toplumsal Temas –Mahalleli-

	Çamlıca Konutlarına taşınanlara güveniyor musunuz?	Çamlıca Konutlarına taşınanlar ile iletişim kurmak ister misiniz?
Evet	9	9
Hayır	6	5
Kararsız	1	2

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Aynı sorular yeni yapılan konutlarda yaşayanlara sorulduğunda mahalleliye bakışı farklılık arz etmektedir. Konutta yaşayanların mahalleli ile hem iletişim hem güven problemi olduğu ortaya çıkmaktadır (Tablo 4). Bu durumun başlıca sebepleri sorulduğunda; kültürel farklılık, yaşam tarzı ve ekonomik etkenler ön plana çıkmaktadır. Ekonomik etkenler üzerine durulduğunda, mahalleliye nazaran ekonomik anlamda daha iyi konumda olan bu kişiler sermayelerini koruma dürtüsü ile karşı tarafa güvensizlik duyduğu tespit edilmiştir. Bu yargının oluşmasında Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nin dışardan algılanışı da etkili olmaktadır. Her hâlükârda hem mahallelinin hem de konutta yaşayan orta sınıfın farklı habituslarda yetişmesi bu durumun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Yani mahallelinin kolektif yaşam deneyimine karşılık bu mahalleye yerleşen orta sınıfın bireysel yaşam deneyiminin uyumsuzluğu olarak ele alınabilmektedir. Şikâyet durumunun mahalleliye nazaran konutta yaşayanlardan gelmesi ise mekânsal durumun ön plana çıkması ile alakalı olmuştur. Her ne kadar konutlara dışardan insanlar gelse de mahalledeki 'bizim mahalle' algısı, mahallelinin ev sahibi konumunu ön plana çıkartmaktadır. Ve yine her ne kadar kentsel dönüşüm sonucu yapılan binalardan ev alan mahalle dışındaki kişiler mülk sahipliğinin ötesinde bölge ile hiçbir aidiyet bağı kuramamıştır. Bu aidiyet bağının olmaması konutta yaşayanların mahalleliye bakışını etkilemektedir.

Tablo 4: Kentsel Dönüşüm Sonrası Toplumsal Temas 2 –Konutta Yaşayanlar-

	Mahalleliye güveniyor musunuz?	Mahalleli ile iletişim kurmak ister misiniz?
Evet	7	6
Hayır	8	8
Kararsız	1	2

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Tüm bu veriler ışığında kentsel dönüşüm uygulaması yapılan Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde toplumsal dönüşümünün gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır. Bu dönüşümü ekonomik ve kültürel boyut (yaşam stili, eğilimler vs.) açısından genel değerlendirmeye tabi tutmak dönüşümün arka planını göstermesi açısından önemli olmaktadır. Kentsel dönüşüm uygulamasından önce ekonomik anlamda alt sınıf olarak nitelenen kesimin yoğunlukta yaşadığı bu mahallede, yaşam tarzının alt sınıfın pratikleri ile kurulan habitusu mahalle yapısına uygun bir eğilimde olmuştur. Genel anlamda alt gelir grubu ve işçi sınıfının yoğunlukta olan bölgelerde görülen ‘beğeni ve ayırt etme’ durumu (alışveriş tercihleri, giyim ve yiyecek eğilimi vs.) Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde pratik anlamda karşılık bulmuştur. Kentsel dönüşüm ile birlikte mahalleye gelen orta sınıf (çoğunluk memur) mahalleli ile geliştirdikleri ilişkiler (düşük seviyede olsa dahi) mahallelinin yaşam pratiklerini etkilemiştir. Öte yandan kentsel dönüşüm uygulaması ile zenginleşen mahallelinin (küçük bir kısmı) her ne kadar yaşam pratikleri anlamında ‘yeni gelenler’ ile farklı bir tarza sahip olsalar da onlar gibi olma eğilimleri göstermiştir. Görüşmecilerin konutta yaşayan mahalleliler için sarf ettiği ‘değiştiler’ (G. 4) söylemi bizi, Bourdieu’nun ‘Allodoxia’ kavramına götürmektedir. Apartmana geçen mahallelinin tavırlarında ve söylemlerinde ortaya çıkan değişim mahallelinin konuta taşınanlara yenildiği ya da onları kendinden üstün gördüğünün kanıtı olmaktadır. Çünkü dışarıdan mahalleye gelenlerde değişim yaşanmıyor ya da çok az yaşanıyor asıl değişimi yaşayan bireyler, mahalleli olmaktadır. Gerek yaşam tarzı olarak benimseme gerek ekonomik anlamda üstün görme sonucunda konutlarda yaşayan mahalleli orta sınıf yaşam tarzı eğilimi yansıtarak allodoxia etkisini göstermektedir.

Dönüşümün gözlemsel boyutu da bölge için ipuçları vermesi bakımından etkili olmuştur. Nitekim araştırma sahasına ulaşmada kullanılan toplu taşıma araçları dönüşümün boyutunu biraz daha ön plana çıkartmaktadır. Söz konusu mahalle ile merkez arasında ulaşımın sağlanması için özel halk otobüsleri ve belediye toplu taşıma araçları hizmet vermektedir. Özel halk otobüslerinde şoförün sigara içmesi

veya argo kullanması mahallede yaşayanlar için pek tuhaf karşılanmazken sonradan mahalleye gelip az da olsa bu ulaşım araçlarını kullanan bireyler için bir tepki sebebi olmaktadır. *'kabalar bir kere. Bağırıyorlar sigara içiyorlar. Kimse de sesini çıkartmıyor. Biz bir şey dediğimizde de yok siz sosyetesiniz bilmem ne... hayır kardeşim yaptığın doğru değil ki* (G. 26). Bu durumun ortaya çıkmasında yani mahallelinin tepki göstermemesi veya konutlarda yaşayan orta sınıfın tepki göstermesi “tanıdık” durumu ile de ilintili olmuştur. Mahalleli dolmuş şoförünü tanımakta ve bir yakınlık duymaktadır. Bunun için de konutta yaşayanların argo olarak gördüğü söylem ve eylemleri argo olarak görmemektedir. Fakat konutta yaşayanların tepki göstermesi ile mahalleliden de yavaş yavaş tepkilerin geldiği yapılan görüşmelerde ortaya çıkmaktadır.

Genel olarak kentsel dönüşüm uygulaması ile birlikte mahalleye taşınanlar ile mahalleli arasında düşük gerginlikte temasların olduğu görülmektedir. Bu temasın gündelik yaşam pratikleri içerisinde ilişkiler geliştirmesi kaçınılmaz olmuştur. Buna bağlı olarak mahallede olup konutların dışında yaşayanların yaşam pratiklerinde konuta taşınan bireylerin tahakkümü ortaya çıkmaktadır. Bu tahakküm mahalleye sonradan gelenlerin isteyerek yaptığı söylem ve eylemlere dayanmamaktadır. Tamamen mahallelinin farklı yaşam tarzı karşısında kendi yaşam tarzlarını sorgulayıp yeni gelenlere benzemek istemeleri ile alakalı olmaktadır. Bu minvalde söz konusu alanda kentsel dönüşüm uygulaması düşünüldüğünde bir değişime neden olduğu ortaya çıkmaktadır.

4.1.6 Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde Soylulaştırma

Kentleşme faaliyetleri içerisinde kentin ekonomik, mekânsal ve toplumsal ‘iyileşmesi’ olarak görülen soylulaştırma, kendi bağlamında mekânsal dönüşümü, toplumsal dönüşümü, rantı ve yerinden edilmeyi barındırmaktadır. Nuri Pazarbaşı mahallesiinde kentsel dönüşüm sonucu yapılan konutlara yerleşen orta sınıf ile toplumsal dönüşümün önü açılmıştır. Öte yandan 2009 yılından sonra başlayıp 2014’te teslim edilen konutlar ile bir taraftan gecekonduların kalıntılarını barındıran mahalle evleri öte yandan 8-9 katlı binalar aynı mahalle sınırları içerisinde yer almış ve kısmi kentsel yenileme ortaya çıkmıştır. Yeni yapılan konutlar ile birlikte bölgenin değer kazanması, kentsel dönüşüm uygulaması etrafındaki konut ve dükkân kiralarının artması, değerlendirilmesi beraberinde rantı doğurmuştur. Bu sermaye

hareketliliği ile maddi anlamda baş edemeyen ya da daha ilk başta yeni yapılan konutlarda çeşitli sebeplerle birlikte yer bulamayan mahalleli yerinden olmuştur.

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda soylulaştırmanın gerçekleştiği yanılıgısı ortaya çıkmaktadır fakat aslında soylulaştırmanın kuramsal yaklaşımında değinildiği üzere bazı özellikleri vardır. Bu özelliklerden birincisi uygulama açısından kentsel alanın her hangi bir bölgesinde olup ortaya çıkarttığı etki bakımından çevresini de kalkındıran, ekonomik anlamda canlılık katan ve sınıfsal teması yoğunlaştırıp alt sınıfın yerinden edilmesi ile sonuçlanan bir sürecin başlangıcıdır. İstanbul ‘Galataport’ projesinde durum böyle olmuştur. Sahilde başlayıp iç kesimleri de içine alan bu projede hem kentsel arazinin hem toplumsal sınıfın değiştiği görülmektedir. Fakat Nuri Pazarbaşı’nda ortaya çıkan durum biraz farklı olmuştur. Mahallenin sadece kentsel dönüşüme uğrayan bölümünde mekânsal ve toplumsal etki ortaya çıkmıştır. Hemen etrafındaki mahallelerde gözle görünür bir değişim gerçekleşmemiştir. Etrafındaki mahallelerde kira artışı gibi soylulaştırmanın içerisinde sayılabilecek unsurlar gerçekleşse de kentsel dönüşümün tamamlandığı dönemlerde Suriye’de yaşanan savaş sebebiyle Gaziantep’in yoğun göç alması ve bununda kira fiyatlarını etkileyebileceği göz önünde bulundurulduğunda bir netlik ortaya çıkmamaktadır. Bu bölgedeki kira artışlarının sebeplerinden biri olarak Suriye’deki savaş ve kentsel dönüşüm bağlamında değerlendirilmek zorunluluğu ortaya çıkmış ve hangi olgunun bu artışa daha fazla sebep olduğu tespit edilememiştir.

‘Kiralalar arttı... Sadece kiralalar değil her şey arttı. Bir yandan ülkenin ekonomik krizi bir yandan mülteciler. Ee tabi belediyenin bu yapılaşması (kentsel dönüşüm alanını göstererek) da var. Şimdi ben oturup kimi suçlayayım’ (G. 30). Görüşmelerin yapıldığı tarihler göz önünde bulundurulduğunda gerçekten de ekonomik anlamda ülkenin bir kriz sürecinde olduğu görülmektedir. Mahallede yaşayanlar için sadece kiralalar veya konutlar değil gıda dâhil olmak üzere yaşamsal açıdan gerekli olan her şeyin fiyatı artmış durumdadır. Bu açıdan ele alındığında görüşmelerin rant ve normal fiyat artışlarını birbiri ile karıştırdığı sonucuna gidilmektedir. Her ne kadar bölgeye gelen orta sınıfla birlikte paralel olarak bölgeye yerleşen büyük marketler (BİM, A101, Cergibozan, Oli gibi hem ulusal hem yerel marketler zinciri) ürünlerdeki fiyat artışına sebep olsa da var olan mahalle kültürü düşünüldüğünde kasap, fırın, manav ve bakkal gibi uzun yıllar bölgede yer alan iş

yerleri çok fazla fiyat artışına gitmemişlerdir. Bu bakımdan Nuri Pazarbaşı mahallesinde Türkiye'nin kentsel dönüşüm tarihinde var olan soylulaştırma örneği ile karşılaşılmamıştır. Kısmi anlamda bazı özellikler soylulaştırmayı karşılasa da mevcut durumun korunduğu ve bölgeye orta sınıf akışının durması, öte yandan daha önce söz edilen soylulaştırmada (soylulaştırmanın kuramsal boyutunda) sanatçıların, entelektüellerin bölgeye rağbet etmemesi tam anlamıyla soylulaşan alan olarak görülmesinin önüne geçmektedir. Bu durum çalışmanın ikinci hipotezi olan kentsel dönüşümün soylulaştırdığı mekânın aynı zamanda bireylerin seçkinleşmesine neden olur hipotezini yanlışlamaktadır. Her kentsel dönüşüm projesinin gerçekleştiği alanda soylulaştırılma ortaya çıkmamakla birlikte soylulaştırılan alanda bireyin seçkinleşmesi de gerçekleşmemektedir.

4.2 BÖLÜM TARTIŞMASI

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin ve kuramlarla olan bağlantıları üzerinde durulduğunda, üzerinde durulan kentsel dönüşüm projesinin mekânsal yenilemeden çok toplumsal alanda yarattığı tahribatlar görülmektedir. Bu tahribatların ortaya çıkması kimi zaman yerel yönetimin eli ile olmuş kimi zaman ise söz konusu alanda yaşayanların habitusu ile ilgili olmuştur. Kentsel dönüşüm uygulaması genel hatları ile ele alındığında hem mekânsal hem de toplumsal bir çarpıklık halinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu çarpıklığın daha iyi anlaşılabilmesi için Dünya Bankasının 'Sürdürülebilir Şehirler' kapsamında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ve Şahinbey Belediyesi ile ortaklaşa yürüttükleri 'kentsel tasarım çalıştay programının' beklenti ve model karşılaştırılmasına bakmak gerekiyor (Sürdürülebilir Şehirler Programı; Gaziantep, 2014).

Tablo 5:Şahinbey Belediyesi kentsel dönüşüm modeli ve beklentiler

Şahinbey Belediyesi Kentsel Dönüşüm Modeli	Dünya Bankası Kentsel Dönüşüm Beklentileri
1) Konut üretimine dayalı kentsel dönüşüm	1) Kentsel dönüşüm uygulamasında tanımlı kurallar ve çerçeveler olmalıdır
2) Konutlar yarısı evleri yıkılan ve mülk sahibi olmayan kişilere verilecek	2) Kentsel dönüşümün amacı ve uygulaması arasında paralel ilişkiler olmalıdır
3) Katılımcılığın esas kılınması	3) Kentsel dönüşüm uygulaması dönüşüm alanında yaşayanlar ile planlanmalıdır
4) Bundan sonraki süreçlerdeki projelerde, binaların yerel mimari özellikleri göz önünde bulundurulacaktır	4) Müteahhitlerle yapılan sözleşmelerin denetime tabi tutulması, emek-sermaye kaybının önlenmesi gerekmektedir
5) Yapılan konutlarda düşük peşinat uzun vadede taksit imkânı geliştirilecektir.	5) Vizyon, beklenti ve alternatifler geliştirilmelidir

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2014, s. 16-17

2014 yılında gerçekleştirilen bu çalıştay, Nuri Pazarbaşı Mahallesinde yapımı tamamlanan konutlar ve çevresi üzerinde yapılan analizler sonucu değerlendirilmiştir. Buna göre Dünya Bankası yetkililerinin beklenti olarak sundukları maddeler kentsel dönüşüm sonucu eksik bulunan noktalar olmuştur. Birinci madde de (Tablo 5) değinilen tanımlı kuralların olmayışı ve sürecin belirsizliği, yapılan görüşmelerde yerel yönetim çalışanlarının da itiraf ettiği bir durum olmuştur. Yine üçüncü maddede değinilen hususun yani kentsel dönüşüm uygulaması esnasında katılımcılığın eksik kalması araştırma sahasında en çok şikayet olarak dile getirilen boyuttur.

Dünya Bankasının ortaklık beklentisi olarak sunduğu tüm noktalar aynı zamanda bu tez çalışmasının öne sürdüğü mekânsal ve toplumsal çarpıklığın sebebi olmaktadır. Söz konusu çalıştayın gerçekleştiği tarihin kentsel dönüşüm projesinden sonra olması yerel yönetiminde çalışma sahasında eksikliklerinin farkına varıp düzeltmek istediği hususlar olmuştur. Şahinbey Belediyesinin öne sürdüğü uygulama biçimi ile Dünya Bankası yetkililerinin beklentilerinin karşılaştırılması, bu tez çalışmasının problemini geçerli kılmış, yerel yönetimin eksik kaldığı noktaların kabul edildiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Öte yandan Dünya Bankasının yerel yönetimler ile girdiği ortaklık ve fikir alışverişinin sadece sürdürülebilir kentleşme ile ilgili olmayıp aynı zamanda bir finansman ortaklığı da ön plana çıkmaktadır. Bu durum aynı zamanda sermaye

hareketliliğinin önünü açmak ve yapılı çevrenin inşa sürecini hızlandırmak anlamını da taşımaktadır. Hem sermayeye hareket alanı yaratmak hem de toplumsal çarpıklığa sebep olmamak adına kentsel dönüşüm projeleri için beklenti ve amaçlar kurumlar düzeyinde tartışılmaktadır. Buna dayanarak tez çalışmasının bulguların analiz bölümünde yer verilen alt başlıklar - toplumsal ve mekânsal dönüşüm, yerinden edilme, rant, soylulaştırma – söz konusu çalıştay programında da tartışıldığı görülmektedir.

Öte yandan Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nde gerçekleşen kentsel dönüşüm projesi Türkiye'nin farklı bölgelerinde gerçekleştirilen uygulamalar ile karşılaştırıldığında bazı farklılık ve benzerlikler ortaya çıkmıştır. Bu amaçla, Ankara-Dikmen Vadisi kentsel dönüşüm ile İstanbul- 1 Mayıs Mahallesi kentsel dönüşüm projeleri ele alınmıştır. Bu örneklerin seçilmesinde gecekondulu alanları olmaları ve kentsel dönüşüm uygulaması esnasında kitlesel bir karşı çıkma durumu etkili olmuştur. Fakat Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesinde sınıfsal olarak farklılıklar mevcuttur. Daha çok orta sınıf arasında kalmış bir alan olması sebebiyle nitelik bakımından Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nden ayrılmaktadır. Bu açıdan niteliğin farklı olması yanlış örnek algısı yaratsa da üzerinde durulan husus, kentsel dönüşüm projelerinde ortaya çıkan yerinden edilme durumlarıdır.

Öncelikle İstanbul 1 Mayıs Mahallesi günümüz ismiyle Mustafa Kemal Mahallesi'ne değinildiğinde Nuri Pazarbaşı ile yerinden edilme sürecinde farklılık rant boyutu ile benzerlik göstermektedir. 1 Mayıs hazine arazisi üzerine yapılan bir gecekondulu yapılaşmasıdır. 1970'li yılların sonunda gecekondulu mevzuatlarında (1966 tarihli 775 sayılı kanun) yapılan düzenlemeler ile yıkım kararı alınan bölgeler arasındadır. Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nde kentsel dönüşüme karşı yükselen cılız tepkinin aksine 1 Mayıs mahallesi'nde güçlü örgütsel bir yapı kurulmuş ve yıkım kararlarına karşı direnç gösterilmiştir. Bu durumun sebebi 1 Mayıs Mahallesi iç göç ile birlikte İstanbul'a yerleşen kesimi oluştururken Nuri Pazarbaşı Mahalle sakinleri genelde Gaziantep ve yöresinde bireylerin barındığı bir mahalle olmaktadır. 1 Mayıs'ta hemşericilik ön planda iken Nuri Pazarbaşı'nda yerel halkın birliği ön planda olmuştur. Bunun yanında 1 Mayıs'ta ideolojik olarak sol kesimin ağırlığı mevcut iken Nuri Pazarbaşı'nda son üç yerel seçim ve dört genel seçim sonuçlarına bakıldığında ideolojik olarak muhafazakâr anlayışın hâkim olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak iktidar partisine duydukları yakınlık kentsel dönüşüm uygulaması

esnasında bir direncin oluşmasını engellemiştir. 1 Mayıs'ta meşrulaşan bir mahalle ile sonuçlanan yıkımlara karşı (çok az kesim yerinden olmuştur), Nuri Pazarbaşı'nda %90'lık büyük bir oranla yerinden edilmeler ile sonuçlanmıştır. Kentsel dönüşümün rant boyutuna bakıldığında söz konusu her iki mahallede de inşa edilen apartmanların konut değerini yükselttiği ve kentsel dönüşüm alanında kira ve arsa fiyatlarını arttırmıştır (1 Mayıs Mahallesi için ayrıca bakınız; (Aslan, 2016)).

Ankara Dikmen Vadisinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulaması ve Nuri Pazarbaşı Mahallesi karşılaştırıldığında; kentsel dönüşümün kuramsal yaklaşımları üzerinde bir değerlendirmenin mukayese açısından daha sağlıklı sonuç vereceği düşünülmektedir. Çünkü kentsel dönüşüm uygulamalarında ulaşılmak istenen sürdürülebilirlik, katılımın gerçekleşmesi, kentsel çevre dengesi gibi parametrelerin ön plana çıkartılması kentsel dönüşüm projelerinin gerekçelerini ortaya koyması bakımından önemlidir. Dikmen vadisi Ankara'nın yeşil alanları arasında sayılan Türkiye Büyük Millet Meclisine yakın mesafede bulunan ve 1960'lı yılların sonlarına doğru gecekondulaşmanın arttığı bir alandır. Bu kentsel dönüşüm projesi 5 etap şeklinde gerçekleştirilmiştir. Etaplar şeklinde gerçekleşmesi Nuri Pazarbaşı Mahallesi bakımından benzerlik göstermektedir. Etaplar halinde gerçekleşmesi, Nuri Pazarbaşı kentsel dönüşümü ele alınırken söz edilen meşrulaşma zeminin sağlanması Dikmen Vadisinde de ön plana çıkmaktadır. Fakat Dikmen Vadisinde biraz farklılaşmaktadır. Nuri Pazarbaşında etapların gerekçesi kıt sermaye, meşrulaştırma ve katılımı artırma iken Dikmen Vadisinde yıkılacak hanelerde barınan bireylerin katılımını sağlamak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka benzerlik konusu ise ilk iki etabın her iki kentsel dönüşüm uygulamasında memnuniyet düzeyi yüksek iken diğer etaplarda tepkiler ortaya çıkmaktadır. Bu durum proje uygulayıcıların kentsel dönüşümün devamlılığını sağlamak için uygulama başlangıcında daha hassas davranıp diğer etaplara geçişte mutabakatın sağlanmasına dayanmaktadır. Sonraki etaplarda daha rant odaklı ve uygulama bölgesinde yaşayanların hassasiyetlerini daha fazla göz ardı edilmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Dikmen Vadisi'nde projenin ulaşılmak istenen hedefinde ön planda olan yeşil alan vurgusu, Nuri Pazarbaşı'nda ne uygulama ne de proje esnasında hiç değinilmeyen bir konu olmuştur. Yine kooperatifçilik anlayışına Nuri Pazarbaşı mahallesinde karşılaşılmamıştır. Bir diğer husus olan toplumsal tepki karşılaştırılması yapıldığında Nuri Pazarbaşının daha düşük seviyede olduğu

görülmektedir. Bunun sebebi Nuri Pazarbaşı kentsel dönüşümünün nispeten küçük ölçekli olması ve örgütlüğün ön plana çıkmamasına bağlanmaktadır. Öte yandan Dikmen Vadisinde proje amaçları arasında sayılan katılımcılığı sağlama ve bunun için halk kooperatifçiliğinin devreye sokulması örgütlü bir kitle zeminini hazırlamıştır. Yerinden edilme durumu bakımından her iki projede de daha önce uygulama alanında yaşayan insanların büyük çoğunluğu yerinden edilmiştir (Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşümü için ayrıca bakınız; (Bal, 2017;Ertaş, 2011)).

Sonuç olarak, Türkiye’de gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerinin fiziksel yenileme ve canlandırma boyutu ile olumlu bir izlenim bırakırken toplumsal boyut ile ilgili pürüzler ortaya çıkmaktadır. Bunun başlıca sebepleri arasında sermaye akışkanlıklarının kanalize edilememesi, katılımcılık boyutunun eksik bırakılması ve projeye konu olmuş uygulama alanında yaşayanların hak arama konusunda eksiklikleri ön plana çıkmaktadır. Sermaye akışkanlığının kanalize edilememesi rantın adaletsiz dağılımına sebep olmaktadır. Bu durum beraberinde yerinden edilmeleri hızlandırıp toplumsal eşitsizliğin doğmasına sebep olmaktadır. Katılımcılığın eksik bırakılması, tepeden inme projelerin uygulama alanında yaşayanların dokusuyla uyuşmaması ve mağduriyetlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Türkiye’nin kent literatüründe eksik bırakılan hak bilinci durumu kentsel dönüşüm uygulamalarında önemli bir faktör olarak karşımızda durmaktadır. Temas sağlanan görüşmecilerin neredeyse tamamı kent hakkı konusunda eksik kalmakta ve ortaya çıkan dayatmalara sanki yasal bir karşılığı varmış gibi boyun eğmektedir. Söz gelimi Nuri Pazarbaşı mahallesinde konutları yıkılıp elinde tapusu olanlar evlerine biçilen değer karşısında hukuki süreçlere girişmemişlerdir (dava açıp daha sonra belediye ile anlaşma yoluna gidenler olmuştur) Sebebi sorulduğunda ise, belediyenin yürüttüğü bir projede belediyeyi kime şikayet edeceğimiz minvalinde cevaplar ile karşılaşmıştır.

SONUÇ

Bu tez çalışması günlük yaşam pratiklerinin ve toplumsal ilişkilerin en yoğun olduğu kent alanının tarihsel süreç içerisinde dönüşümü üzerine durmaktadır. Kentin dönüşümü demek aynı zamanda toplumun da dönüşümü anlamını içinde barındırdığı için toplum ve mekân aynı çerçeve içine koyup anlamlandırma ve tartışma kaygısı gütmüştür. Bu amaçla kent literatürünü (kentleşme, kentsel dönüşüm vs) Gaziantep özelinde uygulanabilirliğinin yanında kent içerisinde var olan toplumsal ilişkilerin eğilim ve kırılmalarının arka planı üzerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle teknolojinin gelişimi ile birlikte dünya genelinde yaygınlaşan bilginin akış hızı neredeyse tüm kent formlarının birbirine benzemesini sağlamıştır. Bu hızlı bilgi transferi ile birlikte kentin evrenselleşmesi, kent içerisinde toplumsal boyutun ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bu noktada kent ve toplum çalışmalarına yenisini eklemek adına yoğun bir çalışmanın ortaya konulması gerekmiştir.

İçerisinde yaşadığımız kentlerin ‘doğal seyri’ dediğimiz gelişim ve dönüşümün Marksist yaklaşımların gözünden eleştirel olarak işlenmesi, kent içerisinde dolaşan sermayenin anlaşılmasını sağlamıştır. Sermaye-birey ya da sermaye-toplum ilişkisi üzerine eğildikçe görünmeyen ardında olan sermaye biraz daha görünür olmaya başlamıştır. Özellikle David Harvey ve sermaye çevrimleri kavramlaştırması son elli yılın kentleşme tarihine ışık tutması bakımından önemli olmuştur. Bu sermaye çevrimlerinin çalışma sahası olarak seçtiğimiz Gaziantep kentinde karşılığı nedir sorusu (çalışmanın birinci araştırma sorusu), kentsel yapı alanının inşasında sermayenin rolünü ortaya çıkarması bakımından önemli olmuştur. Fakat Harvey’in bu kavramlaştırmasında daha çok gelişmiş ülkeler üzerinde durması gelişmekte olan ülkeler arasında sayılan Türkiye’de de bu karşılık bulabilir mi sorusu araştırmayı çok boyutlu olarak ele alınmasını gerektirmiştir. Bu düzlemde sanayisi ile ön planda olan Gaziantep kentinin gelişmiş ülke kentleri ile karşılaştırması yapıldığında büyük bir farklılık göstermediği görülmüştür. Bu durum Gaziantep’in kendi iç dinamikleri ile alakalı olmuştur. Bu durum ile birlikte çalışmada belirtilen

sermaye çevrimlerinin kentsel dönüşümü araç olarak kullanmasına atıf yapan birinci hipotez büyük oranda doğrulanmıştır.

Bu bağlamda tez araştırmasına başlamadan önce kentsel dönüşüm sürecinin sermaye çevrimleri ile ilişkisi hangi düzeydedir? Kentsel dönüşümün uygulandığı alanlarda toplumsal dönüşüm gerçekleşir mi? Kentsel dönüşümün olduğu alanlarda toplumsal hareketliliğe dayalı olarak bir yerinden edilme sürecinden söz edilebilir mi? Toplumsal dönüşümün kentsel dönüşüm uygulamaları ile ilişkisi nedir? Yine kentsel dönüşümün rant ve soylulaştırma ilişkisi üzerinde teoride yer edinmiş bazı yaklaşımların pratik karşılığı ne düzeydedir gibi soruların Gaziantep/Nuri Pazarbaşı Mahallesi özelinde aranması araştırmanın rotasını oluşturduğunu tekrar belirtmek sonuca giderken yardımcı olacaktır.

Buna göre kentin yapılı çevre üretiminde sermayenin etkili olması, olası sermaye krizlerinin önlenmesi ya da ötelenmesi bakımından önemli olmaktadır. Sermaye birikiminin işlerliği sermaye akışının gerekliliği üzerinde durmuştur. Yani biriken sermayenin yatırıma dönüştürülmesi yeni bir birikim sahasını oluşturmuştur. Bu yanı sıra Nuri Pazarbaşı Mahallesiinde durum biraz daha farklılık göstermiştir. Kentsel dönüşüm uygulamasına başlanmadan önce eldeki sermayenin uygulama maliyetini karşılayamama durumu söz konusudur. Yani yerel yönetimin kasasında bulunan sermaye, kriz oluşturacak düzeyde olmamıştır. Bu çıkarıma ulaşmamızı sağlayan etken ise yapılan görüşmeler sonucu belediyenin kentsel dönüşüm tamamlanmadan, henüz var olmayan konutların satışını gerçekleştirme durumu olmuştur. Kentsel dönüşüm projesi ile başlanılan konut yapımında daha yapım aşamasında iken yapımının sürdürülmesi adına bir sermaye akışının gerçekleştiği görülmektedir. Genel hatlarıyla Harvey'in ikinci sermaye çevrimini kapsasa da ek olarak sermayesini artırmak için bir borçlanmanın gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır. Bu borçlanma hali bazı alanlarda yüklenici inşaat firmaları olmakta, bazı alanlarda İller Bankası olmakta – Gaziantep Büyükşehir Belediyesi 2018 İller Bankası belediyelerin borçlarını açıkladığında en çok borcu olan Bursa Büyükşehir Belediyesinin ardından ikinci sırada yer almıştır- bazı alanlarda ise yapım aşamasında konutların satışı ile borçlanmaya gitmiştir. Bu durumda Gaziantep özelinde kentsel yapılı çevrenin inşası mevcut sermayenin artırılması adına borçlanarak bir birikim gerçekleştirdiğini görmekteyiz. Asıl sermayenin ikinci çevrimi bu borçlanmanın ortadan kalkması ile gerçekleşmektedir. Söz konusu Nuri

Pazarbaşı Mahallesi kentsel dönüşüm devam ederken daha önce gerçekleşen kentsel dönüşüm projeleri sayesinde elde edilen sermayeye akışkanlık sağlamıştır. Gerçekleşen kentsel dönüşümde birinci etabın sermayesi ikinci etaba, ikinci etabın üçüncü etaba aktarılması sermayeyi sürekli yatırım alanında tutmuştur. Aynı zamanda ilk etaptan başlanarak kartopu gibi her etap arası sermaye artarak süreklilik kazanmıştır. Kentsel dönüşüm uygulamalarının varlığı sermayenin, Harvey'in üçüncü çevrim olarak belirttiği bilim ve teknoloji alanına akışı sağlanana kadar tüm hızıyla devam etmektedir. Yani bu da gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde kentsel yapıyı çevre üretiminin yoğunluğunu açıklamaktadır.

Kentsel yapıyı çevre üretiminde mihenk taşı konumunda olan kentsel dönüşüm projelerinin literatür değerlendirilmesinde genel itibariyle 'olumsuz' bir tavır olarak ele alınmıştır. Fakat olumsuzluk olarak değerlendirilenin kentsel dönüşüm projesi olmayıp toplumsal yansıması olduğu görülmüştür. Kentsel dönüşüm içerisinde sayılan yenileme, canlandırma, yeniden üretim, sağlıklaştırma gibi direkt fiziki yapının dönüşümünü sağlayan araçlar kentsel planlama ve 'iyi' kent formunu ortaya koymaktadır. Özellikle yapılan caddelerin sokak ve konut ile uyumu kentsel alanda kargaşayı önlemekte ve sakin bir kent çerçevesine hizmet etmektedir. Öte yandan gelişen teknoloji ile birlikte toplu ulaşımın çeşitlenmesi, kamusal alan algısının değişmesi kenti sürekli bir değişime itmektedir. Bu durumda yapılan kentsel dönüşümün mantığı günlük ihtiyaçlara cevap vermesi ve ileride olası kentsel krizlere sebep olabilecek yapı ve uygulamaları ortadan kaldırması gerekmektedir.

Öte yandan kitle haberleşme araçları gelişen teknolojinin etkisiyle kentsel habituslar inşa etmektedir. Marks ve Engels'in kent tanımlamasında ön planda olan kent-kır ayrımı flulaşmıştır. Kırsal habitus oranı azaltmakta ve kente uğramamış bir bireyin dahi kent tahayyülünde kentsel yapıyı çevrenin en zarafetli yapısı olarak algılanan yüksek katlı binalar yer almaktadır. Nitekim görüşmecilerin kent algısının binalar çerçevesinde şekillendiği görülmüştür. Bu yanıyla kent habitusu dinamik yapısı ile mekân tarafından üretildiği gibi mekânı da üretmektedir. Mekânın üretilmesi kentsel dönüşüm uygulamaları ile mümkün olmaktadır. Tam bu hususta sorulması gereken soru şu olmaktadır; madem kentsel dönüşüm gerekli olan bir şeydir neden akademik yazında daha çok eleştirel yaklaşılmaktadır?

Akademik yazında eleştirilmesinde kentsel dönüşümün toplum formuna zarar vermesi veya başkalaşmış bir form ortaya çıkartmasıyla ilgili olmuştur. Bu form katılımcılık ilkesine dayanmayan kentsel dönüşüm projelerinin ortaya çıkarttığı rantın adaletsizce dağıtılması, sınıflar arası ekonomik uçurumun derinleşmesini sağlaması ve yerinden edilmelerle birlikte oluşmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri bir kent için ne kadar gerekli ise kentsel dönüşüm uygulanırken toplumsal eğilim ve hassasiyetin göz önünde bulundurulması da o kadar gerekli olmaktadır. Yazında eleştirilerin en büyük nedeni mekân-toplum ilişkisi göz önünde bulundurulmadan vatandaşa rağmen vatandaş için ‘iyi’ olanın yapılmasında ısrarcı olunmuştur.

Nuri Pazarbaşı Mahallesi’nde katılımcılığın gerçekleşmemesi, rantın dağıtımında adaletsizliğin ortaya çıkması ve yerinden edilmeler ile kentsel dönüşüm yapılan olumsuz eleştirilerin karşılığı olmaktadır. Yani sözü edilen eleştiri konularının hepsini içinde barındırmaktadır. Öte yandan değişen ve dönüşen mahalle yaşamında habituslar gelişmektedir. Bu habituslar orta sınıf ve alt gelir grubuna ait bireylerin olabildiğince az temas ettiği fakat toplumsal çatışmanın da engellenmesi adına bir uzlaşma ortaya çıkmaktadır. Bu uzlaşma apartmanda yaşayanlar ve tek katlı evlerde yaşayanlar arasında bireyciliğin ön plana çıkması ile sağlanmaktadır. Temel anlamda mahalledeki konut yapısının sıkışıklığı ve yan yana oluşu apartman sistemi içerisinde üst üste yığılı bir şekilde karşılığını bulmakta ve konut mesafe yakınlığı bağlamında neredeyse eşit konumda olmasına rağmen temas hususunda farklılaşmaktadır. Bu durumda konutlar arası mesafenin az olması toplumsal yakınlaşmayı gerçekleştirilememektedir.

Mahallede yaşayıp kentsel dönüşüm sonucu apartmana (Çamlıca konutlarına) taşınan mahalleli ne mahalle dışından gelen orta sınıfın yaşam tarzına ayak uydurabilmekte ne de tamamıyla mahalle kimliğini muhafaza edebilmektedir. Bu iki yaşam tarzı arasında kalmaktadır. Mahalle dışından gelen orta sınıf için kentlileşmemiş ve hor görülen, bir zamanlar beraber yaşadığı mahalleli için ise ‘*apartmana taşındı artık bizi tanımaz*’ (G. 4) diye tanımlanan biri olmaktadır. Kentsel dönüşüm bu yanı sıra toplumsal konumun gözetilmesi en üst düzeyde gerçekleşmesi gereken bir olgu olmaktadır.

Gerek akademik yazında gerek ülkelerin kent politikasında kentsel dönüşüm projelerinin her zaman var olacağı ile ilgili yüklüce veri bulunmaktadır. Bu yanı sıra

kentsel dönüşüme karşı olmak gibi bir durum söz konusu olmamaktadır. Bu durumda sorulması gereken soru, bir kentsel dönüşüm nasıl olmalı konusuyla ilintili olmaktadır. Bu hususta tez çalışması sonucu öneri mahiyetinde birkaç noktaya değinmek gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

- 1) Kentsel dönüşümün ortaya çıkış gayesi olan kentin fiziki boyutunu rehabilite ederken risk faktörü göz önünde bulundurulmalıdır. Deprem, heyelan, taşkın risklerine karşı fiziki faaliyet yürütüldüğünde '6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun' çerçevesinde toplumun yararı gözetilmelidir. Kent ve çevre alanlarında yapılmış çalışmalar ile riskler tespit edilip uygulama bu tespitlere göre gerçekleştirilmelidir
- 2) Kentsel dönüşümün faaliyetlerinde ortaya çıkan rantın adaletli bir şekilde dağıtılması gerçek anlamda dönüşüme hizmet etmektedir. Türkiye'de kentsel dönüşüm deneyimleri göz önünde bulundurulduğunda sermaye sahiplerinin kentsel dönüşüm alanında elde ettikleri rant ekonomik anlamda eşitsizlik doğurduğu tespit edilmiştir. Buna dayalı olarak kentsel dönüşüm planlamasında yerel yönetim meclislerinde bulunan kişilerin ve yakın derece akrabalarının alış veya satışa dayalı herhangi bir faaliyette bulunmaları engellenmelidir. Öte yandan Türkiye'de konut piyasasında öncü konumunda olan TOKİ'nin kentsel dönüşüm uygulamalarında çoğunlukla aynı firmalarla çalışılması kısıtlanmalıdır.
- 3) Kentsel dönüşüm projeleri KENTGES planlaması düzeyinde esnetilmelidir. KENTGES'in merkezi statüsü tüm kentler için aynı formatta uygulamanın yapılmasına sebep olmaktadır. Fakat Türkiye'de bölgesel gelişmişliğin eşit olmayışı her bölge için yerelin özelliklerini dikkate alan özel projelerin gerçekleştirilmesini gerekli kılmaktadır.
- 4) Kentsel dönüşüm faaliyetlerinin toplumsal yansıması göz önünde bulundurulup yerinden edilmelerin önüne geçilmelidir. Öncelikle evleri yıkılanlara aynı mahallede uygun koşullarda konut tahsisi yapılmalıdır. Nitekim kent çeperlerine sürüklenen bireylerde toplumsal kopuş yaşanmaktadır.

Bu önerilerle birlikte bu tez çalışılmasında kapsama sadık kalınması açısından bazı konular ele alınmamıştır. Bu konuların gelecekteki araştırmalarda toplum-mekân

bağlamında değerlendirilmesi kuramda söz edilen kent hakkının sağlanması açısından önemli bir noktada durmaktadır. Bu konular;

- 1) Kentsel dönüşüm projesi ile birlikte yeni bir toplumsal formun oluşum sürecinde ve bu oluşumdan etkilenen bireylerin sınıfsal farklılıklarının dönüşüm hızı ile olan ilişkisi üzerinde durulmalıdır.
- 2) Kentsel dönüşümün uygulandığı alanların yoksul kesim tarafından kullanılıyor oluşu nedenleri ile birlikte mutlak surette araştırılmaya ihtiyaç duymaktadır. Çünkü kentsel dönüşüm sonrası oluşan rantın adil dağıtımını gerçekleştirmediğinden yerinden edilme vakalarının yoksulluk ile ilişkisi ortaya çıkmaktadır.
- 3) Kentsel dönüşüm sonucu yerinden edilmelerin yaşandığı yerlerde yerinden edilenlerin yeni mekân ile ilişkileri çalışılması gereken bir başka araştırma konu olmaktadır.

Sonuç olarak kentsel dönüşüm faaliyetlerinin uzun yıllar boyunca gündemde kalacağı varsayılarak (teorinin gösterdiği şekilde) kentsel dönüşüm uygulamalarının ehlileştirilmesi gerekliliği üzerine uzlaşılan bir konu olmaktadır. Bu ehlileştirilme toplumun mekâna olan aidiyet duygusu göz önünde bulundurularak sağlanabilir. Ne salt fiziksel bir dönüşüm ne de salt toplumsal bir dönüşüm kent içerisinde sağlıklı bir alan üretebilecektir. Tıpkı Weber'in kenti ele alış biçiminde olduğu gibi tüm değişkenlerin göz önünde bulundurulması ile gerçek anlamda kentsel dönüşüm faaliyetleri sürdürülebilir bir nitelik taşıyabilir.

Kaynakça

- (1969). *1164 sayılı Arsa Üretimi ve Değerlendirilmesi Hakkında Kanun*. Ankara: TBMM.
- (1983). *2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*. Ankara: TBMM.
- (1983). *2872 sayılı Çevre Kanunu'*. Ankara: TBMM.
- (1983). *2873 sayılı Milli Parklar Kanunu*. Ankara: TBMM.
- (1983). *2960 sayılı Boğaziçi Kanunu*. Ankara: TBMM.
- (2004). *5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu*. Ankara: TBMM.
- (2004). *5273 sayılı Arsa Ofisi kanunu ve Toplu Konut Kanununda Değişiklik Yapılması ile Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünün Kaldırılması Hakkında Kanun*. Ankara: TBMM.
- (2005). *5366 sayılı Yıpranan Kent Dokularının Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun*. Ankara: TBMM.
- (2012). *6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunun*. Ankara: TBMM.
- (1966). *775 sayılı Gecekondu Kanunu*. Ankara: TBMM.
- Akalın, M. (2015). Sosyal Sürdürülebilirliğin Kentsel Dönüşüm Projeleri İçerisindeki Yeri: Adana Belediye Evleri Mahallesi Örneği. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 55-80.
- Akalın, M. (2016). Kentsel Dönüşümün Karanlık Yüzü: Soylulaştırma, yerinden Edilme ve Dışlanma. *Bartın Üniversitesi İBBF dergisi*, 7(14), 288-320.
- Aker, A., Çelik, A., Kurban, D., Ünalın, T., & Yüksek, H. (2005). *Türkiye'de Ülke İçinde Yerinden Edilme Sorunu: Tespitler ve Çözüm Önerileri*. İstanbul: Tesev Yayınları.
- Akın, E. (2007). Kentsel Gelişme ve Kentsel Rantlar: Ankara Örneği. *yayınlanmamış doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akkar, M. (2006). Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar, Tanımlamalar, Süreçler ve Türkiye. *TMMOB Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi*(2), 29-38.
- Alkan, A. (2005). *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet*. Ankara: Dipnot yayınları.
- Altaban, Ö. (1990). 1980'li Yıllarda İngiliz Planlama Deneyimleri. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 10(1-2), 75-101.
- Altay, İ. (2005). Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi'nde (ESDP) Kırsal Alan Politikaları. *TMMOB Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi*(2), 82-88.
- (1924). *Ankara Şehremaneti Kanunu*. Ankara: TBMM.
- Arlı, A. (2007). Klasik Sosyolojide Derin Revizyon: Pierre Bourdieu Sosyolojisi. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan (Dü) içinde, *Ocak ve Zanaat* (s. 131-161). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

- Aslan, Ş. (2016). *1 Mayıs Mahallesi*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Aslanoğlu, A. (1998). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Bursa: Asa kitabevi.
- Atalay, B. (1983). *Sanayileşme ve Sosyal Değişme; Kırıkkale Araştırması*. Ankara: DPT Yayınları.
- Ataöv, A., & Osmay, S. (2007). Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım. *METU JFA(2)*, 57-82.
- Bahçeci, H. (2017). Neoliberalizmin Kentsel Mekandaki Tezahürü Olarak Kentsel Dönüşüm. *JIMEP*, 36-47.
- Bal, H. (2006). *Kent Sosyolojisi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Bal, S. (2017). Türkiye'de Soylulaştırma: Ankara Dikmen Vadisi Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baudelaire, C. (2001). *Kötülük Çiçekleri*. (A. Necdet, Çev.) İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, T. (2010). *Kentleşme Şûrası 2009: Kentsel Dönüşüm, Konut ve Arsa Politikaları Komisyonu Raporu*. Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.
- Bayraktar, E. (2006). *Gecekondu ve Kentsel Yenileme*. Ankara: ekonomik Araştırmalar Merkezi.
- Bektaş, Y., & Yücel, C. (2013). Ankara- Altındağ Tepesi Gecekondu Bölgesi'nde Mekânsal Ayrışmanın Gözlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Megaron*, 8(2), 115-129.
- Bıçkı, D. (2006). HARVEY ve CASTELLS'DE KENT SORUNLARI: POLİTİK EKONOMİ VİZYONU VE SINIRLILIKLARI. *U. Ü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 111-130.
- Bilgin, İ. (2013). Kentsel Dönüşümün Doğası: Akış Mı Zorlama Mı? T. Bora (Dü.) içinde, *Milyonluk Manzara Kentsel Dönüşümün Resimleri* (s. 11-48). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bookchin, M. (1999). *Kentsiz Kentleşme, Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*. (B. Özyalçın, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Boratav, K. (2014). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009*. Ankara : İmge yayınevi.
- Bourdieu, P. (1996). *Toplumbilim Sorunları*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2006). *Sanatın Kuralları: Yazınsal alanın Oluşumu ve Yapısı*. (K. Sevil, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2007). Viva La Crise!: Sosyal Bilimde Heteredoksi İçin. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan (Dü.) içinde, *Ocak ve Zanaat* (s. 33-52). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım*. (D. Şanan, & A. Berkkurt, Çev.) Ankara: Haretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016). *Sosyoloji Meseleleri*. (F. Öztürk, B. Uçar, M. Gültekin, & A. Sümer, Çev.) Ankara: Haretik yayınları.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2014). *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Carmona, M. (2000). *Paris'in Kentsel Dönüşümü, Haussmann Uygulamaları*. İstanbul: FSF Yayınları.
- Castells, M. (1997). *Kent, Sınıf, İktidar*. (A. Erendil, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Çakır, S. (2007). *Kentleşme ve Gecekondu Sorunu*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Çakır, S. (2011). Türkiye'de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(23), 209-222.
- Çavuşoğlu, E. (2014). *Türkiye'de Kentleşmenin Toplumsal Arkeolojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çelik, H., & Ekşi, H. (2008). Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2014). *Sürdürülebilir Şehirler Programı; Gaziantep*. Gaziantep: Şahinbey Belediyesi.
- Demirkıran, T. (1996). Tarih Boyunca Kuşatılan Özgürlük Adaları; Kentler. *Cogito*, 3, 17-22.
- Dinler, Z. (2015). *Mikro Ekonomi* (20 b.). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Doğan, A. (2001). Kollektif Tüketim ve Kentsel Siyasetteki Önemi. *Bilim ve Siyaset*(1-2), 30-41.
- Doğan, A. (2002). *Birikimin Hamalları*. İstanbul: Donkişot yayınları.
- Duru, B., & Alkan, A. (2002). *Yirminci Yüzyıl Kenti*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Engels, F. (1992). *Konut Sorunu*. (G. Özdural, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Eraydın, A. (1988). Sermaye Birikim Sürecinde Kentler. *Defter Dergisi*, 134-153.
- Erbatur, Ç. (2016). İnşaata Dayalı Büyüme Modelinin Yeni-Osmanlılıkla Bütünleşerek Ulusal Popüler proje Haline Gelişi; Kadim İdeoloji Karporatizme AKP Makyajı. T. Bora (Dü.) içinde, *İnşaat Ya Resulullah* (s. 77-93). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erden, D. (2006). Kentsel Yenileşme Projelerinin Gentrification Hedefleri ve Etkileri. D. Behar, & T. İslam (Dü.) içinde, *İstanbul'da Soylulaştırma; Eski Kentin Yeni Sakinleri* (s. 75-80). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ergün, N. (2006). Gentrification Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği. D. Behar, & T. İslam (Dü.) içinde, *İstanbul'da Soylulaştırma; Eski Kentin Yeni Sahipleri* (s. 17-30). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erman, T. (2013). Kent ve Gecekondu. Ö. Uğurlu, N. Pınarcıoğlu, A. Kanbak, & M. Şirener içinde, *Kent Sosyolojisi Çalışmaları* (s. 227-265). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Erman, T. (2004). Gecekondu Çalışmalarında 'Öteki' Olarak Gecekondu Kurgular. *European Journal of Turkish Studies*, 1-20.
- Ertaş, M. (2011). Kentsel Dönüşüm Çalışmalarında Sosyal Boyutun İncelenmesi, Ankara ve Londra Örnekleri. *Selçuk-Teknik Dergi*, 1-18.
- Erten, M. (1999). *Nasıl Bir Yerel Yönetim*. İstanbul: Anahtar Kitapları.

- Ertürk, H., & Sam , N. (2011). *Kent Ekonomisi*. Bursa: Ekin Basımevi.
- Eşkinat, R. (2012). Türk İnşaat Sektöründe (TOKİ'NİN) Yeri ve Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(32), 159-174.
- Falay, N. (2011). Kentlerin Kökenlerine Toplu Bir Bakış. *İdare Hukuku ve İlimler Dergisi*, 6(1-3), 95-108.
- Genç, F. (2014). Gecekonduyla Mücadeleden Kentsel Dönüşüme Türkiye'de Kentleşme. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 15-30.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji: Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*. (H. Beşirli, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınları.
- Glesne, C. (2013). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (A. Ersoy, & P. Yalçınoğlu, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gottdiener, M. (2001). Mekân Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru. (H. Kesinok, Dü.) *Praksis Dergisi*(2), 248-269.
- Gökçe, H. (2017). Haussmann'ın Paris'i İhya Mı? İmha Mı? *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 695-699.
- Göközkut, B. (2016). Kentsel Dönüşüm Projelerinin Sosyo-mekansal Analizi: Yeni Mamak Kentsel Dönüşüm Projesi Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Gül, H., & Ergun, C. (2016). Kentin ve Kentsel İşlevlerin, Mekanın ve Yapının Tarihsel Gelişimi ve dönüşümü. M. S. Tümtaş, A. Dericioğulları Ergun, & C. Ergun (Dü) içinde, *KENTE DAİR...* (s. 53-90). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Gül, M. (2018). *Modern İstanbul'un Doğuşu*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gülhan, S. (2017). Devlet Müteahhitlerinden Gayrimenkul Geliştirilerine, Türkiye'de Kentsel Rant ve Bir Meta Olarak Konut Üreticiliği KonutaHücum. T. Bora (Dü.) içinde, *İnşaat Ya Resulullah* (s. 33-47). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güllüpinar, F. (2012). Kent Sosyoloji Kuramları Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 21(3), 1-29.
- Gündoğan, Ö. (2006). Kentsel Dönüşüm, Tarihsel ve Güncel Bir Kırılma Noktası Mı? *PLANLAMA*, 39-47.
- Güneş, Ş., & Adaş, E. B. (2011). Gaziantep Kent Nüfusunun Sosyo-Ekonomik Yapısı: Saha Araştırmasından Notlar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 293-321.
- Gürler, E. (2003). Kentsel Yeniden Üretim Süreci Üzerine Krşılaştırmalı Çalışma; İstanbul Örneği. *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 113-158). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım- Yayın Merkezi.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2006). *Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması*. Ankara: İsmet Matbaacılık Yayıncılık.
- Harris, C. D., & Ullman, E. L. (2002). Kentin Doğası. B. Duru, & A. Alkan (Dü) içinde, *20. Yüzyıl Kenti* (s. 55-76). Ankara: İmge Kitabevi.

- Harvey , D. (2019). *Dünyanın Halleri*. (Ş. Alpagut, Z. Cansu Başeren, B. Doğan , B. Kıcır, & vd., Çev.) İstanbul: Sel Yayınları.
- Harvey, D. (1996). *Postmodernliğin Durumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir*. (M. Morali, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2012a). *Sermayenin Sınırları*. Ankara: Tan Kitabevi.
- Harvey, D. (2012b). *Sermayenin Mekânları*. (B. Kıcır, D. Koç, K. Tanrıyar, & S. Yüksel, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Holton, R. (1999). *Kentler Kapitalizm ve Uygarlık*. (R. Keleş, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- İsbir, E. (1982). *Kentleşme Metropolitan Alan ve Yönetimi*. Ankara: AİTİA Yayınları.
- İslam, T. (2003). Galata'da Soylulaştırma: Soylulaştırıcıların Demografik ve Kültürel Özellikleri Üzerine Bir Çalışma. *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu* (s. 159). İstanbul: YTÜ.
- İslam, T. (2009). Soylulaşma. P. Derviş, B. Tanju, & U. Tanyeli (Dü) içinde, *İSTANBULLAŞMAK: Olgular, Sorunsallar, Metaforlar* (s. 329-331). İstanbul: Garanti Galeri Yayınları.
- Işık, O. (1994). Değişen Toplum/Mekân Kavrayışları: Mekânın Politikleşmesi, Politikanın Mekânlaşması. *Toplum ve Bilim Dergisi*(64-65), 7-36.
- Kaban, E. (2011). Kentsel dönüşüm ve İstanbul'un İlk Kentsel Dönüşüm Uygulama Projesi-Sulukule Öneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karadağ, A., & Miroğlu, G. (2015). Bayraklı Kentsel Dönüşüm Projesi Üzerine Coğrafi Değerlendirme. *Türk Coğrafya Dergisi*(57), 21-32.
- Karaman, Z. (1998). *Kent Yönetimi ve Politikası*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karpat, K. H. (1976). *The Gecekondu: Rural Migration and Urbanization*. London, New York: Canbirge Univeity Pres.
- Kartal, G. (1978). *Kentleşme ve İnsan*. Ankara: TODAİE Yayını no:175.
- Kaygalak, İ., & Işık, Ş. (2007). Kentleşmenin Yeni Ekonomik Boyutları. *Ege Coğrafya Dergisi*(16), 17-35.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. (2015). *Kentleşme Politikası* (14 b.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Keskintimur, F. (2014, Şubat 8). *Evrensel Gazetesi*.
<https://www.evrensel.net/haber/78014/boyle-zalimlik-olur-mu> adresinden alındı
- Keyder, Ç. (2006). Soylulaştırma, Kapitalizmin Kentsel Mekân Düzeyinde Yansımasıdır. *Mimarist Dergisi*, 6(21), 46-51.
- Kılıç, T., & Hardal, S. (2014). Kentsel Dönüşümün Sosyal ve Mekansal Yansımalarına Bir Örnek: Sarıgöl Mahallesi (Gaziosmanpaşa- İstanbul). *Türk Coğrafya Dergisi*(62), 1-7.

- Kılıç, T., & Hardal, S. (2019). İstanbulda'ki Kentsel Dönüşüm Projelerinin Genel Bir Eleştirisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(62), 347-355.
- Kıray, M. (1972). Gecekondu : Az Gelişmiş Ülkelerde Hızla Toprakdan Kopma ve Kentle Bütünleşmeme. *SBF Dergisi*, 27(3), 561-574. Aralık 25, 2017 tarihinde alındı
- Kıray, M. (1998). *Örgütlemeyen Kent: İzmir*. İstanbul: Bağlam yayınları.
- Koçak, H. (2011). Kent-Kültür İlişkisi Bağlamında Türkiye'de Değişen ve Dönüşen Kentler. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 259-269.
- Kol, E., & Karaçor, Z. (2012). 2011 Güçlü ekonomiye Geçiş Programı ve İstihdam Üzerine Etkileri. *Mülkiye Dergisi*(162), 379-395.
- Kongar, E. (2005). *21. Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Koylan, D. (2018). *İstanbul Bağdat Caddesi ve Yakın Çevresinde Kentsel Dönüşüm: 2002-2018 Dönemi (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koyuncu, A. (2011). Sosyoloji Kuramlarında Kent. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*(25), 31-56.
- Kurtuluş, H. (2003). Mekanda Billurlaşan Kentler. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*(23), 75-96.
- Lees, L., Slater, T., & Wyly, E. (2008). *Gentrification*. New York: Routledge.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Şehir Hakkı*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Marks, K., & Engels, F. (1987). *Alman İdeolojisi*. (S. Belli, Çev.) Ankara: Sol Yayınlar.
- Martindale, D. (2005). Şehir Kuramı. M. Weber, G. Simmel, F. Tönnies, & D. Martindale (Dü) içinde, *Şehir ve Cemiyet* (s. 35-100). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Marx, K. (1990). *Kapital III. Cilt*. (A. Bilgi, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Merriam, S. (2013). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Merrifield, A. (2012). *METROMARKSİZM; Şehrin Marksist Bir Hikâyesi*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Müdürlüğü, T. İ. (1946). *Ankara Şehri İmar Klavuzu*. Ankara: Ziraat Bankası Matbaası.
- Neuman, W. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri 1-2*. (S. Özge, Çev.) İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Özcan, K. (2006). Tanzimat'ın Kent Reformları: Türk imar sisteminin kuruluş sürecinde kent planlama deneyimleri (1839-1908). *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 149-180.
- Özden, P. (2002). Yasal ve Yönetimsel Çerçevesiyle Şehir Yenileme Planlaması ve Uygulaması: Türkiye Örneği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Özden, P. (2006). Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*(35), 215-233.
- Özer, İ. (1997). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişim*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Özkazanç, A. (2005). Türkiye'nin Neoliberal Dönüşümü ve Liberal Düşünce. *A.Ü. SBF Geta Tartışma Metinleri*, 1-17.
- Özyurt, C. (2007). 20 Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam. *BAÜ SBE Dergisi*, 18(1), 111-126.
- Palabıyık, A. (2011). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde "Habitus", " Sermaye" ve "Alan" Üzerine. *Liberal Düşünce*(61-62), 121-141.
- Pamir , H. (2009). Alalakh'dan Antiokheia'ya Hatay'da Kentleşme Süreci. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 258-288.
- Park, R., & Burgess, E. (1970). *THE CITY*. London: The University of Chicago Press.
- Pınarcıoğlu, N., Kanbak, A., & Şiriner, M. (2013). Kent Kuramları. Ö. Uğurlu, N. Pınarcıoğlu, A. Kanbak, & M. Şiriner (Dü) içinde, *Kent Sosyoloji Çalışmaları* (s. 73-101). İstanbul: Örgün yayınevi.
- Pirenne, H. (1994). *Ortaçağ Kentleri*. (Ş. Karadeniz, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Punch, K. (2006). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. (Z. Akyüz, D. Bayrak, & H. Arslan, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sağlam, S. (2016). 1923-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Kent ve Kentleşme Olgusu. *Sosyoloji Konferansları*, 257-274.
- Sarıoğlu, M. (2001). *Ankara- Bir Modernleşme Öyküsü*. Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sennett, R. (1999). *Gözün Vicdanı*. (S. Sertabipoğlu, & C. Kurultay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Sertar, G. (2013). Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram. *Planlama*, 23(2), 67-76.
- Sezal, i. (1992). *Şehirleşme*. İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Slattery, M. (2010). *Sosyolojide Temel Fikirler*. İstanbul: Sentez Yayınları.
- Smith, N., & Williams, P. (2015). Ortadoks Yaklaşımın Alternatifler: Tartışmaya Davet. N. Smith, & P. Williams (Dü) içinde, *Kentin Mutenalaştırılması* (s. 11-26). İstanbul: Yordam Kitabevi.
- Sönmez, B. (2014). Soylulaştırmanın Yeni Biçimleriyle Yerinden edilmeyi Yeniden Düşünmek. *Planlama Dergisi*, 24(1), 42-53.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı, T. (1963-2023). *Kalkınma Planları*. Ankara: Devlet Planlama Başkanlığı.
- Şen, B. (2005). Soylulaşma- Kentsel Mekanda Yeni Bir Ayrışma Biçimi. H. Kurtuluş (Dü.) içinde, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

- Şen, B. (2006). Kentsel Gerilemeyi Aşmada Çelişkili Bir Süreç Olarak Soylulaştırma: Galata Örneği . *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Şengül, T. (2001a). Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı. *Praksis*(2), 9-31.
- Şengül, T. (2001b). *Kentsel Çelişki ve Siyaset- Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar*. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Şentürk, B. (2015). *Bu Çamuru Beraber Çiğnedik*. İstanbul: İletişim.
- Şenyapılı, T. (2004). *Baraka'dan Gecekonduya: Ankara'da Kentsel Mekanın Dönüşümü (1923-1960)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenyapılı, T. (2006). Gecekondu olgusuna Dönemsel Yaklaşımlar. A. Eraydın (Dü.) içinde, *Değişen Mekan: Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış 1923-2003* (s. 84-122). Ankara: Dost Kitabevi.
- Tankut, G. (1993). *Bir Başkent'in İmarı Ankara: 1929-1939*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Tatlıcan, Ü., & Çeğin , G. (2007). Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan (Dü) içinde, *Ocak ve Zanaat* (s. 303-366). İstanbul: İletişim yayınları.
- Tekeli, İ. (1999). *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt yayınları.
- Tekeli, İ. (2006). Kentsel Dönüşüm Mekanı Olarak Düşünmek. P. Özden (Dü.), *Kentsel dönüşüm Sempozyumu* içinde (s. 2-7). Ankara: TMMOB ŞPO Yayını.
- Tekeli, İ. (2010a). *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2010b). *Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Temel, A. (2001). Ekonomik Plan Uygulamasının Değerlendirilmesi ve Makroekonomik Gelişmeler. *Yeni Türkiye Dergisi: Ekonomik Kriz Özel Sayısı*.
- Topal, A. (2004). Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye'de Kent Neresidir? *Doküz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 276-294.
- Turut, H. (2018). Türkiye'de Orta Ölçekli İki Kentin Neoliberal Kentleşme Deneyimi: Eskişehir ve Konya Örnekleri. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Turut, H., & Özgür, E. (2018). Klasik Kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak. *Ege Coğrafya Dergisi*, 27(1), 1-19.
- Türk, H. (2011). Türkiye'de Ulus-Devlet Formasyonunun Ortaya Çıkış Sürecini Habitus Kavramı Üzerinden Okumak. *Bilig*(57), 201-225.

- Türkün, A., & Ulusoy, Z. (2006). Kentsel Sit Alanlarında Turizm Amaçlı Dönüşüm ve Sorunlar: Ankara kalesi Örneği. *Planlama Dergisi*(2), 129-138.
- Uğurlu, Ö. (2013). Kentlerin Tarihsel Gelişimi. Ö. Uğurlu, A. Kanbak, M. Şiriner, & N. Pınarcıoğlu (Dü) içinde, *Kent Sosyoloji Çalışmaları* (s. 25-69). İstanbul: Örgün yayınevi.
- Ulusoy, R., & Turan, N. (2016). Gaziantep Ekonomisinin Ortadoğu açısından Önemi. *Akademik Bakış*, 9(18), 141-165.
- Uslu, A., & Yetim, E. (2006). Çağdaş Kentsel Çevre Yaratmalara Bir Örnek 'Ankara/Portakal Çiçeği Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi'. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 169-179.
- Uysal, Ü. (2006). Soylulaştırma Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği: Cihangir Örneği. *Planlama Dergisi*(2), 77-92.
- Weber, M. (2003). *Şehir*. (M. Ceylan, Çev.) İstanbul: Bakış yayınları.
- Weber, M. (2005a). Şehrin Doğası. M. Weber, G. Simmel, F. Tönnies, D. Martindale, & A. Aydoğan (Dü.) içinde, *Şehir ve Cemiyet* (F. Oruç, Çev., s. 101-130). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Weber, M. (2005b). Batı Şehri. M. Weber, G. Simmel, F. Tönnies, & D. Martindale içinde, *Şehir ve Cemiyet* (F. Oruç, Çev., s. 131-166). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Wirth, L. (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme. B. Duru, & A. Alkan (Dü) içinde, *20. Yüzyıl Kenti* (s. 77-106). Ankara: İmge Kitabevi.
- Yapıcı, M. (2001). *Yapı Portalı*. Yapı.com.tr: http://www.yapi.com.tr/haberler/galataportta-amac-liman-degil_151591.html (07.04.2019) adresinden alındı
- Yenice, M. (2014). Türkiye'nin Kentsel Dönüşüm deneyiminin Tarihsel Analizi . *BAÜ Fen Bil. Enstitüsü Dergisi*, 76-88.
- Yenice, M. S., & Yenice, T. (2018). Gaziantep Kenti Planlama Deneyimleri Üzerine Bir Süreç Değerlendirmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(2), 552-562.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yörükkan, A. (1968). *Şehir Sosyolojisinin Teorik Temelleri*. Ankara: İmar ve İskan Bakanlığı Yayınları.

YARARLANILAN WEB ADRESLERİ

1. <https://saglik.sozlugu.org/habitus/>
2. <https://www.hayalgucuiktidara.com/makale/roportaj-kentsel-mucadeleler-neden-onemli-david-harvey/>
3. <https://www.csb.gov.tr/kentsel-donusum-kira-yardimlari-guncellendi-bakanlik-faaliyetleri-22127>
4. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunbmmc002/kanunbmmc002/kanunbmmc00200417.pdf
5. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.634.pdf>
6. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.775.pdf>
7. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1164.pdf>
8. https://www.youtube.com/watch?v=75-Xb-T_BYw
9. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunbmmc067/kanunbmmc067/kanunbmmc06703030.pdf
10. <http://web.archive.org/web/20130601073705/http://www.soldefter.com:80/2011/01/25/24-ocak-kararlari-12-eylul-askeri-darbesinin-ekonomi-politigi/>
11. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3194.pdf>
12. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2981.pdf>
13. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf>
14. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2873.pdf>
15. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2960.pdf>
16. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf>
17. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5273-20041208.pdf>
18. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf>
19. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5104.pdf>
20. <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c087/tbmm22087111ss0911.pdf>
21. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5366.pdf>
22. https://webdosya.csb.gov.tr/db/kentges/editordosya/7-5-09_kentlesme_surasi_sonuc_bildirgesi.pdf
23. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/11/20101104-13.htm>

24. <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.16849&MevzuatIlski=0&sourceXmlSearch=6306%20SAYILI>
25. <https://www.evrensel.net/haber/78014/boyle-zalimlik-olur-mu>

EKLER

Ek 1: Görüşme Formu

GÖRÜŞME SORULARI
1) MAHALLEDE YAŞAYANLAR İÇİN HAZIRLANAN GÖRÜŞME SORULARI
1- Kişisel Bilgiler
1.a) Yaşınız? Hanenizde kaç kişi yaşıyor? Kaç senedir burada ikamet ediyorsunuz? Hangi mahalleden buraya geldiniz?
1.b) Mesleğiniz hakkında bilgi verebilir misiniz?
1.c) Yaşadığınız ev sizin mi kira mı?
2- Kentsel Dönüşüm İle İlgili Sorular
2.a) Çamlıca konutları hakkında ne düşünüyorsunuz?
2.b) Kentsel dönüşümün sizin için avantajlarını ve dezavantajlarını anlatabilir misiniz?
2.c) Kentsel dönüşüm projesinin (Çamlıca konutlarının) mahalleye ne katkısı oldu/ eksileri nelerdir?
2.ç) Kentsel dönüşüm projesinde vaatler nelerdi? Arsaya karşılık daire mi? Müstakil evlerin kat sayısına göre mi? Evlerin metraj büyüklüğüne göre mi?
2.d) Mahalleli konutların yapılmasını nasıl karşıladı?
2.e) Komşularınızdan konutta yaşayanlar var mı? Varsa konutlar hakkında neler söylüyorlar?
3- Kentsel Dönüşüm Memnuniyeti ve Kentsel Dönüşüm Süreci Hakkında Sorular
3.a) Sizce belediye Çamlıca konutları kentsel dönüşüm projesinde başarılı mıdır? Sizin yaşam kalitenizi artırdığını düşünüyor musunuz?
3.b) Kentsel dönüşümün sizin konutları da kapsamasını ister miydiniz? Neden?
3.c) Sizin için belediyenin ürettiği yada merkezi hükümet projelerinden (konut, park, sosyal tesis, yol vs.) hangisi önemlidir (kentsel dönüşüm kapsamında)
3.ç) Çamlıca konutları mahalleli için ne ifade ediyor?
3.d) Konutların yapılışı sürecinde yerel yönetimden kimse gelip sizinle görüştü mü? O süreci anlatır mısınız?

3.e) Kentsel dönüşüme karşı direnenler oldu mu? Evet, ise nasıl? Hayır, ise nasıl ikna edildiler?
3.f) Çamlıca konutları mahalleli için ne ifade ediyor?
3.g) Siz hiç konutta yaşamak istemediniz mi? Neden istediniz/istemediniz
3.h) Kamu hizmetlerinden ne kadar faydalanabiliyorsunuz? Bu hizmetlerden memnun musunuz? (kentsel dönüşüm ile birlikte yerel yönetim mahalleye daha iyi hizmet ettiğini iddia etmiştir.)
4- Toplumsal ve Mekânsal Dönüşüm Üzerine Sorulan Sorular
4.a) Konutların yapılmasından sonra mahallede neler değişti?
4.b) Mahallede yaşayıp konutlara taşınanlar ile ilişkiler nasıl? Eskisi gibi mi yoksa değişime uğradı mı?
4.c) Konutlarda yaşayan kişiler ile ilişkileriniz nasıldır?
4.ç) Mahalle sizin için ne anlam ifade ediyor? Mahalleli ne ifade ediyor?
4.d) Mahalleye yeni gelenler ile zaten burada yaşayanlar arasında problem çıkıyor mu?
4.e) Kentsel dönüşüm sonrası mahallede neler değişti?
4.f) Mahalledeki gecekondulu tipi konutlar ve apartmanların bir arada bulunması sizin için ne ifade ediyor?
4.g) Konutta yaşayanlara güveniyor musunuz? Konutta Yaşayanlar ile iletişim kurmak ister misiniz?
5- Yerinden edilme ile ilgili sorular
5.a) Evleri yıkılıp yerine konut (Çamlıca Konutları) yapılanlar şu an nerede yaşıyorlar? (yeni yapılan konutlara mı geçtiler/ başka bir mahalleye mi gittiler yoksa bu mahallede başka bir eve mi geçtiler?
5.b) Başka yere taşınanlar neden taşındı? / Yıkımdan sonra paralarını mı alamadılar/ aldıkları para yeni yapılan konutlara yetmedi mi?
5.c) Kentsel dönüşüm sonrası mahallede yaşayanlar genelde kimlerdi? (meslek, kiracı, ev sahibi vs.)
6- Rant İle İlgili sorular
6.a) Kentsel dönüşüm sonrası konutlarınız/dükkanlarınız/arsalarınız değerlendirildi mi? Rant ortaya çıktı mı?
6.b) Kentsel dönüşüm uygulamasının öncesi ve sonrasında konut/dükkan kiralarda bir değişiklik yaşandı mı? Evet ise nasıl bir değişiklik oldu?
6.c) Eğer rant ortaya çıktı ise ranttan en fazla yararlanan kimler oldu?
6.ç) Ortaya çıkan rant mahallelinin yaşamını nasıl değiştirdi? (4.f)
7- Başka eklemek istediğiniz bir şey var mı?

2) DAHA ÖNCE MAHALLEDE YAŞAYIP YENİ YAPILAN (ÇAMLICA) KONUTLARINATAŞINANLAR İÇİN HAZIRLANAN GÖRÜŞME SORULARI	
1- Kişisel Bilgiler	
1.a) Yaşınız? Hanenizde kaç kişi yaşıyor? Ne zaman taşındınız konutlara? Nereden geldiniz?	
1.b) Oturduğunuz ev sizin mi? Kira mı?/ Mesleğiniz hakkında bilgi verebilir misiniz?	
2- Konut Edinme Biçimleri ve Konut Satışı Esnasında Yerel Yönetimin Rolü İle İlgili Sorular	
2.a) Nasıl aldınız bu evi yani ödemesini nasıl yaptınız (kredi/birikim)	
2.b) Konutlara nasıl yerleştiniz? Kooperatif yoluyla mı? Kura mı? O süreci anlatır mısınız?	
2.c) Konutları kimden satın aldınız/kimden kiraladınız?	
2.ç) Kentsel dönüşüm sürecinde sizin eviniz yıkıldı mı? Yıkılmadıysa eski evinizi mi bırakıp mı geldiniz konutlara?	
3- Toplumsal Dönüşüm İle İlgili Sorular	
3.a) Sitenizde ekonomik anlamda hangi kesim yaşıyor? Gelir durumu nasıldır burada yaşayanların? (alt-orta-üst)	
3.b) Mahalleli ile ilişkileriniz nasıl? (sosyal anlamda) Eskisi gibi Mi? Yoksa ilişkiler değişti mi?	
3.c) Mahalleden olmayıp sizinle aynı konutta yaşayanlar ile ilişkileriniz nasıl?	
3.ç) Daha önceden mahallede yapıp şimdi yapmadığınız herhangi bir alışkanlık veya sosyal faaliyetiniz var mı?(Yada şimdi yapıp önceden yapmadığınız)	
4- Kentsel Dönüşümden Memnuniyet ve Kentsel Dönüşüm Süreci ile İlgili Görüşme Soruları	
4.a) Sizce belediye Çamlıca konutları kentsel dönüşüm projesinde başarılı mıdır? Sizin yaşam kalitenizi artırdığını düşünüyor musunuz?	
4.b) Sizin için belediyenin ürettiği yada merkezi hükümet projelerinden (konut, park, sosyal tesis, yol vs.) hangisi önemlidir	
4.c) Burası sizin için ne anlam ifade ediyor? Kentsel dönüşüm mahalleye ne kattı ne götürdü?	
4.ç) Kentsel dönüşüm öncesi ve sonrası belediyeden sizinle görüşen kimse oldu mu? Sizin fikriniz alındı mı?	
4.d) Evler yıkılmaya başladığında, evleri yıkılanlara ne oldu?	
4.e) Mahalledeki gecekondü tipi konutlar ve apartmanların bir arada bulunması sizin için ne ifade ediyor?	
5- Rant oluşumu ve Dağıtımı ile İlgili görüşme Soruları	
5.a) Kentsel dönüşüm sonrası mahallede bulunan arsa, konut, dükkan, depo gibi taşınmazların fiyatı arttı mı?	
5.b) Mahallede kentsel dönüşüm öncesi ve sonrası kiralarda bir değişme yaşandı mı?	
5.c) kentsel dönüşümden hangi kesim veya hangi kurum daha fazla yararlandı?	

6- Başka eklemek istediğiniz herhangi bir şey var mı?

3) DAHA ÖNCE MAHALLEDE YAŞAMAYIP KENTSEL DÖNÜŞÜM İLE BİRLİKTE MAHALLEDE YAPILAN KONUTLARA TAŞINAN GÖRÜŞMECİLER İÇİN SORULAR

1- Kişisel Bilgiler

1.a) Yaşınız? Hanenizde Kaç kişi yaşıyor? Kaç senedir bu konutlarda yaşıyorsunuz?/ Mesleğiniz?

1.b) Ev size mi ait Kira mı? Size ait ise nasıl aldınız evi? (birikim, kredi, taksit) Mesleğiniz hakkında bilgi verebilir misiniz? Hangi mahalle veya semtten buraya geldiniz?

2- Toplumsal Dönüşüm İle İlgili Sorular

2.a) Nuri Pazarbaşı mahalle sakinleri ile ilişkileriniz nasıldır?

2.b) Mahallede yaşayanlar veya mahalleden olup konuta taşınanlara güveniyor musunuz? Onlarla iletişim kurmak ister misiniz?

2.c) Geldiğiniz yer ile burası arasında bir kıyaslama yaptığınızda ne tür şeyler ortaya çıkmaktadır? (ekonomik, sosyal, kültürel)

2.ç) Çocuklarınızın mahalledeki diğer çocuklar ile ilişkileri nasıldır?

2.d) Bu mahallede yaşadığınız süre içinde toplumsal bir değişim gerçekleşti mi? Nasıl gerçekleşti?

2.e) Bu mahalleye taşınmanıza sebep olan en önemli etken neydi?

3- Kentsel dönüşüm Memnuniyeti İle İlgili Sorular

3.a) Sizce belediye Çamlıca konutları kentsel dönüşüm projesinde başarılı mıdır? Sizin yaşam kalitenizi artırdığını düşünüyor musunuz?

3.b) Mahalledeki gecekondulu konutlar ve apartmanların bir arada bulunması sizin için ne ifade ediyor?

3.c) Sizin için belediyenin ürettiği yada merkezi hükümet projelerinden (konut, park, sosyal tesis, yol vs.) hangisi önemlidir?

4- Eklemek istediğiniz herhangi bir durum var mı?

ÖZGEÇMİŞ

Halil Ecer, 1992 yılında Diyarbakır'a bağlı Ergani ilçesinde doğdu. İlkokulu Ergani'de, 2006-2010 yılları arasında Kırşehir Mehmet Akif Ersoy Lisesini, 2011-2015 yılları arasında lisansını İnönü Üniversitesinde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde tamamladı. Yüksek lisansını 2017-2019 yılları arasında Gaziantep Üniversitesi Kent Çalışmaları Anabilim Dalında (Disiplinlerarası) tamamladı. 2014 yılında SAD NUN MİM adlı şiir kitabı yayınladı. 2015 yılında uluslararası kısa hikâye yarışmasında 3.lük derecesi elde etti.

VITAE

Halil Ecer was born in 1992 in Ergani, Diyarbakır. He completed his primary education in Ergani, Kirsehir Mehmet Akif Ersoy High School between 2006-2010 and his bachelor's degree in Political Science and Public Administration at Inonu University between 2011-2015. Between 2017-2019, he completed his master's degree at Gaziantep University Department of Urban Studies (Interdisciplinary). In 2014, he published his poetry book SAD NUN MİM. In 2015, he won the third place in the international short story competition.